عبدالقادر جوڻيجو

ويندڙ وهي لهندڙ سج

ويندڙ وهي لهندڙ سج

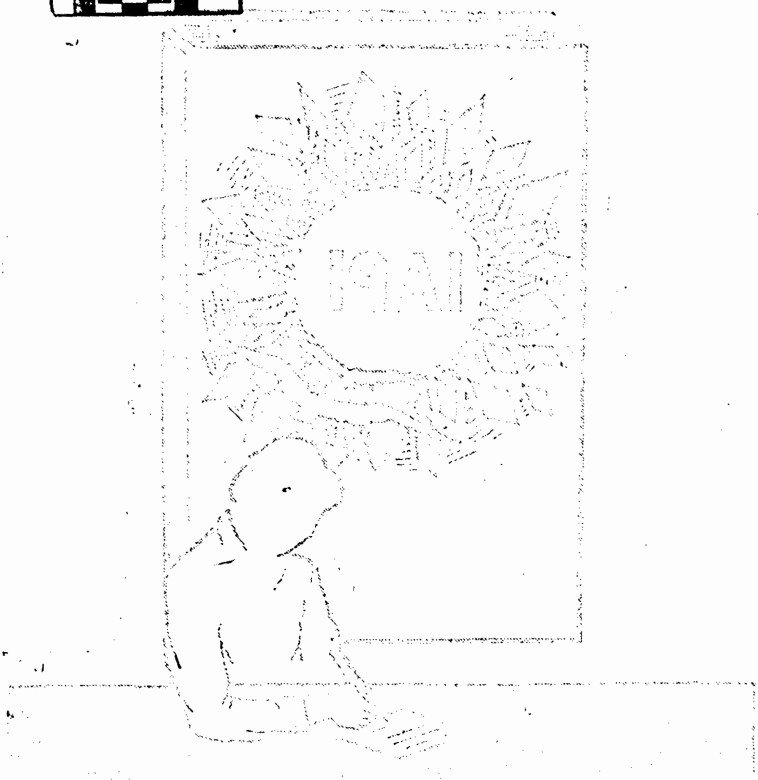

عبدالقادر جوڻيجو

ويندڙ وهي — لهندڙ سج

ادبي آج آجهائڻ لاءِ — آگم جا املهه ڪتاب

ماتيٽي اوتي جي ذاڻء

مالڪيءَ جا سڀ اختيار محفوظ

ڪتاب: ويندڙ وهي- لهندڙ سج
ليکڪ: عبدالقادر جوڻيجو
موضوع: ڪهاڻيون (فڪشن)
سائيز: ١٨x٢٣/٨
صفحا: ١٤٤
ڇاپو: پهريون- جولائي ١٩٨١ع
ڳاڻيٽو: پندرهن سؤ
ڇپائيندڙ: سڪندر حسيني، پاران: آگم پبلشنگ ايجنسي،
پوسٽ باڪس نمبر 238، حيدرآباد.
ڇپيندڙ: زينت پرنٽرس، ڪوڪر پاڙو، حيدرآباد.
پروسيسنگ: آرٽ پروسيس، ڪراچي.
ٽائيٽل ڪور ڊزائين: خدا بخش ابڙو حيدري.
بائينڊنگ: شمي خان.

ملهه: ٻارهن رپيا.

WEENDAR WAHI—LANHDAR SIJ
Collection of Short Stories by Abdul Qadir Junejo
Published by M/s Aagam Publishing Agency,
Hyderabad Sind (Pakistan)

انهن کي يونيورسٽي ڪالونيءَ جي مارڪيٽ ۾ گھمائڻ ۽ علي محمد چانگ (سندس هڪ دلچسپ قسم جو دوست) سندس خاص ڪمزوريون آهن.

جيتريقدر سندس ڪهاڻين جي اهميت جو سوال آهي ته مون لاءِ ”گھر جي مرغي دال برابر“ آهي. پر پاڻ گھر ۾ اڇي پٽاڪ هٿندو آهي ته سندس ڪجهه ڪهاڻيون پنجابيءَ، اردوءَ، انگريزيءَ، فرينچ (ڪئناڊا) ۽ هنديءَ ۾ ترجمو ٿي چڪيون آهن. پيو ته الائي ڪوڙ يا سچ پر مون کي ايتري خبر آهي ته سندس هڪ ڪهاڻي پنجابي زبان ۾ ترجمو ٿي آهي.

گھر ۾ ٻه زالون اٿس، هڪڙي نئڊي هوندي ڏهن سالن جي ڄمار ۾ سنڌڻ پرڻيو ۽ ٻي آئون آهيانس، جيڪا پنجابڻ آهيان. ٻار ٻه اٿس، جيڪي منهنجي پيٽ مان آهن، هڪڙي گلشن بي عائشه ۽ ٻين صفيه. پاڻ ٻه ٻسر آهي ۽ ڌيئون ٻه ٻسر اٿس.

سندس دنيا ۾ صرف ٻه ديوتا رهن ٿا هڪ سندس وڏو پاءُ محمد قائم ۽ سندس مائيجي ماءُ (Step Mother) حاتي. ڪنهن زماني ۾ آئون به سندس ديوتا هيس پر هاڻ ”وه بات نهين مولوي مدن کي سي.“

— نجمه قادر جوڻيجو

سنڌ ۾ ور

[ورنيءَ جا خيال ور لاءِ ور جي ٻوليءَ ۾]

عبدالقادر جوڻيجو ١٥ نومبر ١٩٤٥ع ۾ ٿرپارڪر ضلعي جي ڳوٺ جنهان جوڻيجا ۾ ڄائو ۽ ١٩٦٢ع ۾ مئٽرڪ پاس ڪرڻ کان پوءِ پوليس صوبيدار ٿيندي ٿيندي ٻچي ويو ۽ صوبيدار جي بدران ڪهاڻيڪار ۽ پرائمري ماستر بڻجي ويو.

١٩٧٦ع ۾ انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ ملازم ٿيو ۽ اڃا تائين اتي آهي. سوشيالاجيءَ ۾ پوسٽ گريجوئيشن ڪيل اٿس. اڄڪلهه پي. ايڇ. ڊي (ڊاڪٽر) ٿيڻ جي چڪر ۾ آهي. هيستائين ٻه ڪتاب ”واٽون، راتيون ۽ رول“ ۽ ”شڪليون“ ڇپجي چڪا اٿس. ٽيهاروڪن ڪهاڻيون، ويهاروڪن اسڪيچ ۽ ڪيترائي ريڊيو ۽ ٽي-وي ڊراما لکي چڪو آهي.

عورت سندس ڪمزوري، پار مجبوري ۽ وڏي ستڻ ۽ قميص پائڻ سندس شوق آهي. سندس سنگت سات اديبن سان گهٽ، چور ڊڊي، موالين، وڏيرن ۽ پتاڪين سان گهڻي آهي. سائنس ڳالهائڻو نه ادب تي گهٽ ڳالهائيندو ۽ پنهنجن يارن جي واڪاڻ وڏيڪ ڪندو. سندس نوان ملاقاتي ڪنهن به صورت ۾ ڪيس اديب مڃڻ لاءِ تيار نه ٿيندا آهن. سندس نظر ۾ دنيا جو وڏي ۾ وڏو ڏوهه احسان فراموشي آهي، انهيءَ ڪري شيخ اياز ۽ ٻين محسنن تي ڪڪ ٻه نه سهندو آهي. پنهنجي غلطيءَ کي مڃڻ ۾ نڪو ۽ دوستن جي غلطيءَ کي مڃڻ ۾ ڍرو آهي.

ڪائو ٻواهه فلمون ڏسڻ، اخبارن ۾ ڊاڙيلن جون آيل تصويرون ڏسڻ، پرائي گاڏيءَ ۾ چڙهي گهمڻ، خوبصورت ڇوڪري ڏسي واڇ گودو ڪرڻ، پراوا پنهنجا ٻار گڏ ڪري

آڳهيو آهي ..

عبدالقادر جوڻيجي جي چوند ڪهاڻين تي ٻڌل هن ڪتڪي: 'ويندڙ وهي- لهندڙ سج'، جي متن کي اڄ کان ٽي چار سال اڳ ميشرز نذر سنز (پوءِ نذر برادرس) پاران ڇپرائڻ جو ڪم شروع ڪيو ويو هو، پر ڪن اوچتن اڻ ٽر سببن ڪري ڪتاب مڪمل ڇپجي نه سگهيو ۽ پڌرو ٿي نه سگهيو.

ليکڪ ۽ سندس لکڻين جي اهميت کي سامهون رکندي هن ڪتاب جي اڏوگابري، سڙيل ۽ سينواريل فارمن جي ڇپائي ۽ پڌرائي جي مڙني اختيارن کي ميشرز نذر برادرس کان حاصل ڪري، ان کي نئين سري سان سموهي ۽ سينگاري سنواري، اوهان سڄاڻ پڙهندڙن جي آڏو آڻڻ ۾ آڳم پبلشنگ ايجنسيءَ جتن ڪيو آهي. جي اهو ڪم پسند پيو ته لک ڪٿيوسين.

ڇپائي ۽ ڪاغذ جي موجوده ڪاڙي ٽوڙ اگهن کي جي سامهون ٿو رکجي ته ڪتاب جو ملهه رکيل ملهه کان ڏيڍوڻو ٿـو وڃي بيهي پر اسان رڳو مور کي موٽائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، جي مليو ته من واهه واهه، جي نه مليو ته به من واهه واهه. هوندي به سنڌيءَ ۾ اشاعتي ڪم کي ڪاروباري نموني ۾ هلائڻ جو وقت اڃا ڪٿي! شال اهو وقت اچي جڏهن ليکڪ ۽ پبلشرز ٻئي پنهنجي پورهئي جو سهي لاڀ پائين.

— سڪندر حسيني

حيدرآباد
جولائي ١٩٨١ع

پاران:
آڳم پبلشنگ ايجنسي،
پوسٽ باڪس نمبر 238،
حيدرآباد، سنڌ.

سڌاءُ

– آگميو آهي — پبلشرز
– سندم ور — نجمه قادر
– سچاٽپ — حميد سنڌي

● ڪهاڻيون

– چڙيل پن ١١ – زال ذات ١٨
– ڪڙيل تارا ٢٢ – هورو ٣٢
– واڏون، راتيون ۽ رول ٣٨ – ابو امان ٥٠
– ڪارونجهر جي ڪور ٥٦ – موت ٦٥
– ڏک ٧٣ – ڏن وکن ۾ ٧٥
– ڪوت جي پٽ ٨٢ – روڪيل لڙڪ ٩٠
– ويندڙ وهي- لهندڙ سج ١٠٠ – چار ١٠٩
– پٿر ١٢١ – ڳوناڻو ماڻهو ١٢٦

حميد سنڌي

سچائپ

مون ڪڏهن به ڪنهن ماڻهو کي سڌو سنئون نه پرکيو آهي ۽ نه وري مون وٽ اهڙي پرکڻ جي آهي. مون جڏهن به ڪنهن ماڻهو تي نظر وڌي آهي ته منهنجي نظر سڌي سنئين منڊس تخليقي ادب تي پيئي آهي پوءِ اهو ليکڪ هجي يا هٿ جو پورهيو ڪندڙ، سندس ذهني عمل يا هٿ جي راند مان جڙي راس ٿيندڙ شيون، ڪيس ڇنو ڪري بهارين ٿيون. مون کي ياد آهي ته جڏهن مان ننڍو هوس ۽ ڏاڏهه ڪٺي پر واري ميهن جي واڙي مان ڪير وٺي ويندو هوس، تڏهن ڏٺي ته ڪي هميشه رڌل ڏسندو رهيس. ايڏي ته پاڻ ۽ محبت سان ميهن جي چاڪري ڪندو هو جو ڪير ڪير پنهنجي ويجهن جي به نه ڪري. جڏهن ڏاڏهه چڱي طرح آگهاري پيار سان ميهن کي ڏهندو هو. ته هميشه ڪير جون ٽڪيون ڏارائون نئين وانگر ڪوڙ ڪنديون ڏاڏهه ۾ لهي ايندڙيون هيون. ڪير هميشه گجي ڪندو رهيو ۽ مون هميشه اهو ڪير ينان ڪنڊ جي پيتو، چاڪاڻ ته ان ۾ ايڏو ته مٺاڻ هو جو ڀائيندو هوس ته مصري پيل آهي پوءِ جڏهن سندس ذات تائين پهتس ته هو مون کي مصري ڪان به مٺو لڳو. ڪير جهڙو اجرو، مکڻ جهڙو ماڻهو، ڏکوئڻي ته ڦٽل ڪير وانگر پاڻي ڏار ڦوڪ ڏار. ڪهر ڪيس ڪاريون به ڏئي وڃي ته پاڻنبو ته سندس زبان ۾ رت نه پر چيڙي ٿڌي ڳگ جهڙي لسي پئي ليٽون ڪري. ڪنهن سان ڳالهائيندو ته اهڙا نرم مٺا

مٿانئيءَ جهڙا ٻول ٻوليندو جو ورجائبا ڇو ته ڪير ملائي، مڪڻ مانڊو پيا کائون.

هيءَ ته هو ڪير ۾ مال جي دنيا جي ماڻهوءَ جي سچائي. اهو ته ماڻهن جي ماڻهوءَ، ذهن جي دنيا جي ماڻهوءَ تخليقي عمل منجهان سڃاڻپ ۾ اينڊڙ ماڻهو عبدالقادر جوڻيجي جي سڃاڻپ ڪرايان.

مون عبدالقادر جوڻيجي کي ٻه اٺين ئي پرڪيو جيئن هن مالوند ماڻهو کي ڏٺو هيم. عبدالقادر جوڻيجو منهنجي لاءِ ٽيسٽائين هڪ نالو هو، جيسٽائين سندس لکيون مون ڏائين نه پڙهيون. مون وٽ جڏهن پهرين سندس ڪهاڻي "مٽ مٽ مورن سپ کهڻ پر مون وٽ...... ..." پهتي ته مون کيس هڪ اهڙي مسڪين پير مرد جي صورت ۾ پسيو جنهن جا پڇڙا سيءَ سڪائي وڏا هئا. پرندڙ لانچ جڏهن ڇپيم ته کيس ڪوجهي شڪل وارن سان پيار ڪندي ڏٺم "اونداهيون ساهيون" ۾ کيس پنجابي ڪٽنب جي ڇوڪرين سان پيار ڪندي ڏٺم. "سونو روپو سج" جڏهن روح رهاڻ ۾ ڇپيو ته ڇوڏاري خط اچڻ لڳا ته هيءُ همراه ڪير آهي جو سنڌ جي قديم قومن جي هڪ نئنگر پانوڙيءَ کي علامتي انداز سان ڪنيون پيرون چونڊيندڙ مارئي جي ٻڌائي پيش ڪيو آهي. اڳتان سندس علامتي رخ شروع ٿيو ۽ اڻين سالنامي ۾ هڪ ڪهاڻي "رات جي وهڪ ۾" ڇپي جنهن ۾ ڪهاڻي هڪ ماستر جي همي ۽ سندس خواب هئا. "برسات" هڪ نالي جي صورت ۾ پهريون دفعو آڏو آيو. سندس هڪ ٻئي پڻيان ماسترن جي ڪردارن واريون ڪهاڻيون "ٻني جو ڇوٽ" نئينڙيون ڪهاڻيون پڙهيم ۽ عبدالقادر مون آڏو چٽو ٿي بيٺو. هڪ غريب ماستر جنهن جي لاشعور ۾ ٻي وسي نه پر بغاوت هئي. سندس هر ڪردار منفي نموني سان حملا ڪري مثبتي تعريف جو حقدار ٿي بيٺو. سندس بناوٽي لاڙا ۽ واڪاڻ تڏهن وڌيڪ نکري نروار ٿي. جڏهن "ويٽنام" "ڪوئيل ڏارا" ڪهاڻيون پڙهيم. ڪوئيل تارا اڄ ڏائين منهنجي وڏڙ ڪهاڻي آهي، جنهن ۾ عبدالقادر سنڌ جي روايتي ڇور ڪمي

ڇڏيو آهي، ان سان گڏ گهرتي زال جي جذبن کي پنهنجو ڪيو
اٿس. هاڻ عبدالقادر منهنجي سامهون هو. مون کيس ڪڏهن ڇڏي
طرح شخصي طور نه ڏٺو هو پر سندس ڪهاڻين مون کي اهڙو
شخص پسايو هو، جنهن دنيا جي هر ڏوجهري جو مزو وٺي بهادريءَ
۽ ڏاڍ جو سبق پڙهيو هو. هن جون پوءِ جون ڪهاڻيون سندس
ڏاڍائيءَ واري خواهش کي نروار ڪري بيهارين ٿيون ۽ سندس
ڪتاب ”وينڊڙ وهي لهنڊڙ سج“ جي هن مجموعي جي هر
ڪهاڻيءَ جو ڪردار جوڻيجي جي نمائين خواهش جي علامت آهي.
۽ جڏهن سندس خواهشون خواب بڻجي وڃن ٿيون، تڏهن هو وک
وڌائي ڏاڍائيءَ جي علامت گهوڙن، لٺين، ڪهاڙين، سهڻن ڪنڌن
جو ذڪر ڪري ٿو.

الهندان وڃي ابرندو ڪٿي ٿو، پاتال مان نڪري آسمان
جي اميدن پرين ڪرڻ سان ڳالهيون ڪري ٿو. سندس ڪوبه
ڪردار اهڙو نه آهي، جيڪو مظلوم نه هجي ۽ سندس ڪوبه اهڙو
ڪردار نه آهي جيڪو رڳو بي وس هجي. هر هنڌ سندس
ڪوشش اهائي آهي ته اهو ڪردار ٽڪي اٿي ۽ وري جي
ڪري ته به ڊوڙيا ڪندو اٿي.

مون انهن بي وس هيڻن ماڻهن جي ڪهاڻين ۾ دلير انسان
پسيو جيڪو وک وک اڳيرو ڪيندو ڇورن کان پاڻي ڏاڙيلن
تائين پهتو آهي. سندس آڳ رڙي ٿو انجو هورو ڪيس رلائي ٿو
۽ هو ان اڳ پوئيان صدين واري ڳولا ۾ رڻ پٽ هڪ ڪري
ڇڏي ٿو. عبدالقادر جوڻيجو جون ڪهاڻيون انهيءَ دور جون پيداوار
آهن، جڏهن سنڌ وڏي ڇڪتاڻ ۾ هئي، زندگيءَ موت جون الائي
ڪهڙا پنڌ سٽيندي ”هورو“ جي آڳ وانگي ڳهاڻن جهنگن ۽
واهڙن ۾ ٻي ڊوڙي ۽ رڙهات پي ڪيا. مون سندس روح رهاڻ
۾ ڇپيل ڪهاڻين کان وٺي اڄ جي ڪهاڻين تائين ڪٿي به مخالف
نه ڏٺو آهي؛ اها پاڻوڙي آهي اهائي ميڪهان؛ اهوئي ڏاڏو ڇور
اهوئي ڏاڙيل اهائي هورو جي ماريل آڏوڙي، اهائي ٽريلي مز مست

ڪنڌ پوليءَ آهي. سنڌ جي ڏاڍ ڏمر جي ماريل آهي ته ڏاڍ ڏمر جي خلاف ونس لٺ به آهي ته ٽڪو به، کهاڙو به آهي؛ ته ڪهاڙي به، چور به آهن ته ڌاڙيل به، ڀلا به آهن ته ڀيرون به، جبل به آهن ته ڇرون به، واهڙ آهن ته درياشاهه دادلسي جهڙا هيڻا ئي به، جت قادر مظلوميت جو احساس پڻ ايريو آهي ات سندس هر ڪردار منفي انداز سان اڀري سندس ڏهيل خواهش جي زور هيٺ ٻاهر نڪريو چيو ڏئي ته ....

قادر جي هر ڪهاڻي سنڌ آهي، هر ڪردار سنڌ جي صدين جي سودائن ۾ ڦاٿل اهو پراڻو ماڻهو آهي، جيڪو دراوڙي دور کان آرين جي دور تائين ۽ آرين جي دور کان واپس دراوڙي دور ڏانهن موٽندڙ ماڻهو آهي، هاڻ اهوئي سندس بت اڪهاڙو آهي، اهي ئي پٿر ۽ ٽامي جي دور جا هٿيار اٿس. اهي ئي ڀڪا ڀيرون جهمبون هٿي لاهي ٿو، اهي پٽون، مڙها، ڪنيٽ ڳا گيلون، تڙ ۽ ڇونرا سندس مقدر آهن. سندس دائمي قدر ڪٿي به ته نه ٿيا آهن، جڏهن به سندس قدرن تي حملو ٿيو آهي ته سندس ڪردار واجهوڙي وانگر وريا آهن. ڪٿي منفي انداز ۾ ڪٿي مثبتي انداز ۾.

مون ڪٿي پڙهيو هو ته انسان کي دائمي قدرن جي چڪر ۾ نه پوڻ کپي ۽ جيڪي قدر موجود آهن، انهن سان ٺاهه ڪرڻ کپي تان ته جڏهن هن جو انهن سان نباهه نه ٿي سگهي، ته پوءِ دائمي قدرن جهڙوڪ سچ جا قدر، ڪوڙ جون علامتون، چڱي ۽ مٺي جي پرک جا احساس، جڏهن به نظر اچنس ته هو صحيح سيڌ ٽپ ڪري سگهي. ڪارو ونس هوندو ته اڇي جي سڃاڻپ ٿيندس. جيتوڻيڪ ڳالهه ٿاهي ليکي قابل قبول نه آهي پر جيڪڏهن ان ۾ گهرو وڃبو ته پتو پوندو ته اها پهچ عملي پهچ آهي. جوڻيجي جا تخليق ڪيل انسان انهيءَ پهچ جا پانڌي ٿا ڏسجن. هوندن به جوڻيجي جن به ماڻهن جو ذڪر ڪيو آهي اهي فرشتا ڪونهن، اهي اڄ پٽن پائن، ڇونرن جي چوڌاري، پيلن ۽ مڙين جا هاڪاري وک وک، ست پنڌ تي به ملندا. مون اهڙا سولا سڌا، ڪريل

ڪاڀاريل زبردست ۽ زور آور واٽ وينڌي به ڏٺا ته جيل ۾ سوکها به مليم، انهن جو رهائيون عبدالقادر جي رهائين کان مختلف نه هيون.

هن مجموعي جي ڪهاڻين مون کي مست ضرور ڪيو آهي پر هڪ ڳالهه ۾ مان ليکڪ سان سهمت نه آهيان. اها ڳالهه جوٽيجي جهڙي ليکڪ جنهن جي قول فعل ۾ ڪجهه فرق نه آهي کي سونهين نه ٿي. اها آهي مجموعي چونڊ. ٺيڪ انهن گهرجي ها ته پنهنجي شروعاتي دور کان لڪمل ڪهاڻين کي سلسلي وار ڇپائي ها ته سندس ذهني اوسر ۽ فني اوسر ۽ فني ارتقا جو پتو پوي ها. سندس نظريات ۽ خيالن، لکڻي، جي ذائق ۽ هنر ۾ جيڪڏهن ڪا ڦيرگهير آئي آهي ته انجو ڏس پتو ضروري هو. هر ڪهاڻي ۾ هڪ گهڙي، هڪ پل، جي نمائندگي ڪري ٿي. ۽ جيئن جيئن ان ليکڪ جون ڪهاڻيون سلسليوار اسان جي سامهون اچن ٿيون ته هڪ پوري دور جي سماجي، اقتصادي، سياسي فڪر ۽ تاريخ کي نروار ٿي ڪري. جيڪڏهن جوٽيجو ائين ڪري ها ته شايد مان ڪنهن به وکون وڌي وڃي پاڪر پايان ها، هاڻ مان سائس وک وڌي ملندس جيئن ملندو آهيان، ڇاڪاڻ ته جوڻيجو اڄ به منهنجي لاءِ سنڌي ادب جو اهم ۽ نمايان ڪهاڻيڪار، منهنجو دوست، منهنجو ڀاءُ آهي.

●●

چڙيل ٻن

شام جو سوجهرو ۽ آجهاڻيل سج افق جي ميداني ۾ سمهيءَ ۾ ڦاٿو پيو هو، جهڙوڪ ڪنهن پوڙهي ماڻهوءَ جي ٻيمتي اک. سندس ڏڏا ڪرڻا به پوڙهي جي اک وانگيان پهار پريا هئا. آسمان جيءَ نيراڻ سان سندس جوڀن اٿلون پئي ڪاڍيون. الهندي جي شاڙيءَ واري ڏڏي هوا، ڍوري جي پاڻيءَ جي پريل جوان ڇاتيءَ تان ترڪندي، ٽڪٽڪايون ڪندي، مٿيو ٿي وئي. ڍوري جي ڇاتي به ڪنهن ڪنواريءَ نار جي ڇاتيءَ وانگر آهي. ٿوري ڇهڻ آئي نه آهي ته ڦٿڪو. ساهه ٿو وڃي ڪا ٻي ڳالهه!

ميڪهان به گهڙا اچي لاٿا، ڀانڊٽو ڏيڳ ٻڙو مٿان ٻنان پٺيءَ ڳچ جنهن ۾ ٽانڪيل ٽڪن روشنين جا جهپ لڳي هئا. ڍوري جي ٻنهين ڪپرن تي بيٺل ٻن جهڪيو جهڪيو ڪيس سلام پئي ڪيو. مٿي آسمان جي نيراڻ ۾ ڪومن گهمريون پئي ڪاڍيون. ٻن سان لڳ ويٺل آڙين جي ڪاراڻ ۾ اٿل پٿل آئي، ڪنهن باز جهپ هنيو هو، پر ڦٻيو نه. اوچتي ٻڙڪي تي ڪانئس ڇرڪ نڪري ويو هو. گهڙي هٿ مان ڇڏائي وڃي تر ورتو. شفاف پاڻيءَ ۾ سندس پاڇولو ۽ گهڙو وڙي ويا.

وارياسي گهيڙ تان پاڻي پريندي اڄ ڪيس نائون يا ڏهون سال پئي هليو.

سنڌ جي عورت به انهيءَ ٻن وانگر آهي، جيڪو پور جوانيءَ تي پهچيو ڇٽيو پوي، پوءِ اچيو ڪٽنس هوائون، جيڪي صدين جا سور سهيو سڙيون پوون هلن، اچيو ڪٽنس، اچيو ڪٽنس ٻن هيٺ سڀئي

ٿهندو، اڏامندو، ڪرندو، ڦٽڪندو، گوڙ ڪندو، ٻولاٽيون ڪائيندو وڃي ڪنهن اڏ ۾ ڪرندو آهي ۽ هوائون زور لائي لائي ڪڪ ٿي ڀون پنن جي گولا ۾ مليون ويندون آهن، ۽ پن اتي چمار ڏيئي، سڙي سڪي پور پور ٿي ختم ٿي ويندو آهي.

ميگهان ٻه سدائين اتي ڪانڌ پلي هئي. سندس اباڻو ڳوٺ ٿر جي ڏاکڻين حصي ۾ خونـي سرحدن جـي پـرسان ئي هو. چوڏهن ورهين جي ڳاڙهي گهٽر چوري ٿي هئي ته ٻه ريل گاڏي ڪانڌ ڏئي هٿائين. انب، ڪيلا، واٽـر ۽ ڀورا ٻه موهر ۾ اچي ڏٺائين، سي ٻـه قسمتي.

ڏڪار تـه ٿرٻن لاءِ اٺوئي رکيو آهي. ٽـي سال گذري ويا، مينهن نه آيو ته نه آيو. ٻڌي ۾ ڪو اوڙٽو ڪڪر آيو ٿـي ته موذيءَ امير وانگيان پناڪ هنيو (ڦلهيون گوڙيون ڪريو) چند ڦڙيون خيرات ڪيو ڀڳو ٿي ويو.

ڏڪار سر تان نه ٽريو. "پيلي هاڻ ته بک ٿي لاهه پٺي، پڇو ته پڇون، هتي ڪڏهن ئي نصيب ڪونه ٿينڊوسون."

پن ڇٽي پيو، هوا ڊوڙ پاتي. اٺزين ته، لڏا، الاڙي واهي! ڪنهن جا پـه لڙڪ سينهاريءَ واريءَ پٽ تـي ڪريا، ڪنهن احمد جي تڙ وٽ شوڪارو پريو. ميگهه نه وٺا، ميگهان وسي ٻيئي، ٿر پالهو رهيو. ڳوڙهن سان جيڪڏهن زمينون آباد ٿين تـه ڌرتي ڪڏهوڪي ٿري پوي. ڏرڻ چا، لڙڪ نه سڪن ته ٽي حصا سمنڊ اگهيئي آهي، چوٿون حصو ٻه هوندڪر سمنڊ ٿي پوي اباڻو ڳوٺ جنهن جي چئونرن ۾ سندس پيڙهيون تاتيون هون. اچ انهن چئونرن جي درن ڪي ڪلف لڳي ويا، البت سندس ذهن جـي پردي تي اڏيل چئونرن جا در ڪليا رهيا، ڏاڍيءَ ۾ چا رهيا، ذات وارن جو راڄ ڏسي، اٺهيئي اتي جا ٿي ويا.

البت جڏهين سانوڻين ۾ اچـا ڪڪر ونجي سنجي، ڪار سرا ٿي سرن تـي اچـي چـٽندا هئا، ۽ راتين جـو جڏهن چوطرف ٽنوڻين جا ڌچـا پيا پـوندا هئا، تـڏهن ڪڪرن سان گڏ سچي

گهر جون اکيون وسي پونديون هيون، ’گولاڙا‘ ۽ ’ڦنرچا‘، ٽڙين ۾ اٽڪي پوندا هئا ۽ وري اها هڪ هٽان ڪوڏر گڏ، زميندار جوڻ گاريون ۽ آمر گهمر، جوان جمان ڇوري گهر ۾ ويٺي هئي، پڪلي انب ڪاڇي ته ضرور، هونئين جو اجايو سڙي سڪي وڃي. پساڻ هجيس ته بدي تي ڪر آڳانو ڪم لاهي ڇڏينس، پر هيءَ تہ هئي ائين ۽ پويان پن پين پئي ڪنپ سوئيا، ٽرڪ اوورلوڊ ٿي ويئي، ڪجهہ ته بار هلڪو ڪجي، پوءِ ”وڙئي“ سهي.

مائيءَ ساران جو پنڙو رمون ويٺو هو، ڪجهہ ننڍو هو ته بہ ڳالهہ هئي، پر گهر پريو تريو هو، ڪچو گڏ، بلاڪ زيڻ جو، مينهون، ڏڳا، نڪو ڪنهن کان پڇيائون، نڪو ڪڇيائون، مائيءَ سان بہ ٻي پول پڌي ڪٿي ڳڙ ورهاياڻون. پنهنجي ڇوري هين، وس وارا هئا، ڪنهن جي گهران ڪونہ ٿي ڪاڏائون.

ميگهان جي من ۾ پٿون. مڙهان، ڪنيٽ، ڳيگيلوون، ٽڙ، چونٽڙان آهستي آهستي ڏنڊ ۾ ويڙهيا ويا. چٽيل پن ڪي هوائن نيٺ اچي آڌ ۾ اڇليو، ميگهان سڀ يادگيريون ويڙهي، ڳنڍيون ڏيئي، ڪنهن ڳرنڊ ۾ اڇلايون، هاڻ سندس ذهن تي نون عڪسن جنم پئي ورتو.

نئين نئين ساهراڻي گهر ۾ آئي، مسٽس ڏس تہ ڪپڙن سان پئي نڪري.

”اٿي اماں، ٽرياٽي آهي تہ ڪڇاڙو ٿيو، پنهنجي ذات واري آهي، سنهن تي چنڊ پيو لهيس اپريس، ڪم....“

”هائو ادي هائو، ڏٺي شل جمار بشڪيش.“

”بس ڙي اماں.... اسين سائٽ انهيءَ ۾ خوش، ٻچڙا هئا، ڳڙ ڪاڏوسين، هاڻ پاڻ جاڻس، سندس ڪم جاڻي“

مائيءَ ڏڏو شوڪارو پريو. پوڙهيون مايون خوشيءَ جي موقعي تي غمگين ٿي ويندي ون آهن. ڳٺتين جي پري. شايد مٽي ساضيءَ جون يادون ۽ مستقبل جا انديشا من ۾ آسرندا آهن.

ميگهان کي مڙس ۾ ڪا خاص ڳالهہ ڏسڻ ۾ نہ آئي.

اُها ڪڪوريو پئي. جي پار ڪونه هو، ته به پاروتڻ آڏو ٻيڻل لوڙهو ڪونه ٽپيو هو. مڙني اهـا ٿوري گهڻي لاپرواهي، مڙساڻي عادت، ڪير پڇين.

وقت ڇريو نڪي ڪاڏو، الائي ڇا هو ۽ ڪيڏانهن ويو. سال ڇڻ پڪل پڇر هئا، جي جهنڪي تي ڇڻي ويا، ڪا خبر ئـي ڪانه پئي. پر ميگهان تي هر سال نئون گهاءُ هئو، نفرت ڀريون نگاهون، طعنا تنڪا، مڙس جي لاپرواهي، پاڻهين نه زال کي اکئين نه ڏسان. مڙس کي به خدا جهلي.

انهن ڏينهن سسٽس جا مائٽ ڪنريءَ مان هلي آيا هئا. ڏل ڪاڙهو لتو پيو هو، روشـن نيراڻ پر ڏڳندڙ آسمان تي ڪڪرن جي ڪا ليهه به ڪانه ٿي ڏڻائي. هوا کي به رکيو ڏيئهو ٿي آيو ۽ وڻ ڏوڏيندي، ڪڪ اڏائيندي، منهو ٿي ويئي. جهرڪيون، جن صبح ڪانوڻي "چين چين" ڪري، ٿـو ٿي ڪاڏو، تـن مان ڪي ساهڻيءَ پير پر وهي ويٺيون هيون، ۽ ڪي ساهڻيءَ ڏاڻ جي سرن پر. البت هڪڙو جهرڪو، چڻي جي نڪتل ڪاپٽي تي ويٺو هو، چيچاٽ ڪريو، وري ڪنهن ڪنهان کي لڳيو تـي ويو. ساهون اوڻي تي، ٻهر ڪتي هڏن کي پٽي سونگهيو. سڀ مايون چڻي هيٺان اچي ويٺيون. تازي ڏڏ جي گهير پر به وات بند ٿي نه ٿئين.

"ادي ڪانگڙي نيٺ سچي ٿي. مٽي! روز اچيو پار تـي ويهي "ڪان ڪان" ڪري چان، "مران ڪو مزمان ٿو اچي" سسٽس جي ڳالهه هلندي هوءَ اندر ڀري ٿانون مان جند چـڏائي پڳي هئي، سو پگهر پر سچي پڏي ويئي هئي.

"اما، هينئر ڪوه هلاڪ ٿئين، مئن کي شام جـو ڏوئين ها پيلڻ، ڪاڙهو ڏس ڪاڙهو! ساه ڏـو وڃي" مهمان ماين مان هڪڙيءَ همدرديءَ وچان چيو. سسٽس جي منهن تي ڏ ڪائيندڙ ريکائون ابري آيون.

"امان، آئين آيـون آهيو نـه تـه پـاڻ ڪم جو ڇئونس ئي ڪونه."

”امان ڪجهنس گهٽمئي ٿي ... ويچاري ڏاري آهي.“

”پيٽ سچ ڪري پڇين ته جيڪي ڪم پڇيم ٿو، سو گهٽيئي ٿي ڪريان، ميجي نه ميجي، مائي پاڻ وس واري آهي“ مسٽس هٿ نچائيندي چيو.

”ها، هونئين جيڪا پڇئي ٿي، سو گهٽيئي ٿي ڪرين“ ميگهان من ئي من ۾ پڻڪي.

”ويچاريءَ ڪي اولاد نه ٿيڻو هو، سو نه ٿيو.“ ميگهان جو منهن هارجي ويو.

”سو اسا، جهڙي ڦندي آنديسون، اوهڙي آهي. ڦندر ڪري کهونس ته پلي.“

”امان، ويچاريءَ کي الله ۽ الله جو رسول ڏيندو. اميدون ڪين وييون آهن“

ننڍين ننڍين جملن، مٿن يڪدم خاموشيءَ جو چار اچلائي ڇڏيو ۽ هرڪا ان ۾ ويڙهجي ويئي.

مسٽس جي دل ۾ لٽيل اميدن تان اٿ اڏائي، جرڪو ٿيو. ”هي شادي“ ”هي شادي“ جا لفظ چٽنگون ٿي اڏاڻا. مڙسن کي ٻاهران گهرائي، ٿلهي ڪنان پريرو صلاحون ٿيون. ڳالهه کهڪي وهٽي هئي. پٽري پٽريءَ سان لڳي، پٽرين جي وچ پيل سڻو ڏڳي پيو، ڪنهن من ۾ روشنيءَ خاطر، ڪنهن من ۾ ساڙڻ خاطر. پٽس جو ٻڌو ته سندس نهائو لڏيو وڃيو ناناڻن ۾ تو وهي، اتي هي شادي ڏنا ڪنس، باهه ٿي ويو.

”ڀائيين تا مڃت ۾ ڏني اٿمان، سو هاڻ هتان وڃي وڃي سوچڙن جي پيهه ۾ وجهندس سو خوش ڏنا ٿين. منهنجو ناٺو به ورو آهي. ٻيڙو ته امڙو ڪندو سان، جو راڄ ڏسندا.... پيٽسان وڙ ڪري مرگهي مصيبت ۾ پيامين. اڳ ئي ڪجهنس گهٽيئي ٿا، هاڻ

وريو وئيوتا وڃنس. پيٽسان اسين مائٽ آهيون، آڪيون ڪٿيون پيا ڏسون روز موچڙو، گارگند، تنڪا، گلا، اولاد نٿو ڏئين ته خدا نٿو ڏئين، ان ۾ اسان جي ڇا ٿيءَ جو ڪهڙو ڏوهه! پر شادي وچي آڪي ڪن، باقي ٿيءَ آهي، سا ڪونه ڇڏيندس، ڪونه ڇڏيندس، طلاق ڏيئي پوءِ هتان نڪرن.

بيمثل هوا اٿلو ڪاڏو، ڳالهين جا ڪڪ اڏاٽا، فيصلا، راڄ، ڳالهيون، گاريون، پوليس جا دڙڪا، موچڙا، درخواستون. ڳالهه جو تان ڪٿي ڪچي وڃي ٽٽو ته سرندي جون سب تارون ڇڇي پيون. پهڪڙيل درن جي وچ ۾ قاتل ميگهان جا هٿ نڪتا، سو به ڳوٺ جي چڪي مڙس دائم، وروءَ سان گڏجي زور لاتا تڏهن. چٽيل پن هوا جي زور تي، ڪهري ڪاٺي اڏ سان نڪتو.

آڙين باز ڏسي، اوچتو پڙڪو ڪاڏو، ڪانئس ڇرڪ نڪري ويو. ڪهڙو هٿ سان ڇڏائي ديو ۽ وڃي تر ورتائين. واريءَ واري ڪهيڙ جي شفاف پاڻيءَ اندر لهرن تي ونڊي ويو، جهڙو رت جون اٿلندڙ پٿلندڙ لهرون. پاڻ به ونڙجي ويئي پاڻيءَ اندر. هن گوڏن تان سٿڻ ڪٿي، هڪڙو پير پاڻيءَ اندر وجهي، چوڙن واري ٻانهن پاڻيءَ جي ڇاتيءَ ۾ لاهي ڇڏيائين، تيستائين جانان به اچي ڏوڙيو ڪيو. تڪڙ ۾ ٿئي سهڪي، ڀانئجي ڪر پويان مست آٿ ڪاهي پيو هئس. سڄي ٻت جي ڳاڙهاڻ ويڙهجي اچي ڳلن تي مڙي هيس.

"مرين ميگهان، مبارڪون هجنئي." جانان اهڙيءَ تڪڙ سان چيو جڻ ڪانئس ڪا ٻي اڳير ڳالهه ٻڌايو ٿي ويئي.

"ڪوه؟"

"مرين! پت ٿي ڪارائين"

"پت!؟" سندس سوچ جا سب پرزا بيهي رهيا.

"مرين گهوٽ ٿا ڏينئي، وڏيرو دائم.... ٿن سان گڏ تون به چوٿين وڃي پيڙي ٿيندئين."

"......" خاموشي. هوا جي زور تي پاڻيءَ اندر پيل

گهڙو ڀيهر پرزا پرزا ٿي ويو.
”مئي سولي ٿيندين.... وڏيرو ڀوڙهو آهي ته منهنجي خير آهي. اچا ايترا ڏنڊ اٿس، جو مانيءَ کي ڪانئيو ٿو سگهي، سو توکي ٻه چماڙي ويندو.“
هوا زور لاتو، لهرن ڪر کڻي ٻوڙ ٻاتي، هڪڙو ڇپيل پن پاڻيءَ تان ترڪندو، اڇلجندو، گهوسانهون ڪائيندو، ايرندي محير شاه واري ڪن ڏانهن لڙهندو ويو.

ڦڪوريندڙ برف

برف ڦڪوريندي آهي ته پاڻي جو وهڪرو شروع ٿيندو آهي پر جي نلو حسين بلوچ اکڻ شروع ڪري ته اکرن جو وهڪرو سمنڊ جي صورت اختيار ڪندو آهي. اکرن جي سمنڊ کي هڪ ناول جي روپ ۾ قلم بند ڪيو ويو آهي، ۽ سمنڊ مان هيرا موتي هزار ڳولڻ لاءِ پاڻ به پڙهو ۽ پنهنجن دوستن کي تحفي طور به ڏيو. ڪتاب تحفي طور ڏيڻ جي عادت پيدا ڪريو، ان مان سنڌي ادب جي خدمت به ٿيندي ۽ توهانجو ڏنل تحفو يا چمار يادگار به رهندو.

نذر سنز (لميٽڊ) ١٥- ڪوٺڙي وارو چيمبرس
هوش محمد شهيد روڊ
حيدرآباد

ڙال ڏاٽ

هو اڃا ننڍڙو ٻچڙو هو. سٺ ٻاڻ مس سگهيو هو، سا به وڻانئس ڪانه پڄبي هئي. ماڻس پڄندي هيس، ٻـاڻ چيڙهه ڪندڙ ڏاڳي وانگر بيهي، ڪنڌ هيٺ ڪري ڏسندو هو. پوءِ ته ڏسي ڏسي ڳنڍيون ڏيڻ سگهي ويو. مار پويس! اسڪول انهيءَ وقت به هوندو هو. سدائين ٻاڪو ڦاٽو پيو هوندو هوس. روز پيو نوان ٻار ڳڙڪائيندو هو. هن ٻائوءَ کي به اسڪول ڇڪ ڪئي. گهڻيئي ٻڪو ٽٽو پـر اسڪول بـه اڳيان هو. گهر جا ڏتي اڃان ننڍ جـي قيد مان نڪرندائي ڪونه هئا ته هو ٻهرين مـريءَ رليءَ مان ٻوٽ ڪڍندو هو. ڪنڌ مٿي ڪٿي، هيڏانهن هوڏانهن اڏن ڦڏن ڪنولن تي رلين ۾ ويڙهيل ٻتن کي جاچيندو هو ۽ رلين کي اڇلائي، ٽنگون سڀري ڪٽ ڪـان هيٺ ڇڏي، ٽپ ڏيئي، اٿي، پير ڇتين هاٿي جتين ۾ وجهي، ٽڏا ٽڏا پير ڪٿي، پار وڻان هيٺ لهندو هو. لوڙهي جـي گهڻي مٿي ٻوڙ پائيندو هو. پوءِ هونديون هئس جهنگ سان ڪچهريون.

انهيءَ ڏينهن اٿيو، گهڻا ٽٽا تارا گم ٿي ويا هئا. هڪڙو آسمان تي ٻئي چمڪيو. ڪڪڙن جي ٻانگن جو واڪو هو. الائي ڪهڙو خيال آيس، آهستي آهستي، پير پير ۾ ڏيندو گندلي وٽ آيو، ٻنهي هٿن سان گندلي جو پڙ ٻاسي ڪيائين، "ڇورا نڪر نه ته منهنجي هٿان ٿو سوچڙا ڪائين، پوءِ ماڻهين به ڪانه ڇڏائيندئي."

هو ٻڄندي ٻڄندي اٿيو، ٻئي هٿ گندلي جي ڪنن ۾ وجهي زور ڏنائين، گوڏن تائين ٻاهر نڪري آيو ۽ پٽس جهلي ڪٽي لاٿس.

"ٿي اڳير" پٽس ٽڙڙ وهائيندي چيس.

هو هلڪا هلڪا ٻنل سڏڪا ڀريندو، ٻوريل مٿين سـان

اکيون مهٽيندو، آهستي آهستي هلڻ لڳو.

”اڙيا ڇوري جو بوٽ ڏنار ته اسڪول وڃي وڃانس،“

مائس بوٽ تي ڀاڻي جا ڇنڊا هنيا ۽ ڪنديءَ جي پلاند سان اگهيائين، نڪ جي چوٽي ۽ ڳلن ۾ رت پرچي آيس.

”ڇورا هل ٿي اڳڀر، لوفر ڇورو!“

هو ڪنڌ جهڪائي پٽس جي اڳيان اڳيان هلڻ لڳو. لوڙهي جي گهٽيءَ وٽ بيٺل سنين تي رکيل ڪانيءَ هيٺان مٿيو. پئي هلي اسڪول جي چوڌاري اڏيل ڪوٽ جي در وٽ آيا. سچ اڄ ڪوٽ تان ڪروٽي ڪونہ ڪنيو هو. سڄي اسڪول اندر ڇانئل هئي. گهٽيءَ وٽ پيرن ۾ ڀر آيس ۽ آهستي آهستي اندر ڊيرو. ماستر پار تي ويٺي ڏندڻ ڪيو. پر ۾ ڪرو پيو هوس. ٻاهر پيل بئنچن تي پار ڳجهن وانگر ويڙهيا سيڙهيا ويٺا هئا. پاڻ ۾ سس پس پئي ڪيائون. اندر ڪلاس ۾ ٻن ڇوڪرن ٻهاري پئي ڏني. لٽ در مان نڪريو ٻٽ تي وچائبي پئي ويئي.

”وڃي آئينس!“ ماستر ڏانهنس نهاريندي پٽس کان پڇيو.

”ماستر صاحب، پنهنجي ٻانهن جهل، هاڻ مون تان سيار لٿي.“

پٽس کيس اسڪول ۾ ڇڏي ويو. دل اچي سنڌيس، ڇڻ ڪا شئي هئي، جنهن سندس رت ۽ ست پئي چوسيو. ڇوڪرن تڪي سنجهس نهاريو ۽ پوءِ زور زور سان پڙهڻ لڳا. نڙيءَ واريون نسون چڪجي آين.

”الف زبر آ.... بي زبر بہ اعلي معنيٰ وڏو... اعلي معنيٰ وڏو... پاڪستان جي گاديءَ جو هنڌ اسلام آباد آهي.“

”ڇورا، ڪتي جا ڦر آهستي نٿا پڙهو“ ماستر زور سان دڙڪايو. هڪل سان چپ ٿي ويئي ڄڻ ڪا ريل جي انجڻ هلندي هلندي، گوڙ ڪندي، پرزا وڄائيندي سيٽيون هڻندي، بيهي رهي.

اسڪول سان ٻهاري نڪري ويئي، بئنچون اندر رکجي ويون. ماستر تيار ٿي، سونٽي هٿ ۾ کڻي، مچن کي هٿ هڻندو اندر ڊيريو. ڇوڪرا اٿي بيٺا. ماستر وڃي اچي ڪرسيءَ تي ويٺو. ڏنڊيءَ

کي ميز تي زور سان ٺهڪايائين.

”اڙي هيڏانهن اچ“ ماستر هن ڏانهن ڏنڊي جو اشارو ڪندي چيو. هو آهستي آهستي هلندو، پير جهليندو، ميز جي اڳيان اچي بيٺو. ڏنل اکيون، ڳاون ڳاڙهاڻ چڙهي ڦري پيليون ٿي ويون هيس.

”پٽ، هاڻ جي روزانو نه ايندين ته ٽنگا ٽولي ڪري ڪڍائيندو ماڻڻ، پوءِ رسي پٽي، هن منهن ڪاٺ ۾ نه ٽنگئين ته تون منهنجو پيءُ لڳين، سمڏين.“

”هائو سائين..“ اکيون ڪپن تائين لڙڪن ۾ ٽب ٿي آيس. اهو ڏينهن دنگ ڪيائين، وري ڪونه پڳو. پنهنجن جو ٽائيم هو ماحول تي ماٺ جي ڏوتيءَ پنهنجا اچا ۽ ميرانجهڙا وار پکيڙي ڇڏيا هئا. اسڪول کان ٻاهر تي بيٺل چار جي ٽارين ۾ هڙيسن چرڙات پئي ڪيا. چار جي ٿڌيءَ ڇانءَ ۾ ٻه گيريون هيڏانهن هوڏانهن پئي ڇٽيائون، ٿوري ڪڙڪي ٿي ڇهنب سٽي ڪٽي وري ڇٽ ۾ اڳيو ٿي ويون. ٻاهر زمين مان آپ جا دونهان پئي نڪتا اندران اٽندڙ اکيون ٻاهرينءَ روشنيءَ جو ٻار سهيو نٿي سگهيون. ماستر ميز تي ڪونگڙو ٿيو، اجرڪ اوڍيو ستو پيو هو جهڙوڪ ڪٽڪ جي پريل گوڻ مٿان ڪنهن اجرڪ اوڍي ڇڏي هجي. ڇوڪرن سليٽون پئي لکيون، سنهڙين سنهڙين ڳالهين جو رنڪو ٻه مچايو ويٺا هئا. ڳالهيون ڪندي ماستر ڏانهن به پئي نهاريائون. ”هن“ سلٽ لکي پوري ڪئي. بئنچ جي پويان رکي، آرس پڳائين، آڱرين مان ڏڪاءُ نڪتا. اوچتو سيني کي ڪجهه اوندهه جو احساس ٿيو. نظرون در وٽ وڃي سڙيون، رمون اندر پيري آيو. جهوليءَ ۾ پڳڙا پيل هئس. اندر پيري پهرين ماستر ڏانهن نهاريائين، ۽ پوءِ وات چپو ڪري ٻارن ڏانهن نهارڻ لڳو. ٻارن ٻه سليٽون ڪٽي بئنچن تي رکيون. هرڪو ٻاڻ ڏانهن اشارو ڪرڻ لڳس، رمون اچي وچ تي بيٺو.

”سڪو ته سڪايانو.“ رمونءَ ڌيل آواز ۾ چيو ۽ ماستر

ڏانهن نهاريائين.

”ادا سونکي ڏي.“ جانوءَ پٽ پٽ ڪئي.

”نه ادا سونکي، سڀاڻي بابو شئي اٿيندو پوءِ توکي ڏيندس.“ خانوءَ چيو.

”پايا سونکي ڏي. توکي چاڪ ڏيان، هيڏانهن ڏس سونوٺ پلڙ چاڪ آهي.“ خميسي چاڪ ڏيکاريندي چيو.

”اونهون.“ رمونءَ پڳڙا ڇپيندي، اکيون ڦوناري، وات ڇپو ڪري چيو.

”سنگتي آهين نه! سونکي ڏي آئون ڪو توسان وڙهان ٿو؟ آءٌ شئي مان به اذواذ توکي ڏيندو آهيان.“ ”هن“ هٿ وڌائي چيو.

”اچي.“ رمونءَ سخاوت سان هٿ وڌائي، هن جي وڏيل هٿ ۾ پڳڙا وڌا، هڪڙو پڳڙو پٽ تي وڃي ڪريو، جو ٻوڙي وڃي خميسي کنيو.

”نيٺ ڪولهڻ جي پٽ کي ڏنءِ، اسان پاڻڃي ڪو هن جو ڏوهه ڪيو آهي.“ خميسي چيو.

”ها ها چڱو ڪيم پوءِ تون ڇا ڪندين؟“

تون پاڻ ڪولهي آهين سو...“ خميسي سڙندي چيو.

ڪولهيءَ جا سڪا چپ ڪر، سٽن ڪريو ٿو هٽئين ته ماهه به ڪونه ورنده.“ آواز تي اجرڪ وڃي پري پيئي. ماستر اٿي ويٺو. هر ڪا شيءِ جمي ويئي. ماستر ڪرڙين اکين سان ڇوڪرن ڏانهن نهاريو.

”مار پويو ڪا خدا جي، ذليل! اوهين ته ننڍ به ڪرڻ ڪونه ڏيندؤ.“ ميز تان لهندي چيائين. ”لعنت هجيوءِ، اڙي ڇورا!“ جهڙو جن ٿيو هوس.

ماستر ڇوڪرن تي بيهي رهيو. ”ڇورا هٿ کول!“ خانوءَ کي چيائين.

”سائين مون ڪونه ڪيو، رمون ۽ خميسو پئي وڙهيا.“

خانوءَ ٽڪرو ٽڪرو ڏيئي مان ڇيو.

”سائينءَ جا پٽ، ٺٽ ڪول!“

ٺٽ .. ٺٽ .. ٺٽ.. ٺٽ ڪلنڊا ويا، نيٽ جو ٺڪو. جنهن تي نيٽ ڪاڙو، تنهن ٺٽ ڪنيو گوڏن جي وچ تي وڌا. ”هنکي“ ٻه ٻه ٽاهوڪيون سڌيون لڳيون. انهيءَ ڏينهن ڪانوڻي هن تي ”ڪواهڻ جو پٽ“ نالو پئجي ويو. جڪ ته گهٽيئي تي آپس، پر سچي پچي هو ٻه ته ڪواهڻ جو پٽ. جڏهن ٻه ڪنهن ڪي ساڙ تي اڳو ته طعني جو ٺٽ هن جي نازڪ دل تي وهائي تي ڪليو. سچي راج ۾ ڏيئي وٺي رموڻءَ سان سنگت جو ورهو، نه ته پيو ٺڙيئي خمر. دو ڪيس طعنو ڪونه هٿندو هو ۽ ڪاڻ جي شئي شکس ۾ پائيوار ڪندو هوس.

وقت جو طوفان ڪين اڳتي گهلڻ لڳو- هن فائنل پاس ڪيو جڻ ٺٽ چاڙهيون چڙهي پت تي چڙهي بيٺو. چاڙهي ڪري پيئي، نه ٺتي اڏامي سگهيو، نه هيٺ لهي سگهيو. نه نوڪري مليس، نه وڏانس هاريپ تي. رموڻءَ سندس وچ ۾ سنگت جو پڌل رهڙائون ڏاڍو چڪائو، پئي دڪ پئي ڪان ڇڏا تي ويا آخر رموڻءَ ۾ ٻه سمجهه آئي ته ”پيلي همراه ڪواهڻ جو پٽ آهي، انهيءَ سان ياري چڱي ڪانه هئي“ رهڙائون ڏاڍو چڪيو ويو.

پڻس ”هن“ لاءِ ڳوٺ مان سڱ جي گهر ڪئي. ڪنهن جواب ٺميس، سڪل، سرن ۾ باه لڳي ويئي. هرڪو پئي ٺڙڪيو ۽ پچريو. رموڻءَ ٻه زور ڏيئي سنگت جو تانيل ڏاڍو ٺوڙي ڇڏيو. هو اڪيلو رهجي ويو. جوانيءَ جي ٺهيءَ ڪي اچي پڳو هو. پريل بت، ٺڇن جو ساوڪ، آواز ڳرو ۽ دل ٺٺڪندڙ، دل زور سان ٺٺڪي، ڪنپ هنيائين. واءُ سواءُ ورتائين، پنهنجي اڪيليءَ جند جي ساٿيءَ لاءِ.

پاڙي ۾ ٺي ڇوڪري رهندي هئي ”راڄي“ رنگ گهٽيرو سانورو، اکيون وڏيون ۽ ڪاريون، وار ڊگها سنڌ جي اٿيل لهرن وانگر، پٺيءَ جي پويان ڇيلهه ڪان هيٺ وڃي پڳا هئا. آواز ڪونه

هئس، پاوي جي وچت هئي. ڏاڍي غريبڙي هئي. ڳوٺ جون زالون سدائين پيون وڙهنديون هيون. جهيڙا جهٽا، طعنا، مڙسن وٽ چغليون چاڍيون. هيءَ انهن سڀني کان پري، انهيءَ روهيڙي جي وڻ وانگر هوندي هئي، جو هيٺ ڏهر ۾، پنيءَ جي وچ تي اڪيلو اڪيلو ڪنڊا لاڙيو بيٺو هوندو آهي. منجهس ڳاڙها گل ساون پنن مٿان ٻرڪي پوندا آهن. ڳوٺ جا ٻار ڇورا چانڊ مٿس مرندا هئا، پر ڪنهن کي همت ئي نه ٿئي. پريل ٽمنڊ ۾ ڪير ٿو ٽپو ڏئي! ڇوليون ڪر کڻيون پيون اينديون هيون. ڏن ۾ رکي خدا تي دل جي سنگهر اڇلائي. ڪڙو ڪڙي سان ئي نه اٽڪي. ڇٽاٽ ڪيو وريو اڇيو پٽ پئي. پر مان مڃندو هو ته بيهي ڪنگهڪار ڪندو هوس، راڃي ساٽس ڳالهائيندي هئي ته بيهي تڪيندو هوس، اک ۾ ڪانه ڇنيندو هو.

پوءِ— ”ٽڄ... ٽڄ“ ڪڙو ڪڙي ۾ اٽڪي پيو، راڃي سڄي ويڙهجي آئي، باقي ڪو قدم اڃي بچيو هو.

انهيءَ ڏينهن شام جو هو دل ئي دل ۾ جهونگاريندو، راڃيءَ جي لوڙهي ٻي پاران مٽيو. پاوو وڃو، لوڙهي جي بنهين اندران. هو چرڪي بيهي رهيو.

”ادي ويچارو غريبڙو آهي مڙيئي، پين وانگر ٽرڙو ڪونهي.“

”ماري تون تـه صفا ڪا ويل آهين، سئي جو اصل نسل تـه ڏس.“

”ادي تون نه هوئين خوار ڪندي وتين، مسڪين آهي، ويچارو پنهنجا گهر جهليو پيو آهي.“

”حراسي اٿئي وڏو، ڪولهڻ جو پٽ پلا“ هن کي چڻ لونڊڙيءَ واري اٽ لڳي.

”ها، آهي ته مڙئي پسر، پر تڏهين به.“

”نه ڙي مئي! انهيءَ مئي کي اندر ۾ تـه گهڻئي پـار آهن، پر ڏڇٽو مئو، ڳيدي نه، پلا ڪولهڻ...... هائي توکي ڇا

ٻڌايان!"

"ها! نهار مڙئي خراب اٿس." ورهين جو ٻيٺل مضبوط سنئون ڏار ٽڙڪي پيو.

"تون رڳو نسل جانچينس!"

"تو واري ڳالهه مڙئي سچي آهي، مٿو ڪولهڻ جو ٻٽ ٿيو نه نيٺ" ڏار ٽڙڪا ڪندو، اچي پٽ تي ٺپڪو ڪيائين. هن جا پير چريا، ڪيس ائين محسوس ٿيو، ڄڻ هيٺ ملندو وڃي ڪنهن اونداهيءَ غار ڏانهن، ڪنهن ويرانيءَ ڏانهن، بي‌منزل ٿڙندڙ انسان وانگيان.

آها سياري جي ٿڌي شام هئي. هو ٻت کي اجرڪ مان ويڙهي ٻاهر نڪري آيو. اتر جي هوا سرڙاٽ ڪندي، مٿي اڏائيندي اچيو ٿي ٻڌي. سج جي اڇلايل اڏن ڪرڻن تي سيءُ وڇائجي ويو هو. هن الهندي نهاريو. گهرن ڪان ڪڪڙن ٽائين، ننڍا ننڍا لاٽا ۽ مورا واءَ تي پئي لڏيا. اڳيان واٽر هو، جنهن جي ڪپ تي ڪارين چارين جا ويڙهه ٻيٺا هئا. هو وڏي اچي واٽر جي ڪپ تي ٻيٺو، سندس اتران ٻيٺل چار جهڪي وڃي پئي ڪپ سان لڳي هئي، چار جون جهڪيل ٽاريون لڏي لڏي پٽ سيري رهيون هيون. ٿني ٿڌو، ڏين مان ڇٽي آيل شفاف پاڻي، تر ۾ رڪوع ۾ بيٺل ڏين تان ترڪندو ڏکڻ پئي ويو. مٿانئس ڪڪ پن ڦيريون ڪائيندا، گهيرانبا ڏکڻ ٽٽا ويا. هن جو پير. پر ۾ اپي ٽيل ڪڙهي سان وڃي لڳو، جو اٿلي، ٽڙگي، وڃي پاڻيءَ ۾ ڪريو. پاڻيءَ مٿان ميرو پڙو پئدا ٿي وري گم ٿي ويو. هن ساسهون وڏي واٽر ڏانهن نهاريو، جنهن جي ڪپ تي ڪڙن جي ٻيٺل پت هئي. ان مٿان ساوا ڪانهن ٻيٺل هئا، جن جي، چوٽين تي سنگ ائين لڳي رهيا هئا، ڄڻ ڪي اڇا ٻگلا گپ ۾ لٽڙي لڙي اچي چوٽين تي ويڙهجي رهيا هجن. پرئين واٽر جي پل تان مينهن جو ولر ٽيلارا ڪندو. مٿي اڏائيندو آيو، مٿي اڏاسندي وري وڇائبي ويئي.

"هن" ڪڙڪي تي پوئتي نهاريو. اچي رهي هئي، پير پير

۾ وجهي، چوڙين کي کڙڪائيندي اچي پسر ۾ ويهي رهي، هن ۾
حيرت مان ڪيس تڪڻ لڳو، جهڙو بت.

”ڪاوڙيو آهين ڇا؟“

”نه!“ ڏاڏو ساهه پري ڇڏيائين، ”ڪاوڙ ڇا جي: اسان ڪاوڙ
ڇا لاءِ ڪريون!“.

”پوءِ ڳالهائين ڪونه ٿو، جني تو ڏسين، اتان پرتي
پڇندو وتين.“

”اسان رهياسين ڪولهو جا ڍڳ، تون نچ ...“ هو ڦاٽي پيو.

”پر تون ڪهڙ، آءٌ ڪير، تون اجايو اچي....“ هن جي
ڳالهه ڪٽيندي پنهنجي ڳالهه ٻه ڪٺي ڇڏيائين.

”آئون ته اهو آهيان، جيڪو ڀاڳيان کي پٺي ڇڏي“
ٽڪاءُ ڏنائين.

راڄي زال هئي، اکين مان اڙڪن اڀي ڪاڏي، ”پر مون
ته ... مون ته . ڀاڳيان کان ڳالهه لڪائڻ لاءِ ائين چيو هو.“

”پر تڏهين به تون نچ آهين، آئون بسر....“

”تو کي پلا هرويرو رڏ ڙَڻ مان ڇا ٿو وري، منهنجي ذات...“
اها جيڪا پن ڳوٺ وارن جي آهي“ هن سلسلو ملايو.

”پلي ... باقي منهنجي ذات ... آءٌ ته ... زال ذات آهيان.“

ڪريل ٽڙ تي ساوا گونچ اپري آيا هئا، جي سياري جي
ٿڌي هوا تي پٺي اڏيا.

سج ترڪيءَ هيٺان

محترم تنوير عباسي جي شاعري جو مجموعو جنهن جو پيش لفظ
امداد حسيني لکيو آهي، سفيد ڪاغذ، رنگ برنگو ٽائيٽل، پڪو
جلد قيمت صرف ڏهه روپيه. اڄ ئي ڏهه روپيا مني آرڊر ڪري
موڪليو يا وي پي لاءِ لکو. ٽپال خرچ ادارو ڀريندو.

نذر سنز لميٽڊ ١٥ - ڪونٽزي وارو چيمبرس
شهيد هوش محمد روڊ حيدرآباد سنڌ

ڪڙيل ڌارا

مياري جي ڪاري رات نانگ وانگر ڦڻ ڪڍيو بيٺي هئي. اترين هوا سوسٽ ڪندي پاڻ تہ وڍيل مڪل ڪانڊيرا گهڙڪائي، اڇي لوڙهي جي پاڙ وٽ پرڙيا هئا. اترئين لئي جي هوا تي رڙ پئي پيئي. لئي تان اڏاڻل پيرب ساڃهين پير تي وڃي ويٺي ۽ چرڙاٽ شروع ڪري ڏنائين.

"سٺي نياڳي ڏيڻ" جوڌس ڪچي. هن جوڌس ڏانهن نهاريو، جنهن پنهي هٿن ۾ دونهان ڪڍندڙ ڪاٺيون کنيون ۽ هڪ پٺي تي هٿي ڪوئلي وارو حصو ڪيرائي، ٻيون ڪاٺيون ڏاهي جوڙي رکيون اکيون چنجهيون ڪري، ڪنڌ جهڪائي ڦوڪ ڏنائين، ٿانڊي ۾ ڳاڙهاڻ آئي، ڦلهير اڏاڻي. ٻيءَ ڦوڪ تي باه جي نارنگي شعلن ڪاري ساڻ نڪتل نانگ وارو لهرو کاڌو. انڌه جو ڪوٽ لوڏو کائي ڪري پيو.

"ڪاٺيون، سڙيئي سوچاريون آهن."

"ها! ڪرڙ هوئين باه آهي." جوڌس ڳوريون ٻانهون باه مٿان سڪيندي چيو. روشنيءَ تي جوڌس جو ڳورو ڳاڙهو ڳلو وڌندڙ لڳي رهيو هو. وڏين وڏين اکين ۾ دونهين سببان ڳوڙها ڀرجي آيس.

"چڱو سڄوڙي!" هن بيٺي بيٺي چيو ۽ پٽ ورائي در ڏانهن پير کنيائين.

"بادشاه پير پلي ڪندو." جوڌس چيو ۽ سڙس ڏانهن نهاريائين. ڪاري ٻربل سٿي، ارڙهن آنہ ڏکهي ڪاري قميص، سٿي تي اجرڪ جي پٺڪن جي اترادي وڙي ٻڌل، گڏوگڏ

ڀوڪاني نڪتل، ٻانڊي ڦر سان ڪهاڙي کلهي تي، هو وڏي در وٽ آيو، در جي ٻانهينءَ سان جهلي جهڪيو، جهڪي پوءِ ٻاهر ڪنهائين ۽ پوءِ پيو، ائين ٻاهر نڪري آيو. سامهون لوڙهي ۾ بيٺل ٻير تي ويٺل پيرب خاموش ٿي ويئي هئي. پار جي گهٽيءَ وٽان اوني تان هيٺ اٿو، ۽ هلي لوڙهي جي گهٽيءَ وٽ آيو. سڄين تي رکيل ڪاٺي ڪٽي، سٽي، وري ڪاٺي واپس رکي لوڙهي کان ٻاهر نڪري آيو. ٻاهر زور سان لڳندڙ آتر جي هوا بت کي چير ڏيندي ڇيو ٿي ويئي. هو هلي اچي خانوءَ جي لوڙهي ٻاهران بيٺو.

”خانو!“ آهستي آهستي سڏ ڪيائين، جواب ۾ رڳو هوا جو سوسٽ هو.

”وي خانو!“ آواز وڏائي سڏ ڪيائين. پيرن جو کڙڪو ويجهو ٿيندو آيو.

”وي سگهو تيءُ!“ هن ٻاهران ئي چيو.

”مر نه، پڇيو ڪونه ٿو وڃان.“ خانو ٻاهر نڪري آيو.

هو ٻئي ڳوٺ کان اتر ڏانهن هلڻ لڳا. ڪڪون مٽي اچي ڀوري جو ڪپ ورتن. هوا جو ڏوڏت پئي بيو. رکي رکي هوا کي ڀر ٿي آئي ته آر ۽ ٻين جيتن جي آواز جي وچت هوا ۾ اڀريو ٿي آئي. ڪٿي ڪٿي ڪڙڪي تي ڪنهن ڳگهه يا پيرب ڦڙڪو ٿي ڪاڏو ۽ ڪنڊن کي ٽارين تي هڏدو، ڦٿڙائيندو وڻ مان نڪتو. ڀوري جي ڏڪڻان ڪپ تي بيٺل گهاٽا وڻ ڪنڊ پيل لوهي ڪوٽ وانگر نظر ٿي آيا.

”اڄ سيءُ ڪونهي، ويل آهي.“ خانوءَ چيو.

”چا ڪريون ير، ڏنڊ نٿو پريان ته راڄ مان ٿو نڪران هاڻي اڀائي سون لاءِ پنهنجو ديس ڇڏ زميندارن جي درن تي رلان، تنهن کان ڏنڊ پريو چڱو آهي، نه ته اهو ڏنڊو ڇڏيءَ ويندا هٿاسين.“

”پر اڃايو ڪوڙ هڻيو ڏنڊ ٿا وٺن.“

”سا ته خبر اٿئي.“

”پر سائين ۾ ڏينهن تو به ملڪ تپائي ڪنيو هو. پوءِ هو نئين نالي چڙهيو چور مفت ۾ ڪنجي.“

”ها پر هيءَ چوري ته ڪانه ڪئي هيم. هروڀرو رئيس وڏيرن وٽ اچي ويهي رهيا، چي ”چور اهو. اسان کي گهوڙي وٺي ڏيو يا گهوڙيءَ جو ملهه.“ وڏيري کي به ڏٽيءَ ساڃهه ڏني، جو فيصلو ڪري ڏنڊ ٽورو رکيائين. نه ته مون مسڪين جا ته لاهه نڪري وڃن ها.“

”پوءِ ٻئي پاسان پئسي جي ڪوشش ڪانه ڪيئه!“

”اڙي کهڙو يار! سڀ حرامي، حرامين جا ٻچ ويٺا آهن، جنهن کي ڪٿي، سوال ڪر، سو اڳيئي ٻوٿ سڄايو ويٺو آهي.“

”ڀلا، توتي ڪنهن جو اعتبار هجي تہ ڪو ڏينئي، ابا چورن کي ڪي اوڌرون مليون؟“

”وي پر هن سيٺ هاشم وٽ ويس گهڻ ڪئي، پر انهيءَ به ڪتو جواب ڏنو، پر جي راڄ ۾ ويٺل نه هجي ها ته ٿاهي ٻهارو ڏيانس ها پر سڙس ڇا چوندا ته ڀڄاڙيءَ جو اهڙو ردي ٿيو جو راڄ تان به ڪونه ٽريو.“

موريءَ وٽان گدڙن جون اوناڻون ويجهيون ٿينديون آيون. هنن جي قدمن جا کڙڪا تيز ٿيندا ويا. موريءَ وٽ پهچي گهوٻاٽا ويئين. ڪرڙن جون آڏيون ڦلڊيون ۽ ارڏيون ڇهباريون ڪاٺيون- عظمت کان وانجهيل هٿيار.

اترين هوا ’ڇا پئي لڳي. ڪڇي ڪڏ جي چوڌاري ڏنل لوڙهي جي ٻاهران اڌيل جهوپڙين جي درن سان ڪٽان ڪٽان روشنيءَ جي پريءَ منهن تان پردو لاهيو ٿي ڇڏيو. ڪنهن ننڍي ٻار جي رڙ اڀريو وريو بس ٿيو ٿي ويئي. شايد پينگهي جي لوڏي تي ننڊ ڀاڪر ۾ ٿي کنيس. جيتن جا چرڙاٽ ڍرا ٿي ويا هئا. هوا سرڙاٽ ڪندي ڳوٺ مٿان مٽيو ٿي ويئي.

هو ٻئي وڏي آيا. لوڙهي جو ٻر پاسو وٺي اچي گهٽيءَ

وٽ بيٺا، اندر نظر ڊوڙاين. ڪُڌ جا ٻئي در بند هئا.

”ڪتي جو خيال ڪجانءِ!“ جانوءَ اندر گهڙندي دهيل آواز ۾ چيو.

ڪُڌ جي اندران گهوڙي جي ڪڙهم هئي. خانو ڏيڻ وٽ سٽل همراه جي ستان کهاڙي ۽ گهوٻاٽو جهلي بيهي رهيو. گهوڙي ڪيس ڏسڻ سان ڦونگارا هنيا، زيل ستان زيل هيس. گهوڙي وٽ اچي هيٺ جهڪيو. گهوڙو ڪيس ايترو ويجهو ڏسي خاموش ٿي ويو، جهڪي نيٺرتي چرٽي رکي. ستان کهاڙيءَ جو پاهو هنيائين. ”چڻ! چڻ... چڻ چڻ...“ گهوڙو خاموش هو. ڪڙڀاٽي جو آواز آيو، ۽ گڏو گڏ ڀهڪ.

”ڪتو!“ خانوءَ هڪل ڪئي.

ڪتو ترا ڪٽي ستس چڙهي آيو ”چپ!“ کهاڙي ڪتي جي ڪليل ڀاڪي ۾ گهڇي وئي، ڇڪي ٻاهر ڪڍيائين. ڪتو پاسي پر وڃي ڪريو. ”چپ!“ ٻي کهاڙي ڪتي جي پاسي وٽان ٿي آئي. گهوڙي زور سان زيلون هنيون. ڪٽ تي سٽل همراه ڀڙڪو کاڌو.

”ستان اٿيو آهين، نه تہ سڀني هلي ويندء.“ خانوءَ ڌمڪي ڏنيس.

”سڀيءَ جا پٽ....“ سٽل همراه ٻپ ساڻ گار ڏني.

”ٺا!“ کهاڙيءَ جو پاهو لونڊڙيءَ وٽان ٿي آيس.

”گهوڙاڙي!“ همراه ڦيري کائي ڪري پيو. گهرن جا در پاڻ ۾ ٺڪري وڃي اٿيا.

”سٽس تي پڄ!“ خانوءَ هڪل ڪئي. هنن سرآڙو ڪيو. لوڙهي سان ٻيو گابي جيڏو ڪتو نڪري رهڙي اچي رسين.

”گهوٻاٽو هٿينس ڇورا، نئيئي ٿو!“ خانوءَ هڪل ڪئي.

”سرر ر...... ٺا!“ گهوٻاٽو سوسٽ ڪندو وڃي ڪتي کي لڳو. ڪتي ڪونڪاٽ ڪيو. ٽڪ پڇائي چڙهي آيو.

”ٺا!“ خانوءَ جي کهاڙي ڪن وٽان ٿي آيس ۽

ڪونڪاٽ ڪري پيو. گوڙ وڌي آيو. ٻنهي پري ويئون. هنن اٿر ڊوڙ ڪئي.

”چورا، اٿر ڪماند ۾!“ خانوءَ هڪل ڪئي. پويان ڪڙهاڻا ڪندو ڪو همراه اچي رسين. گهوهاٽي سوسٽ ڪيو.

”گهوڙا ڙي!“ پويان ايندڙ همراه جا پير نڪري ويا. ۾ ٽي هوائي فائر هوا ۾ اڏريا، ڪتن جون ڀڪون، سڌن جو واڪو، ٻنهين ڪڙڪيتين وانگر اوندهه ۾ پکڙي ويئون. هنن سراڙو ڪيو ۽ اچي ڪمند ۾ پيا. ”تڙ... تڙ... تڙ“ ڪمند ۾ ٽاڙهيو پئي ويو.

”ڪماند ۾.... ڪماند ۾، ڪماند کي گهيرو ڏيو!“ ٻاهران ڪنهن زور سان چيو.

”خانو هاڻ؟“ هن آهستي چيو.

”مڙس ٿي. اتران ڦاٽ ڪاڻج، آءٌ الهندينءَ ڪنڊ وڻان ٽپ ٿو ڏيان، پوءِ ماشاءالله.“ خانو ڪمند جا ٻوڙا پاسي ڪندو الهندي هليو ويو. هن ڊوڙ پائي اتران ڀڙڪو ڪاڍو.

”ستان ويو آهين!“ هڪل ٿي. هڪل سان گهوهاڻو سوسٽ ڪندو اچي هن جي نرڙ ۾ لڳو. رت جي تيتوري هلي ويئي.

”ڪٿو آهين ڏاڙيا!“ هن گهوهاڻو ڪائيندي به هڪل ڪئي. پاڻ به پٺ وراڻي گهوهاٽي کي سوسٽ ڪرايائين.

”هيڏانهن ڙي هيڏانهن!“ هن جي پويان لڳل ماڻهوءَ جي ڪنهن به ڪانءِ ٻڌي، سڀ خانوءَ جي پويان هئا. هن اڳيان واٽر تان ٽپ ڏنو ۽ اڏرندي ڊوڙ پاتائين. الهندي طرف گهوڙن جا ڪڙهاڻا، گوڙ، ڪتن جون ڀڪون، گهوڙن جون هڻڪارون ٻڌڻ ۾ پئي آيس. ٻه ٽي فير هوا ۾ اڏريا.

”جري چڙهينس.“ هن سوچيو.

هيءُ اڏرندان ڦيرو ڪائي، ڏکڻ ڳوٺ ڏانهن پڇڻ لڳو. پويان لڳل همراه الائي ڪٿي رهجي ويو هو. گوڙ جيئن پوءِ تيئن پري ٿيندو ويو. رت وهي اچي اکين ۾ پيس. اجرڪ سان اکيون

اکيائين، اکيان پيو واڻر آيس، پاڻيءَ جا ٿڌا ڏڪ ڀريائين، ٿڌي پاڻيءَ هيٺئون جهلي ڇڏيس. هو آهستي آهستي ٺيڙ کائيندو، دل جهلي ڳوٺ ڏانهن هلڻ لڳو. رکيو رکيو سور جي سوٽ ٿي آيريس.

روشنيءَ اونده کي ڳڙڪائي رهي هئي- وڻن جو رنگ ڪاري مان ڦري ميرانجهڙو ۽ ان مان ڦري گهرو ساوو ٿي رهيو هو. اٿندڙ لٽ کي ننڊ اچي ويئي هئي. ڪتا ڪڏن ۾ پيا هئا. ننڍڙيون ننڍڙيون جهرڪيون هڪڙي ٻي، وڻن تي ٽولا ڏاهي چرڙاٽ ڪري رهيون هيون. روشنيءَ جو در آهستي آهستي کلندو ويو. هو ٿڙندو ٿڙندو گهر ۾ ڏريو. جوٽس ٽانڊي تان نظرون هٽائي در ڏانهن نهارڻ لڳي.

”اڇي مڻيس! دسمڻ جو ڪارو منهن.“ هوءَ ٽپ ڏيئي اٿي. مڙس کي ڇپلهه مان اچي جهليائين. مڙس جي ٻانهن ڪلهي تي رکي، وٺي اچي کٽ وٽ ڇڏيائينس.

”ٽانڊي تي.... سيءَ چرائي....“ هن جي آواز جو ڌاڳو ٽٽي پيو.

کٽ جي لوڏي تي ڪا چوڙي اچي ڪري ۽ ڳڙڳندي اچي ٽانڊي ۾ پيئي. سرڙاٽ ٿيو- اگرو دونهون جهوپڙيءَ ۾ پکڙي ويو. هوءَ چري، پير وچ-ي دلي مان لڳس. دلو ليٽي پيو، اٿلي پيو، سندس وڏين ڪارين اکين ۾ انگر.

سچي گهر جو پسنديده رسالو هفتيوار ”هلچل“ پاڻ پڙهو، دوستن کي پڙهايو. مزيدار سلسلا ۽ ڏيهي پرڏيهي ادب، انعامي مقابلا ۽ جاسوسي ڪهاڻين مان ڪُڏ نون ۽ پراڻن اديبن جا شاهڪار.

هورو

سياري جي رات- چيهہ نڪو سنڌو. هونئن تہ رات جي رت هاڻي او نداهہ صدين ڪان پنهنجو زهر هاريندي سرندي اچي پر هيءَ سياري جي رات- سمهيو سمهيو پئا پڇيو پون، جيسين وچي ڪڪڙ ٻانگون ڏين. تنهن سوران ماڻهو سمهي ٿي دير سان، هروڀرو پڻن ڇلائڻ سان ڪم ڪونهي، سو سياري جي رات هئي، سيءَ جو ديو رات جي ڪاري پوتي اوڍي ڌرتيءَ تي رڙهڪي آيو. ڪر ڏينهن جو ٿي پئي اذاڻا، رڳو 'ماڻهو بوءِ، ماڻهو بوءِ' جي دير هئي. لانديءَ جي ٻاهران ٿڌيءَ هوا جي ٻوڙ هئي، جهڙا 'تڪڙا نياپا' ڪڍيو ٿسي ويئي. هوا جون ڪي ڪي سنهڙيون ليڪون لانديءَ جي ڪکن جي وچ سان ترنديون جسم اندر لهيو ٿي وييون. چلهہ ۾ پيل ڪنڊيءَ جي ڪاٺيءَ جي ٽانڊن پنهنجون ڳاڙهيون اکيون پئي چنبيون. قوڪ تي ڪڏهين ڪڏهين ٻاهہ وڌيو ٿي پڙڪو ڪاڏو ۽ ڪر ٿي ڪنيو جهڙو اصيل نانگ. ڪاڪي سڪئي ڪنگهڪار ڪري ڪانپ ڪي ڍرو ڪيو. ڳوٺڙيءَ مان سلفي ڪڍي، هيٺ ڪاٺيءَ تي او نڌي ڪري، چنبي سنجهس تماڪ ڦسيائين. جهڪي نيڊڙو ٽانڊو کڻي سلفيءَ جي منهن تي رکي هڪڙو سوٽو هنيائين، ٻيو هنيائين، تماڪ ۾ ٻاهہ سرڪ وانگر پکڙجي ويئي. ٽانڊو چنبي، هاڻ هو اکيون پوري مزي سان تماڪ جو دونهون چاڙهڻ لڳو.

”ابا رسوليا! اڻين پٽارين جا بہ رنگ آهن.“ ڪا پراڻي ياد سوٽي سان دماغ ۾ چڙهي آئي هيس. ماضيءَ جون يادون بہ اڻ لکا دونهان آهن، جي من جي مٽاڇري تي پيا هيڏانهن هوڏانهن

ترڪن. ڪڏهن شوڻي ساڻ چپن تي وچايل سرڪ وانگر اوچتو چڙهيو اچن. ڪڏهن ته ساٿهو اهي ليڪا به ٽپي ويندو آهي، جتان سائس لڳ ڪارو وهڪرو پيو هلندو آهي، جنهن ۾ يادن جي پرونڙي اڇلائٽي پوندي آهي. ”ابا، هيءُ منڊ اٿئي چنوڙسياري جي. متس چتي وهي هينئر چڙهي اٿئي. هن منڊ ۾ نه ڪنهن ويچاريءَ منڊ جو ور بڪئي پيٽ جي پانپاري پير پري ڪيڏانهن ٻاهر ويو هوندو! ته ائين سمجهه ته ان منڊ جو سن قاتل تتر وانگر اندر جي ڪاري اونداهي ريج ۾ ٽپڪيرن ڏيندو هوندو. هو ٻڌو ڪونه اٿئي ته ’سارو.... ها ساري تان سيارو سون گنديءَ ۾ گذاريو، هيلوڪو وري آءُ.“

”هائو ڪاڪا! سا آٿ جي ٽي ڳالهه ڪيئه.“

”ٻچڙن، سو ٻڌايومانءَ ٽي ته هيءَ منڊ اٿئي هوري جي، سا به جوانيءَ لاءِ. الائي ڪٽان ڪٽان جا سڏ ترندا ويندا آهن، سڏ اشارا، هورا، ٻاهران گنگ پوڙ دوفان واري، اندر واچوڙن جون گهمريون. انهيءَ ڳالهه کي به ورهيه ٿي ويا آهن. رسوليا ابا پوءِ... “ ڪاڪي سڪئي جي آواز ۾ سنڌوءَ جي مستي اچي ويئي. ”آهي وقت اهي هجن جڏهن سون کي ڏاڙهي ميچون پور هٽي آيون. چئه ته پنهنجي زور ۾ پاٿهين پيو ڇڇان. پير پٽ تي ڪپيم ٽي نه طاقت به، هيم، ٻوڙندي وهڙي کي پيچ مان جهلي ست ڏيندو هوس ته گوڏا اچي ڪپندا هئس. هئه هئه زمانه ٻڏيان تنهنجا رنگ!“ ماضيءَ جي ياد هميشه ٽڏا ساهه گهرندي آهي. ”نون ابو ويٺو آهين. ٻڇيو ٻڇيو ٽو ڳالهه ڪريان. انهيءَ وکت هن ڀوري جي ڪپ تي جهنگ هجن جهنگ، جو ڪنڀي، چار ۽ ٽوهر- وڻ وڻ سان ٻاڪر وجهيو پيو هوندو هو. سرن جو هڏڪارو. مجال آهي جو ائين کي هڪڙو ڏبنهن به اوڪو اچي وڃي. هي جو اڄ جهنگ ويڙي ميدان ڪري ڇڏيا اٿن، سچ پڇين ته وٽن ڪان خالي ميدان ڏسي ڪڏهن ڪڏهن منهنجو هينئون ٻڏندو آهي. دل چوندي آهي ڪري پوان، پر منهن ڀر نه ٻانهن پڻن. ڇا

سمجهين؟ پانهن پڻ..... هلا ڀيٺيان زمانا!"

منهنجي من جي منتاچري تي Words Worth جا رت ڳاڙهڙ لڙڪ سال مٿي اچي ڪريا.

"سو ابا، اسان وٽ انهن جو ولر هجي، پڻاريون ٿونئريون، ڳاڙهيون جڏهن جهوڪ تي رڙهات ڪنديون هيون ۽ ٽپ ڏينديون هيون. پهرين اوهڏو مال، تڏهين اسين آڙي ڪاپ موڙس هئاسين. جي ڪين ڏهندا هئاسين. ڪيرن جا ڏوران وٽا! پر جڏهن نه گوڏا اونڌا ڪري پڻاري ڪير ٿان اچي وهندا هئاسين، تڏهين نه چڏيندا هئاسين ڪو ڍڪ نالي جو. هينئر ان جهڙن جوانن کي مرچن پيلي چڏيو آهي. اڳي ماڻهن جي رت ۾ مٺو ڪير ڊوڙندو هو ۽ اڄ ڪارا مرچ. سو ابا، انهن انهن ۾ ڪڙي لاڙ جي اٺ هوندي هئي- ابي ورتي هئي سودي تي لاڙ مان. پڻاري ۾ ڳاڙهيءَ جو ڪير اهو هوندو هوجو پچار چڏيڏي-چئه ته مصري پيو ڪان. اٺ پڻارين انهن مان انبل ٿي ويئي هجي- چار پنج سال ٿيا هئا ولر ۾ گڏئي ڪي. سو ابي ڪي چوان هڙو چئوڙ سيارو هجي. سياري جو لاڙ ۾ ٿئي جام سڪ. گهڻا لاڙي چون ٿي سڪ جا ڏينهن- سو اهي ڏينهن هجن. جهنگ ۾ اتر ٿو لڳي اتر، جو پوڻ پيئي پويس. اڪ سيءَ ۾ سڙي سڪي ڪٺي پيڙا ٿيا هجن، جهڙا موذيءَ جي دل. انهن پڻارين جي جهوڪ هجي اولي ۾، مڙيئي سيءَ جي سڌي وهڪ کان پاسيرو. انهيءَ رات پڻاري ڳاڙهي لاڙڻ جو رڙهات پيو پوي، پئي خبر ڪا چار، دل ۾ چان "ير اڄ ڪهڙي وئل ڪنيو اٿس" اکيون چنيندي چنيندي، اوپاسيون ڏيندي هليو نه وڃان ننڊ جيءَ هنج ۾. ته ڳاڙهيءَ کو راتودو چڪيو پنڌ ڪي. اتر ڪيو اٿس منهن، الاڙي واهي، جو ڳي نه ست ڪنهن جا، وسيلو ڏٺيءَ جو. ابي ڪي هڪل ڪيم، 'ابا ڳاڙهي ويئي' چي 'ابا هورو ٿيس هاٿي جهل ته ڏکيو ڏينده، پڄ دير نه ڪر' پوءِ ته اچي پير ڪنيوماڻس، پر ڏسين ته اٺ رئيءَ ۾ ويئي آهي. هي ٽپ! ڪٿي ٻيهي چڪ نه

هنيو اٿس. ٻلا ملڪ جي سڪ ڪٽيو ٻيٺي هيس، ٻيهڻ ٿي نه ڏئيس، سن سان ڳل ٻير به ترڪي ويس، ڪاڏو ٿي وسري ويس. ٻوءِ ته بابل، اهو ڏهه- ڦٽو رستو ٿي رستو. هڪڙو ٻير به ڳسي ٻاسي تي نه ٻيو آهي. ٻٺارو سڀ ٻرٻرو ٿيس ته ٻير ليٿي نه. وڇان جو اٿين جو ٻهو ڪو ولر اچي پيو آهي، تنهن هٽي ٻير ڏاهي ڇڏيو. باقي مونکي به ٻهار اچي ٿيا، سج سڀ مٿان بيٺو هجيم، اندر ٻرو ٻريم. ميل ڪن اڳتي هلي جو آهاڙ ڏيان ته هي ٽپ اٿس، رستو ڪٽي ڇڏيو اٿس ۽ الهندي سنهڙي واٽ وٺيو ويئي آهي. بس ڙي ادا! ڦٽبو، ڊوڙندو، ٽپ ڏيندو، طاقتون هجن، ٻير مٿان ٻير، وچ سڄڻ ٻر اٿ به ٻوريون ڪري ڇڏيون. ٻيهي ڪٽي ڪا وساهين ڪائي، سو ٿيو خير. سج هيٺ ٻرو رڙهندو ويو ۽ آئون سڄندو ويس. سج به سڄو ست هاري ساٿو ٿي وڃي جهڙن ۾ پيو. ڳڙها پيلا رنگ وڻن تي هارجي ويا هجن، وڻن جا ڏڪها ٻاڇولا جهڙا ڪر هڪ ٿي ويا هجن. واءُ سيءُ سان ٻرجي ڳورو ٿي پيو هجي. آسپاس جي رستن تي ڏنڊ جا ٻنا وڇائجي ويا. ڳيرن جا ولرن جا ولروڻن جي چوٽين تي ڳڏ ٿي ويا. شام جو اهي وڻ وري اڪيلا اڪيلا ڏسڻ ۾ ايندا آهن، جهڙا سانئره. اتي سون واري سڻ ڳوڏن تائين ڊسڙ ۾ ٻرجي ويئي- ڏاڙهي، سڄڻ، ڪپڙا سڀ ٻيوت. انهن وختن ۾ ٻانجا سنڌي ٿيئي ڪپڙا ڪارا ٻائيندا هئا. هيئنر ته ڪئين ڦيشن نڪري پيا آهن. بس ڙي ابا، ٻانيان ٿو ملين به مسيت اندر ٻير سس رکيو هوندو، سون نڪاءُ وڃي ٻنگرئي شهر ۾ ڪيو.

”سلام ماليڪم!“ جي ”ٻلي آئين، جيءُ ڪري آئين سڙس.“ هوٽل واري جو سونکي ڏکل ٽٽل ڏٺو، سو ڏسين ته ذر ذر ٻيو سون ڏانهن نهاري. سون چيومانس ”يار چا ٿو ڏسين، ٻنڌ ٻجي ڇڏيو آهيم“ ”ڪٿان پيو اچين؟“ ”سوهر سان.“ ”واهاڙي سان؟“ ”آٿ رلي ويئي آهيم.“ ”ٻيا همراه؟“ ”آئون هڪڙو آهيان، اٿ ٻڳي آهي.“ ”ٻارپتا؟“ ”ڳاڙهي، ڊڳهي، ڪن ۾ ٿورو چيڙ، ڪني جو داڳ.“ ”اها ٻٺاري اڳئين ۽ جو هتان سڀي. ها سڙهه اترواني ٿي

اٿئي، آئون بدنو ڪٽي ٻاهر ويس، ڇا ڏسان ته ٻناري رئيءَ ۾ ٻيٺي وڃي، دل ۾ چيم، ھوري جي ساريل، وطن جي چڪ، گهوڙن کي به رس ڪانه ڏيندي.“ چيومانس، ”يار، چانهن جو ڪوپ ٻيئار ته اڳ وٺانس آلهندان.“ ادا ڙي چانهن پي اچي چانڊين جي ڳوٺ وارو رستو جهليم. سونکي ٻارهن آنن جي سورهن آنا پڪ ٿي تہ اٺ پڳي چانڊين جي ڳوٺ. ابي اها اٺ مرحيات وروءَ چانڊيءَ کان ورتي هئي. اتان به منهنجي پنڌ جون سوڙهون. سيءُ به چوي ته اڄ نہ پوان ته ڪڏهين پوان. پر پنڌ ۾ ساٺهو سيءَ تي ميچ به ڪونہ چنڊي. اتي اچي آڏي ٿي. ٽيڙو تري اچي آشمان جي وچير ٿيا، ڪڪڙن آڏيءَ واريون ٻانگون ڏنيون. سون به وڃي ڪڙڪو ڪيو، هاھ هاءِ!“ ڪاڪي سڪئي ٽڏو ساه پريو، جڻ هينئر ڳالهه سان ڳنڍ ٻاڻ به ڊوڙيو هجي.

”هائو ڪاڪا؟“

”بس ابا وروءَ واري پٽ ولوءَ کي هڪل ڪيم. همراه جتي به ڪانہ ٻاتي ٻاهر نڪري آيو هئہ هئہ تڏهوڪيون هوڙهايون. اڄ ڏينهن ڏٺي همراه ٻاهران وڃي سڏ ڪري، مجال آهي جو گهر ڏٺي چلهہ جي پر چڙهي. همراه بک چو مري، جي اڄ مري وڃي. رسوليا! الائي ڪٿان ٻاهر جي اوپرين هوائن مڙسن کي چلهہ جو مارنگ ڪري چڙهيو آهي. بس پاپا ڪاڏيم ماني نڪي، رهيس سمهي. صبح جو واوءَ جي ولر ۾ جانچ ڪئي سين. اٺ ڪانہ پڳي، به ڏينهن ترسيس، ٻيو مڙئي خير، چيوسين يا ته ويٺي وڃ ۾ پڌجي يا ويٺي رستو پلجي. بس پـوه اٿيون هيون جام، پـرواهہ هئيسين ڪانہ. چڙيسينس پٺي، اڄ ٿي وڃي ته سياڻ به ٿي وڃي.“

”ڪاڪا اٺ هٿ ڪانہ آئي؟“

”نہ ابو.“

”ته ڪاڪا وات پاڄي ويئي، اچا پيئي رلنئي.“

”ابا، چڙ سڪري، انهيءَ ٻناريءَ جا هيستائين هڏا به سڙي ويا هوندا.“

”ڪاڪا! آئون پوڳ ڪونہ ٿو ڪريان. سچ ٿو چوانءِ، اٺ رستو ڀلجي ويئي آهي ۽ اڃا پيئي گهاٽن جهنگن ۽ ويڙهن ۾ ڊوڙي ۽ رڙهاٽ ڪري. ڪاڪا! هورو سال چا صديون رلائيندو آهي، وڻن جا جهنگ، ميدان، ماڻهن جا ميڙ، بلڊنگن جا جهڳٽا، ويران ڏوڙ ڀريا رستا، ڏڪن جهڙا روڊ، گلوب تي نڪتل ليڪون، سڀ ٽپي پوءِ گهر جي چائنٺ تي پير ڦٻندا آهن.

توهان کي سنڌي ڪتاب بازار ۾ ڪٿا ملن، ان ۾ ڏوهہ ڪنهنجو، انهيءَ فيصلي ڪرڻ جو اختيار ڪنهنکي؟ اسين انهي وڻ ويڙهي ۾ ڪونہ ٿا ڦاسڻ چاهيون. پر سنڌي ڪتاب بروقت ۽ هروقت ميسر ڪري ڏيڻ لاءِ اسان هڪ پروگرام ٺاهيو آهي. توهان هڪ سو روپيا موڪلي اسانجا ميمبر ٿي وڃو اسين سنڌي ۾ ڇپجندڙ هر اهو ڪتاب جنهن ۾ توهانجي دلچسپيءَ جو سامان هوندو رجسٽري ڪري موڪليندا سون.

تفصيلات لاءِ لکو.

نذر سنز (لميٽيڊ) ١٥- ڪوٺڙي وارو چمبرس

هوش محمد شهيد روڊ حيدرآباد.

واڏون، راڻيون ۽ رول

گهاٽي ڪاري رات ظلم وانگيان ڇوٽ تي ٽٽي پيئي هئي. آسمان جي ڇاتيءَ تي تارن جي ٻريل ڏيائين کي ٽوڪٽيءَ اڇي ورتو هو. رات ڪنهن ساڌوءَ وانگر ماٺار ۾ هئي. بند ٿيل هوا جيءَ واڳ کي ڪڏهن ڪڏهن اوچتي ڍر ٿي آئي ته ٻيرن جي سنهڙن پنن ۾ ڏڪڻي وٺيو ٿي ويئي، ۽ لاڳيتو رونڪ ڪندڙ مڇرن جي ٽولن ۾ ڇرڪ ٿي آئي ۽ چپ ٿيو ٿي ويا. گهٽيءَ جي ڀر ۾ ڍڳا اوڳاري اوڳاري وات هلائي، ڪرڙات ڪري ننڊا ڪاٽي ويا هئا. سندن ڪنڌ آهوري ڏانهن لڙي ويا هئا. لانڍيءَ مٿان ويٺل ڪڪڙ گيڙهولن وانگر پاڻ ۾ ڳنڍجي ويا هئا. هوءَ سنجهي کان سجاڳ هئي. سندس وڏين ۽ ماڻيٽين اکين ۾ ويٺل ننڊ جا پکيڙا پڙڪو ڏيئي پرڙا هٽي دور ديسن ڏانهن اڏامي ويا هئا. سدائين خمار ۾ ٻڏل اکين جي ننڊاکي سمنڊ ۾ وحشت ۽ دليريءَ جون لهرون ڪر کڻي چڙهي آيون. اها حالت سوير کانوٺي هيس. دل ئي دل ۾ پنهنجي چوڌاري ويڙهيل پابنديءَ جي زنجيرن کي ٽوڙي ڇڏيو هئائين. سيني وهمن ۽ وسوسن جي پڳ کي لاهي ٽڏي سان اڇلائي ڇڏيو هئائين.

اوچتو سنهڙي سيٽيءَ جو تير رونگٽ ڪندو ماڻ جي ڇاتيءَ ۾ ٽنبجي ويو. هن ٽوڻڪ تي زور ڏيئي ڪنڌ مٿي کنيو. لوڙهي جي گهٽي ڍينگرن سان جنبي پيئي هئي. اها ٻه ٽورو ڪنڌ مٿي کڻي، اٿي ويٺي. وهاڻي هيٺان پيل هڙ ٽوڙي کڻي، هيٺ پيرن کي پٺ تي گهمائي، جتيءَ جو اندازو لڳايائين. اٿڻ سان

ڪٽ ڏيل رڙ ڪڍي. رليءَ کي وهائي تان ورائي جتي هٿ ۾ ڪٽي گهٽيءَ وٽ آئي. پاڻ ۾ چنبا اٽڪائي ستل ڏينگرن کي آهستي آهستي ڏار ڪيائين. ٻاهر نڪري، وري ڏينگري ڏيندي اندر نهاريائين. اندر ماٺ ٿي ماٺ پئي تري، جنهن جيئن لهرون اونده سان وچڙي ويون هيون. هاٿي هوءَ تڪا تڪا قدم کڻندي، نازڪ کي چپيندي، واٽ تي اچي بيٺي. پوئتي نهاري، هيڏانهن هوڏانهن نهاريائين. ٽپ سان سندس پير وڃي پٽي ڪپ تي ڪتو. پر ۾ ڪرڙ آڏو ويٺل محمود چرڪ ڀري اٿيو. ڪهاڙي ڪاهي تي لڙڪائي اچي هڙو ٽڙي سپاجهيءَ جي هٿ مان ورتائين.

”چئبو اچي وئينءَ مون کي پڪ ڪانه هئي.“ محمود آهستي آهستي چيو.

”بس توکي ڪا پڪ اچي!“ موت جي ڏندن هيٺان هوندي به نخرو ڪيائين.

”هاٿي پچ تـه پڇون، نـه تـه محمود ۽ سپاجهي هٿ جا ٿهندا.“ محمود اڳ ۾ ٿيندي چيو.

”چڙدي تـه ننڊ ۾ آئي آهيان.“

” نڪو، ائين پاڻ وٽ گهوڙو پلڙآهي، ڦوهارائي به ڏيندو.“

”ها، گهوڙا ته، تو وٽ ڪتر پيا ٿين!“

”نه نه، الاه سنهن، گهوڙو ٻڌي آيو آهيان هڙهيءَ ۾.“

”ڪٿان پنيو اٿيئي؟“

”هون، پنيو اٿم جـو بس.“ محمود هلندي هلندي ڪڙهي تان تيڙهم ڪاڏو، ذري گهٽ ڪريو هو.

” پوءِ؟“

”مڙبئي سؤٽ قادوءَ کي ٻڙي ڏيئي آيو آهيان.“

”ڪٽي سڻو ٻڌو آهي. ڪين رڳو ڦيريون پيا ڪندا سون؟“

”نه نه، ائين پانجي سنگت آهي لوهم لوهان. ناري شر ٻروچ اهي آهن جو ڳالهم ڪري ڪٽي دنگ ڪر.“ محمود هڙهيءَ ۾ گهڙندي چيو. گهوڙي هلڪي هٽڪ ڪئي. محمود گهوڙي کي

پير مان ڇوڙيو، ۽ رسو ڪنڌ ۾ ھڏي ٿورو پير ڪان پري ڪيائين.
”چڱو، هٿ وجهه هني ۾ ته اڙي ڏيئين.“ محمود چيو.
سپاجهيءَ پٺي هٿ هني ۾ وڌا. ڪاٻو پير رقيب ۾ وجهي ساڄي پير کي مٿي ڪنيائين. محمود اڙي ڏنيس. هوءَ لانگ ورائي، هٺي ۾ ڪپي ويٺي.
”بار ته منجهين مورهين ڪونهي!...... چڱو تون پوئتي ٿي ته آءٌ چڙهان. هوءَ هني تي زور ڏيئي، هني مان نڪري پوئتي ٿي.
محمود دپ سان هني ۾ وڃي هپ ڏيو. گهوڙي ڪنجهه ڪري ٽيڙ ڪاڏو. محمود گهٽڪار ڪري لغام کي جهاپ ڏني. گهوڙو آڏا ابتا پير زمين تي هٺندو، هڙهيءَ. مان نڪري رستي تي آيو.
چٽي ڪاري. رات ڪائڻ پئي آئي. ٻيءَ جهاپ تي گهوڙو رلي مان ڏيندو مُن ۾ اچي ويو هو. سڀ هٺندو پنڌ جا رستا چنندو اتر ڏئو ويو. مٿس ويڻل ۾ ساهه وارا، راجوٽيءَ جون رسيون چني آيا هئا.
پنڌ جي گيچ سمنڊ جهاڳڻ ڪان پوءِ جمڙائوءَ جو ڪپ اچي ورتو هئائون. پريت‌آباد، پپڻ، وڏيري گلڻ جو ڳوٺ..... جيءُ پٺارا! رات جا ٽڙيل ڪنب آهستي هستي ماحول تان ڪڇي رهيا هئا. فجر جي ننڊاڪي ۽ دونهانيل رات تي ٽڪ جون ڇوليون چڙهي آيون هيون. جمڙائوءَ جي ڪناري تي سالن جا بيٺل وڻ مٽڙي واءُ جي زور تي جهونٽن ۾ اچي ويا هئا. جمڙائوءَ جو هرين هرين هلندڙ پاڻي سجاڳ هو. هوا اچا ماڪ جا موتي ڪونه ڇاٽيا هئا.
”اچا ڪيترو پنڌ آهي؟“ سپاجهيءَ بيزار ٿي پڇيو.
”پري!“
”پوءِ..... هاڻ ته سج ابرڻ وارو آهي!“
”پوءِ ڇاٽي پيو، ڏينهن جو ڪير نالو وٺندو؟“
”هائو، ماڻهو آهن تنهنجا مامات؟“ اچا ۾ ڪا ادا سجاڳ هيس.
”هون، نالو وٺن ته... پنهنجا ٻار ٻچا وٺيو ٻيا وڃون!“

”پلي، تون ته....“

”ماٺ!“ محمود گهوڙي کي ٻيهاري چڙهيو.

”اتران کي همراه ڳالهيون ڪندا اچن!“

”پوءِ؟“ سپاهيءَ جي دل ڌڙڪي.

”اڄا رات آهي، همراه شڪبا.“ محمود پڪو ڪيو: ”لاهيان تو گهوڙي کي هيٺ.“

محمود گهوڙي جي واڳ الهندي واري. گهوڙو ٽيڙو ڪاٽي آهستي آهستي پٽڙيءَ کان هيٺ لٿو ۽ گهاٽين چارين ۾ بيهي رهيو. ونڙيل اونده ۾ وڻن جا پاڇولا عجيب لڳي رهيا هئا. ڳالهيون ويجهيون ٿينديون آيون تان جو همراه پنهين جي سروبر اچي مٿيا.

’بيلدار آهن‘ محمود دل ۾ سوچيو.

ماٺهو ڏسي گهوڙي ڦونگارو هنيو.

”ڪير آهيو؟“ هڪڙي هڪل ڪئي.

— ماٺ

”ڪير آهيو؟ جواب ڏيو!“ پيو اڳتي وڌي آيو. محمود گهوڙي کي جهٻي ڏني ۽ اتر ڊوڙايو.

”متان ويا آهيو!“

گهوڙو هوا ۾ پرجي ويو. پويان بيلدار ڊوڙ ڪئي- ”چور ڙي چور!“ گهوڙي جي ڪڙپاٽن ۽ هڪان، فجر جي چوڌاري ويڙهيل ماٺ جا چتر ڪري ڇڏيا. واڪ واڪان، پيچ پچان.... پر واري ڳوٺ مان الاهي مڙس ڪاهي پيا. ڪي پيادا، ڪي وهٽن سان، بندوقون، ڪهاڙيون لوڙهيون— ڪوڪريا ٿي ويا. تڪل گهوڙو، مٿان سرآڙو، ٽيڙ ڪاٽي وڃي گوڏا کوڙيائين. پويان ٻه ٽي گهوڙا زمين کي ڌوڏيندا سرڙاٽ ڪندا، اچي رسيئن.

”متان ويا آهيو!.... هون، رن تو ڇپايو وڃين!“

”هڪڙو ڇپائين رنون، پيو وري پڇين!“ اڇن ڪپڙن وارو همراه گهوڙي تان لهي آيو. ”ڪهاڙي اڇلاءِ!“

ڪهاڙي ۾ پيل محمود جي هٿن ۾ ڍر آئي.

"ڪهاڙي اڇلائيندين يا؟" ٻئي همراه چيو.

محمود ڪهاڙيءَ کي اڇل ڏني، جا ڪڙهين ۾ وڃي ڪري
اڇن ڪپڙن واري همراه وڏي اچي سندس ڀنڪي ۾ هٿ وجهي
ست ڏني.

"ڀرايون لڄون ٿا پڄائين! ... هي ڀنج وٺ!.... ڪڻ ڀنڪو،
ٿي اڳ ۾!"

محمود ڀنڪو کڻيو- پويان همراه ٿڏو هڻيس.

"اڙي ڪمدار، ڀريان جهل رن جي چوٽيءَ مان!" ڪمدار
رڙهي سڀاجهيءَ وٽ آيو.

"ڀاچوڪڙ رن ٿي اڳير! جوت اهي سٽيندوسانءِ جو يار
کي ياد ڪندينءِ!"

سج جو گولو رت مان ڌوپي، اجرو ٿي، آسمان جي ڇاتيءَ
تان ڳڙگي، مٿي چڙهي آيو هو- سڄي آسمان جي نيلاڻ جرڪي
رهي هئي ۽ واري ڳوٺ مان ٽريڪٽر جو آواز، مال جي چڙن
مان گڏجي، ڪن تي اچي ٿي پيو. اوطاق رڳو اڇا ڀنڪا ٿي
ويئي هئي. رئيس وچ ۾ آرام ڪرسيءَ تي ٽيڪ ڏيو ويٺو هو.
پنجين نمبر ۾ پيل ٽري ڪئسل جي سگريٽ جو دونهون، وٽ ٻو
سٽبو، گهمريون کائيندو، هوا جي پيٽ ۾ گم ٿيندو ويو. سندس
سامهون محمود پٽ تي ويٺو هو. وار ڪنڊرجي ويا هئس؛ منهن
لٿل، دل ۾ واچوڙا. سندس پير ۾ سڀاجهي، گهونگهٽ ڪڍيو،
ڪنڌ لاڙيو ويٺي هئي. باقي همراهن مان ڪي پٽ تي
ويٺا هئا، ڪي سرون هيٺان رکيو، ورانڊي جي ٿنڀن تي ٽيڪ
ڏيو ويٺا هئا. ڳالهين جي وائڙ اٿل ڪاڏي.

"ير ويل ته ڏسو! هڪڙا رنن جا چور، پيو وري پڇن!"

"سيان سون به اوچتيون هڪلون پڏيون، جوڙو ٻئي جوئيمر."

"آءٌ ته وري ير ڏيئي، اڳتي مٿي ويس."

"اي جي رئيس ۽ ڪمدار نه رسن ها ته پڇي وڃن ها!"

"ها، ڪوڪرن تي ڀريان همراه به نڪري پون ها."

”ها، پوءِ!“ رئيس گجيو. گوڏن جي منهن ۾ ڪڙا ٻڌجي ويا، ”منهنجو خيال آهي، پهرين ڪريونس اسين سرسڙي پوءِ ياگيا ۽ اوهين.“

”سائين!“ محمود جو آواز اٽڪي اٽڪي وهڻ لڳو. ”پهر.... پهر.... مسڪين آهيون.... مري ويندا سين.... هيڪر.... رب جو واسطو اٿان، ڇڏيو!“

”بڪواز نه ڪر!“ رئيس دڙهو هنيو. ”چوري به پلئه پچائي اٿئي!“

”هائو، سائين!“ محمود بدحواسيءَ ۾ رئيس جي ڳالهه ڪٽي.

”ڪيئن ڪمدار؟“ رئيس سوٽو هنيو.

”هائو، ٻچين رنن تي ڪهڙا اعتبار.“

”اڙي رن، ڳوٺ ڀڏائيندينءَ ڪين....“

”سائين، ساڦي.“

”اڙي، تون چپ ڪر!“

محمود پٽڪو لاهي ڪڍي رئيس جي پيرن تي رکيو. رئيس پير پوئتي هٽايا. سنڌ جي وچايل روايت ڪنڌ کي ٽيڪ ڏني. اکيون پوري سوچ ڪيائين. ڪمدار پروڙي ورتو ته پٿر ڳرڻ تي آهي. پناه، جي پراڻي روايت پيڙهين جا پوڙدا نوڙي ڇڏيا.... ”بابي، جانوءَ ماڇيءَ ڏاڙيل کي ڇڏي ڏنو ۽ آءٌ....“ رئيس جي ذهن ۾ سوچ جو دونهون پکڙجي ويو. ”هين تہ آڻ سچي آهي ...“

”حيف هجنئي، رئيس....“

”ڪمدار!“ رئيس اکيون پوري، اونهاين سان آواز ڏنو. ٽانڊي تي پيل ڦلهير آڏام ڪاڏي.

”جي!“

”پوءِ؟“ رئيس سٿر تي هٿ هنيو. سگريٽ جو سڙيل ٽڪرو اڇلائي پيو ڪلهيائين. دکائي، زور زور سان سوٽا هڻڻ لڳو. ڪجهه دير سيني پاسن سانت تي ويئي.

"ڪمدار، مڙسيءَ جا شان ٿي پيا آهن!.... پروچڪو شان، پروچڪيون ڳالهيون!"

"بچين، ائين ته برو بر آهي."

"پوءِ؟" رئيس ٿي پيرا "پـــوءِ" جـو اڪـــر اُچاريو. محمود ڏانهن نهاري، سپاجهيءَ ڏانهن نهاريائين، وري محمود ڏانهن نهاري، پڇيائين!

"نالو ڇا اٿئي؟"

"محمود!"

"پوءِ، ابا محمود، موڪل اٿئي!"

محمود ۽ سپاجهيءَ جي پيٽ ۾ ساه پيو. ڪنڌ ۾ سر تي ويـڻـل جوانـڙيءَ ٿـڌو ساه ڪنيو. اداس خوشي سندس مـن ۾ پکڙجي ويئي.

"ٽڪين ته ماني ٽڪي جام، هنڌ بسترا ڪوڙ، نه ته اهو رستو، اهو تون." رئيس محمود کي چيو.

"جوان، اهو اٿئي رئيس! پيو ڳالهائين! متان چئين ته مڙس ڪونه مليا هئم!" ڪمدار چيو.

* * * *

وزنديءَ رات ڪپ ڪوڙيا. محمود ۽ سپاجهي ڳوٺ مان نڪري ٻاهر پرا ٿيا. هو رستي تان هلي وري پنڊيءَ تي آيا، ۽ پنڌ کي چڪيائون. هلندي هلندي، محمود سپاجهيءَ جـي ڪنڌ وڏان ٻانهن ورائي پاڻ ڏانهن ڇڪي- ٽنگون پاڻ ۾ وچڙندي بچيون.

"ڪيئن آهين؟"

"ٺيڪ آهيان." ساز وڳو.

"هاڻ وڏيون پنڌ ڪي، جيئن سج آيرڻ کان اڳ پهچون."

"پلين."

ڪاري پاٽ رات، واءُ بند، جهڙاؤ جي ڇــاتي پريل- هو هلندا رهيا. ماٺو ماحول، ٺيي هٽيو پيو هو. جهڙائوءَ جي ڪناري

تي پر پکيڙي پيئل ڏٺا ٿيندا ٿيندا، پنهين ميل واري موري سنئي آيا. رات جو ڪجھ حصو سگريٽ وانگر سڙي ويو هو؛ منجهانئس اونداهيءَ جا ڳاڙها دونهان نڪري رهيا هئا.

”ٿڪي تہ ڪانہ آهين؟“

”آهه تہ هاڻ “

”باقي ڪو ڪوهہ ڏيڍ ڇڏيو اٿئون. اڳيان مڙس ماڻهو آهن، جام خاطريون ڪندا.“

هاڻي هو جهڙائوءَ تان لهي، رستي تي آيا هئا. پويون پهر هو. ڪپڙن تي هاڪي آلاڻ جو تهہ اندران آيل پگهر سان گڏجي ويو هو. رستي ۾ سچو ڏينهن اڏامندڙ ڌوڙ جا ذرڙا آلاڻ هيٺان دٻجي ويا هئا. واٽ تي ڪٿي ڪو ڪار جو نڪرو ڏسڻ ۾ ٿي آيو، تہ ڪار جتين سان چنبڙجي ٿي ويو. هو سنئي اچي لوڙهي جي ٻاهران بيٺا.

” وسندا!... او وسندا!“ سڏ ننڍاڪيءَ هوا تي اڏرندو ويو ” وسندا!“

”ڪهڙو؟“

” محمودا!“

وسند ٽپ ڏيئي کٽ تان اٿيو، ۽ گهٽيءَ جا ڍينگر اچي لاٿائين. اچا نظرون ڍينگرن ۾ پئي وڇڙيس.

”خير تہ آهي؟ ڪمهلو آيو آهين!“

” بس مڙيئي... “

”اڙي مار پونئي، هي ڇا؟“ وسند جي نظر مائيءَ تي پيئي.

”تو لاءِ ڀاڄائي آندي اٿم.“

”ڀلي ڀلي، جيءَ ڪري آئيوءَ.“ دٻيل آواز اٿندڙ مصيبت هيٺان چپجندڙ آواز سان وسند هلي ٻاهر آيو. ڀاڄايس جي مٿي تي هٿ رکيائين.

پوءِ هو ٽيئي اندر آيا. ” الا!“ اونيءَ تي پير رکندي، محمود ٿڌو ساهہ کنيو

وسند سڏو جوٽس جي ڪٽ ڏانهن وڌيو. ٻانهن کي لوڏا ڏنائين. ”اڙي اٿي! ... هيڏانهن!.... اڙي!“

”هينئر ڪهڙيءَ اچي ڪنيو اٿئي.... ٻانهن ٽو ڀڃئين!“ جوٽس ننڊاٽڪيءَ ڪاوڙ وچان چيو.

”اڙي مزمان آيا آهن!“

”اهي آنجا ڀٽا مزمان ته ڪٺنداٿي ڪونه!“

”محمود آهي.... زال سوٽو.“

”هان!“ هوءَ چرڪ ڀري ڪٽ تان اٿي. مٿي تان گندي اوڍي چادريءَ تان پلاند ورائي، محمود اڳيان ڪنڌ جهڪايائين. هن هٿ مٿي تي رکيس: ”ادي!“ اتان وڏي وڃي سپاجهيءَ سان پاڪرين مليي. ”ادي، هل اندر، ٺانڊو ٻاريون، لانديءَ ۾. سپاجهيءَ جي پيرن ۾ جانچيائين. لانديءَ ۾ گهڙي وڇايل تڏي کي چنڊي وري وڇايائين. ”ادي ويهه.“

هن چلهه جي پر ۾ پيل ڪاٺيون ڪٺي پڳيون. پڇي چلهه ۾ وڌائين. مٿان ٻتيءَ سان گاسليٽ وجهي، تيلي ڏيکاريائين. چريءَ مست ٺانگــ وارو جهپ هنيو، ۽ ڪاٺين کي وڪوڙي ويئي. روشنيءَ جي ڏڪ سان اونده ٻاهر نڪتي. روشنيءَ ۾ پنهين هڪ ٻئي ڏانهن نهاريو. نظرون پاڻ ۾ اٽڪي، وري واپس موٽي آيون.

”ڀلا ترس، وهاڻو آڻي ڏيئين. ٽڪي هونديئن ڏاڍي.“ هن اٿندي چيو. پيهيءَ تان وڃي وهاڻو لاٿائين ۽ سپاجهي وهاڻو ڪنڌ هيٺان ڏيئي ڪري پيئي.

وسند جي زال پاڻ ڏوئي، ان ۾ لوڻ وجهي، مٿان وٽو زور زور سان ڦيرڻ لڳي. اٽو پرڻ جي ٽنگن سان وهندو، ڪرندو ٿي ويو. هن ذر ذر سپاجهيءَ ڏانهن ٻئي نهاريو، جنهن جي منهن تي ٿڪ ڪوئن وانگر پئي ڊوڙيو.

”ادي سمهين متان، مانيءَ ۾ هاڻي دير ڪانهي.“

”نه ڙي ادي، ننڊون ڪٿان آيون.“

ماني پچي تيار ٿي، ته محمود ۽ وسند به اندر ڀري آيا.

سپاجهي ويڙهجي سيڙهجي، تنهن جي ڪنڌ وٽ پنيري تسي ويهي رهي.

”پاڇائيءَ کي ماني ڏي.“

”ها، ڏيانس ٿي آئين کائو.“

ماني نڪي کائي، هرڪو وڃي هنڌ پيڙو ٿيو.

ڏينهن گذريو، ٻه ڏينهن ويا، ٽئين ڏينهن ٽيڙو پئي پڌا ....

سج لهاندين ڏانهن کسڪندو ويو. پاڇا ڊگها ٿيندا ويا، هر شئي کي هضم ڪندا.... وارهاڙي ٻه اچي ڏوڙيو ڪيو! اوطاق ۾ گهوڙن جون هڻڪارون هوا کي چيرا ڏيڻ لڳيون. تنهن جو گڙنگ وڏيرو، اٽالي سوڏو اچي ڪڙڪيو هو. وسند سلامي پري، گهوڙي کي واڳ سان وڃي جهليو هو.

”رئيس وسندا! پهرين مون سان ڳالهاءِ، پوءِ گهوڙي کي پڌا!“ لفظ چاقوءَ وانگر وسند جي دل ۾ لهي ويا.

”وڏيرا، آن سان کهڙيون پيائيون، گهوڙو ٻڌڻ ڏي، ماني نڪي کائون، پوءِ ٿا ڳالهايون.“

وڏيري جا هٿ ڍرا ٿيا. هن گهوڙو وڃي سامهون ٻڌو ۽ خير عافيت پڇي، سڏو گهر آيو. اچي محمود جي ڪن ۾ ڦوڪ ڏنائين.

* * * *

سج پنهنجو رت ڪڪرن تي هاري، زمين جي هنج ۾ هليو ويو. رت جي ڳاڙهاڻ ٻه گهٽبي گهٽبي، اونده جي پيٽ ۾ هلي ويئي. پري پري، اونداهين وسعتن ۾، تارن جا ڏيئا ٽڙڪڻ لڳا هئا. جهڙائوءَ جو سيرو پاٽي، ڪپرن سان گسندو، ڏکڻ رڙهندو ويو. آهستي آهستي، وڻ نشي ۾ اچي لڏي رهيا هئا. هو پئي ساڳئي لڙ ۾ لڙهي رهيا هئا— ماحول جي لهرن ۾ ٻڏندا، ترندا، ٽپيون هڻندا. اهي ئي رستا، اهي ئي راتيون، اهي ئي رول!

هو هلي اچي ڊگهي ٻڙ هيٺان بيٺا، اونده ۾— ڏيڻ جي اکين جهڙي اونده.

”هائ؟“ سباجهيءَ بيزاري سان پڇيو.
”هائ... آءٌ تہ اچي ڦاٿو آهيان! ڪيڏانهن هلون؟“
”ڪا واهہ ڪانهي.... ڪو ڳوٺ هلي وسايون.“
”بتال تہ ڪانہ ٿي آهين. ياڻين ٿي، ڳوٺ وارا ساهہ ڪٽڻ ڏيندا پهرين.؟“
”پوءِ ڀلا ڪٿي تہ مرنداسين. سر ڳي ڪرئيم حوالي وارهاڙي جي، تون هروڀرو اچي بيزار ٿيو آهين.“
محمود تڪي منجهس نهاريو. ”اهڙو گيدي آءٌ بہ ڪونہ آهيان!“
پوءِ ڪٿي تہ مر هلي!“
”مون سان گوڙ نہ ڪر!“ محمود مٿي نهاريو. اونده ئي اونده هئي... ”هن کي تہ مٿي بہ هٿ سان ڪونہ ڪيندس“ هن سوچيو ”پوءِ ڪيڏانهن وڃان.... ڪرياڻس وارهاڙي جي حوالي؟.... پوءِ ضرور ڪو مٽڙس ڏيندس، مون کان اهو ڪونہ سهبو! ڇا بہ ٿي پئي، جيڪا زال مون وٽ آئي آهي، سا منهنجي ٿي رهندي. هن کي ڪنهن بہ هٿ لاتو تہ مسي لاهي ڇڏيندوسانس! پوءِ؟....“ هن اونهون ساهہ کنيو.
”ههڙي خبر هجيم ها تہ ڪر پويان لڳان ئي ڪونہ ها!“
”ڀلا ڇو اچي تنگ ڪيو اٿئي؟“
”تو سان تہ ڳالهائڻ ئي ڪونهي!... ڪوهہ اچي ڪنو ٿيو آهين!“
”بس، هاڻي هلڻ ڀاڻ اتي آهن!“ محمود سوچ جي گهوڙي کي منزل تي پهچائيندي، فيصلي جي انداز ۾ چيو.
”پوءِ ...؟“ سباجهيءَ جي دل کي ڪو اڻ ڄاتل خيال ڇُهر ڏيندو ويو. اڪين ۾ ڊپ پرجي آيس. اهڙا واقعا اڳي بہ پڌا هئائين.
محمود کهاڙي ڪاهي تان لاهي هٿ ۾ کنئي. سباجهيءَ جي دل جي ڌڙ ڌڙ تيز ٿي ويئي. ڊنل اکين سان محمود کي

ٿائين. هيٺرو ويجهو ماٺهو، اڄ سيلن تي ٻيٺو هو، ڏارين وانگر.
"ڪپڙ ڪي ويڄهي ٿيءُ!
"ڇو؟" سپاجهيءَ جو آواز جڻ هزارين جا هزارين تهه سٺي
يو هو.
"بس!.... جيئن توکي چوان!
"محمود؟ ... هيءُ سپاجهيءَ جو آواز خود بخود اٽڪي پيو.
بس جيڪي آهي، سو اهو آهي... ٿي اڳ ۾؟"
"محمود؟" جڻ تہ ڪنهن تاري تاڪو پڙڪو اڏرندو آيو.
محمود نرڙ تي هٿ آڻي ڇنڊيو. سپاجهيءَ جا ٽڙٻسل قدم
اڳتي وڌيا. ۽ اچي ڪپ تي بيٺا. محمود کهاڙي ڇڏي، ڏوڪ
ڏوڪان، ڀڪن سان پاڻي پيتو، جڻ اندر ۾ ڪا ٻئي پئي پريس
پاڻي پيءِ، اندر ٺڏو ڪري، کهاڙي ڪنيائين. سپاجهيءَ کي ائين
محسوس ٿيو، جڻ ڪيس کو چوٽيءَ سان جهلي غوطا ڏيئي رهيو
آهي. محمود هٿ وڌائي، سپاجهيءَ جي ڳنڍيءَ کي اچل ڏني.
ڳنڍي وٽجي سٽجي، وڃي سندس پيرن ۾ ڪري. محمود جو هٿ
سپاجهيءَ جي وارن ۾ هو. پوءِ هن وارن کي هيٺ جهٽڪو ڏنو.
"يحـ...." سپاجهيءَ جو آواز غوطو کاڌو. محمود جو ساڄو
هٿ سٺي ڪڇي ويو ۽ کهاڙي، سرڙات ڪندي، سپاجهي جي
اڌ ڳچيءَ ۾ هلي ويئي. ڳتل کهاڙي ڪڍي، محمود اها ٻيهر
وهائي ڪڍي، سسي اٽڪي هيٺ هلي ويئي. سپاجهي جــو اڌ
پاڻيءَ ۾ هليو ويو. محمود پويون اڌ سيري پاڻيءَ ۾ وڌو. کهاڙي
پاڻي ۾ زور سان اڇلائي، هو ڇپر تي ويهي رهيو. سٺي نهاريائين،
پنن جي ڇڊاڻ سان هڪڙي تاري جهاتيون پئي پاتيون.
سپاجهي؟"ـــــ هڪڙي دل ڏاريندڙ رڙ سندس پڪوڙيـل
ڇپن ۽ ڏندن سان نڪري ماٺ ۽ اونداهيءَ ۾ ڏرڙ هڻندي، گم
ٿي ويئي.

——

ابو امان

چوريءَ سالن کي وهيءَ جون چٽڪتايون ٻوڙ ۾ ڪٽيو آيون نهڙ چوري. سنس جواني وهم جيءَ ٽوٽر وانگر پئي ٽڙڪي گٽي چٽڪا! پر هڪڙو ته يڪي نيلهم گهڙن جي، پيو گه صفا وچي ٽيا دڙي تي، نيو وري ٽورو ٽورو ڪري ڪچ ٻ منجهس هوا! سو سهڪي ڪٽي ڇڏيس. ڇاتي پينگهي وانگر پئي هليس

سڙهي ڀا ڳوءَ اوني تي ويڻي آبڙيل ڳوٺين ڪي سيبا ڏنا جيڪي سندس جوانيءَ وانگر اڏڙي ويون هيون، ٽانڪا ڪيترو جهليندا! ڪٽڙڪي تي اک ڪنيائين. سٽل پوڙهي نگاهم. گوڏن تي هٿ ڏيئي اٿڻ جي ڪيائين.

”تون ويٺو هج. آءٌ دلا پاڻهي ٿي لاهيان.“ ڏيٺس سهڪندي چيو.

”پر امان يڪا ٽي گهڙا ڪيئن...“ زبان ۾ نڪرندڙ لفظ پٽر ٻڃي ويا. سندس هٿ، پير، اکيون ٻيهي رهيا ڇڻ هڪڙو سيبو ڳوٺ بدران ڪيس اڇي ويو.

وڏيءَ عمر جو ماڻهو، زماني کي ڪنجهي جي ٽانءُ وانگ ٿاهي ٽانڻوڪي وڇائي ڏنو هٽائين. ”جوانيءَ جو پور بہ سمنڊ اٿياڪ ڪائيندڙ ڇوليءَ وانگر آهي، جيڪا ابي امان جي لڄ جي پيڙي کي هنج ۾ ڪٽيو، ٽڪڪا ڏيندي ٽڙندي وڃي يا ته وري پهرين اڇل تي پيڙي اونڌي ۽ ٽٽان گجي (جيڪا ماڻهن جي سنهن مان ٻہ وهندي آهي) .. سو انهن پورن جو ڪهڙو پتو! سمنڊ جيءَ ڇولي جو ڪهڙو آسرو! منهنجا الله پناهم ڏجانءِ“ سندس ڪاريءَ سوچ ۾ ڪارا ڪڪر گوڙيون ڪرڻ لڳا. ۽ وڃ

اونداهين ۾ ڇپر وجهي ڪنبائڻ لڳي.

اڙي ٻڌين ٿي!“ صبح کان وٺي ڍاڳوءَ جو پير ٿي نہ کپي نيٺ اڪيلائيءَ ۾ جوش مان ڳالهائڻ جو وجهہ مليس.

ڪچاڙو؟....“ ڏيان جو پکڙيل چار جهڙي سان ويڙهيندي چيائين.

ڪا ڳالهہ سجهئي ٿي؟“

ڪهڙي؟“

”اٺ جيڏيون ٻانهون گهرن ۾ ويٺيون آهــن.“ ڪاري سوچ- وڇ.

الله ٻہ اکيون سيڪنهن کي ڏنيون آهن.“

”پوءِ؟“

”پوءِ ڇا؟ سڀن جي ڪٿي ڪا ٻي ٿيندي؟ اسين زالــون آهيون جنڊ ۽ دانگيءَ جي حوالي “

”هنو پرڪنڊ ڪنڊان ۽ تاڙ ان جو ڪم آهي.“

”تاڙ ٿي پيئي آهي؟“

”پوءِ....“ نڙيءُ کي گهچرڪو اچي ويس.

”پوءِ ڇا؟ راڄ سجهئي ٿو.“

”جهنگ جي ٻلائن کي ڪهڙي خبر؟“

”راڄ مان ڪتان ڪا اولي سولي ڇاتي هٽي ڪا جاهہ ڪجي. سو هرڪو وروڪيو پيو آهي.“ ڏيئي جي اڌسـا ڪائيندڙ سهاءُ کي هوا جو ڌڪ لڳــو. ”اڄ ڪير ٿــو نياڻيون ڪڍي راڄن مان. اڃا ڄمن ئي ڪانہ، تنهن کان اڳــ پــاڻ ۾ ليڪا وهنوار ڪريو ڇڏين.“

”تڏهين ٻہ من ڪتان ڪا گهٽي ملي. ڳوٺ کــان ٻاهر واري ڳالهہ تہ پاڻ کي ٻہ ڏکي لڳندي.“

ڳالهہ تہ گهٽي لک جي، پر سمجهندي تون ٻــہ اکيون پوريو پيي هائين هاڻ تہ ٻون کي پڪ آهي تہ هت ڪجهہ ٻــہ ڪونهي- ڪو ٻر ٻاسي مان وڃي ٿونو هڻ. سٽان سڀ واڪائون

وڃن."

پوڙهي ڏاڏوءَ جون اکيون پورجي ويون کيس ائين محسوس ٿيو، ڄڻ سڀ پاسراٽيون ڀڃي دل ۾ ڦٿڙن ۾ گڏجي ويون آهن.

"ڪاهيو ٿو راڄن ۾ ڀوان." ٿڌو ساهه کڻي، پنهنجو پاڻ آجو ڪندي چيائين، "من کو ڀڪن ته ٿهي اچي." آواز اجهامي ويو.

جواٽي هڪڙن جي، بار وري پوڙهي ڏاڏوءَ تي. پير ئي نه جهلجيس. پٽڪي جو ور به مٿي تي سولو نه ٿڪيس. جتي به پنجن ڇهن وڪن کان پوءِ پيرن ۾ ڦبندي هيس. پلي کڻي بدي تي ڪم ٿي ڪيائين پر سڳ به اڪ جي ماکي ڪانهي، ٿوهر جي ماکي آهي. ڪهاڙي جي ٿوري ڇهنڊ تي ٿوهر جي رت جا ڦڙا اکين ۾ اچيو پون. اکين ۾ ساڙو. راڄن ۾ پڇي پڇي همراه جي جتيءَ جو تر گسي ويو. ماڻهو جهڙي ڳالهه کوٽ کوڻان ڪريو وڃيو ڪٽان تنگ بس ڪري، پر اچڪلهه جا ماڻهو ڪٽ تان کڻيو هلن. جتي نيڪ ڏسيو کو وڃيو ته سولا ساهه کڻي اتان تر ڪڍيو ڇڏينس. نيٺ هٽي هٽي وڃي سفو ڪيائين.

"ڇا ڪري آئين؟" جوٽس پٽڪو ٻه ڇنڊڻ کونه ڏنس.

"انڌو منڊو ڪري ته آيو آهيان." ڪرڙ ٿي وهندي چيائين. پٽڪو لاهي ڇنڊي پر ۾ رکي مٿي تي هٿ ڦيرڻ لڳو. عمر ساري پراون ڪارڻ تي هٿ ڦيرايا هئائين، اڄ ته سندس ئي اچا وار هٿن ۾ هئس.

"ڇا چيو عارب وارن؟

"ڇا، ڇا چوندا؟"

"تڏهين به؟"

"ٽي ڏينهن ته پئي راڄ ور وڏا ۾ ڳالهيون ڪيون. پر هيون رڳو ڳلهيون ڳالهيون. وٽڻ وارا گهٽيئي هئا ڏيڻ لاءِ ڪجهه ڪونه هو. ماڻهو ڏاها آهن، ڳلهن ڳوڙهن تي ڪير ڏي ٻيهي. نيٺ

بيهي. نيٺ سڄي راڄ کي ڏنائين جواب! چيائين به ائين نه، ’ڀائي آن وٽ منهنجي وجهه جو ٻار هجي ته آئون به تيار آهيان. پهرين آئين ٻ ـ وءِ ڀياه پر آئين صفا آيـا آهيو خالي هٿن، سو اهڙيون سستيون موٽون به ڪانه آهن. هي ڀاڳو ويچارو برابر ڏاوئين راڄ جو آهي پر ذات ساڳي آهي- اهو به جهڙوڪر پاڻ جو سائٽ ٿيو. هاڻ هن نياڻي اچي منهنجيءَ جهوليءَ ۾ اڇلائي آهي، سو هاڻ آئون به نياڻيءَ تو اڇلاياس جهوليءَ ۾، پهرين ٽه گهٽئي ٽپ ڏنن پر پوءِ ٽڏا ٿي وياه چوري گهٽئي ملوڪ آهي، ڪم جي سگهڙ آهي. چورو آهس ته آهو به ڪم سان ٽنئي نٿو.“

”راڄ وارا ڦوڪيا تـه ڪونه-“ جوٽـس سـڪ جـو ساهه ڪڍندي چيو.

”نه نه، روسامو به ڪنهن ڳالهه تي ٿيندو. باقي جو هروڀرو کو ويهي رهندو ته پرتو پاڻ ڪي.“

مانان زمين کوٽيندي ڏي ڏانهن اڏيءَ اڪـب سان اهاريو ءِ ٽڏو شوڪارو ڀريائين. لڙڪ ڳلن تان ايڙ ڪائي ڪرڻ لڳا.

”ائي مانان! مرين، لهي ويٺي آهين؟“ نيٺي تڪڙو تڪڙو دلا لاهيندي چوڙا ڇمڪائيندي پڇي ورتس.

”بس امان...“ جهيڻي آواز ۾ جواب ڏنائين.

”ڪاڪا ڀاڳو سنهن نٿو ڏيئي چـا؟ مرين هـاڻ تون بـه اولادڻ اوقادڻ ٿئين. وهي جو سج ويو.“

”امان، انهيءَ اولاد ته ماريا آهيون. ٽڏو شوڪارو.

”مروا خير ته گهر. مٽي کوه اچي اولاد تان ڪنئي ٽنئي. مـِر به ڀ چٽيا اٽنئي.“

”امان اولاد آهي ته نور پر ڪڏهين ڪڏهين...“

”مرين هاڻ بس ڪر، وات ۾ تون بـه لـنـڍيون وجهيو هلين. وائي ته سولي ڪر.“

”....“ خاموشي — دل کي جهپيون.

”ڪٿي کو ورُ ڪيو اٽنان ڪم؟“

اهي رئڻ تہ پئي رئان. ويچاريون ڪُڏايو وڏيون ڪريون. جيسين گهر ۾ آهن تيسين دل پري پيئي آهي. پر جڏهين روئيو رڙائيو، موڪلائيون ڪريو، سينهن وانگر وسنديون روانيون ٿيون وڃن، تڏهن پويان پير بہ ڪونہ لهن.

”ويچاريون ڪونجون..“ نيٺيءَ جا لفظ گهٽجي ويا.

”تون پاڻ ڪن جي ڄائي آهين. پائيهي قدر هوندءِ. جڏهين اباڻي اوٺي تان هيٺ لٿي هونديئن تڏهين پتو پيو هوندءِ. مانان جي اکين مان لُڙڪ وهي هليا.

”نهيو امان، روئبو ڪيترو. بس ڪرائيندي نيٺيءَ جا بہ لڙڪ وهي هليا.

مڙهو ياڳو جيڪو ههڙي هوڙيءَ ڳالهہ تي اهڙا وٺي پڙاڪ ڏيندو هو، جهڙوڪر پنهنجو پڻ ۾ ست جوانيون پوريو هلي، سو ڦري اهڙو ڍلڙو ليزُ ٿيو جو اک ئي نہ ٻنجيس. هڪڙي نياڻي اکين آڏي هيس تنهن بہ جهڙاڪر ٽپڙ پئي ٻڌا. خالي ڪيل جاءِ تہ اڇيو ننهون پرين پر پيٽ ڄائيءَ ڪي جتي ڇڪ ايندي آتي پيءَ ڪنهن ڪي ايندي؟ ياڳوءَ واري پٽ جي بہ هوڙهائي پيري ٿي ويئي هئي. سندس دل اندر هڪڙن خوابن جي ڇڄ پرندي آئي پيا خواب ٽٽندا ويا، جيئن اڄڪلهہ ڳوڻاٺو ’هالو چالو“ ٽٽندو وڃي، وقت جيئن ويجهو پئي آيو تيئن ياڳوءَ جي گهر ۾ خاموش آداسين جي ڊوڙ تکي ٿيندي ويئي جڻ پٿيون بہ سُڏڪي رهيون هجن.

مائٽ جو روح ڪڪڙ جي آني وانگر آهي ٿوريءَ ٺڪ تي ڦسيو گند ٿيو پوي. ياڳوءَ کي ائين محسوس پئي ٿيو جڻ بتيءَ جو تيل کپي ويو هجي ۽ وٽ جهڪي ٿيندي اونداهين ۾ ٻڏندي وڃي.

”برک بہ ني.“ مانان اڄ پٽ تي ڪارا ليڪا پئي ڪڍيا. چند ڏٺ هڪڙو ليڪو سعئي جيترا چند ڏاڏا هئا اوترا ڪارا ليڪا نڪتل هئا مقدر جي پٽ تي. ”چار پنج ڇهہ.“ مانان

جي سڪل پوڙهي آڱري ليڪن تي ڦڙنـدي ويئي ۽ "ٻـارهن" ٻارهون ليڪو ڪيڊيائين. "باقي هڪڙو مهينو." چڱا ليڪا پـاڻ ۾ ونڙي پٽين تي پکڙجي ويا. چوڏاري پٽيون ڪاريون ٿي ويون. هوءَ نرڙ تي هٿ ڏيئي ويهي رهي.

"ڇا آهي؟" مڙسس گهر ۾ ڍرندي گهوري آواز ۾ پڇيو.

"باقي مهينو وڃي بچيو آهي". ٻيوسي.

"اڙي هيڏا انهن." پوڙهي جا چپ ڦڙڪڻ لڳا.

"ڪچاڙو؟"

"..." لڙڪـدل ڪي جـهبيون.

"بس"

"ڀاڳ ڦٽل آهي پانجي اولاد جو."

"الائي."

"راڄ ڪي هاڻ منهن ڏيکارڻ جهڙو ڪونه رهيو آهيان."

"ڪوه؟" مانان ڪان چرڪ نڪري ويو.

"عارب وارن سڳ عـدولي چڙيو."

"هان!"

".اٺهن تي ڪهڙو اعتبار.... منهنجي ڏاڙهـيءَ ۾ ڦڪ بـه ڪونه رهيو."

۽ انين پئي لـڳو جـڻ گهر ۾ ٻـه موئن جي دڙي جـون سورتيون رکيون آهن، جيڪي لڙڪ به ڪونه ٿيون ڳاڙين.

---

*ـ ڪي ڪتاب ان لائق هوندا آهن جو انهن ڪي ڳڙڪائي ڇڏجي، ڪي رڳو چکيا ويندا آهن، ۽ ڪي چٻاڙي چٻاڙي کاڌا ويندا آهن ۽ هضم ڪيا آهن.

(فرانس بيڪن)

ڪارونجهر جي ڪور

هيئنر تہ ٿيهو، پر جڏهن انگريزن جي گهاتوءَ اڪ جي ٽاڙ اچا ڪارونجهر جي چوٽين کي نہ ڇهيو هو، تڏهن سوڍن ۽ ڪولهين جا گهر ڪارونجهر جي هنج ۾ پٽرائين سريڪائين تي پکڙيل هوندا هئا، ۽ پاسن کان وڏيون وڏيون چرون هونديون هيون جي جبل جي پيٽ اندر واسينگ وانگر هليون وينديون هيون. ڪڏهن ڪڏهن شام جي سرهين ۾ پاڻي ڏاڙيلن جي اٿڻ جا ٺڪا پڌڻ ۾ ايندا هئا يا اوپري اٿ جو ڪو ڏهيل رڙهات پڌڻ ۾ ايندو هو تہ سوڍا انهن چرن جي اونداهين جا پاسا اڙا جهلي، جهلي، اکين ۾ مڙسيءَ جي روشني جهلي وهندا هئا ۽ ڪجهي ڏاڙيلن سان مقابلو شروع ٿي ويندو هو، جڻ پيچ جو جبل ڪارونجهر سان اٽڪي پوندو هو. مڙس جون هڪلون ۽ اٿن جا رڙهات جبل جي پاسڙن تان وڃي اٿندا هئا. ڪنهن پٿر تان مائيٽو رت ريڙها پائي هيٺ ڪنهن گاهہ جي ڳرنڍ ۾ اڙو ڦڙو ٿي ڪرندو هو جڻ جلترنگ جو ڪو مٺو منو سر ڦڙو ڦڙو ٿي هيٺ ڪرندو هو.

ڀاڻي ڏاڙيل بہ سنڌوءَ جي ڇولين وانگر هڪ ٻئي پويان پيا چڙهتون ڪندا هئا. سوڍن سان وڙهڻو ڪونہ هو، ڪارونجهر کي ڀاڙان اڪيڙو هو. سوڍو بہ هڪڙو هڪڙو ڪارونجهر جو مٽ هو، پر جڏهن اوپرا اوپرا اڇا ڳاڙها انگريز ڏاڙيل وات ۾ پائيپ وجهي آيا ۽ امن جي نالي ۾ رات جي اونداهين مان چونڊيل اهڙا تہ چار ڪارونجهر جي پاسڙن تي اڇلايا جو ڏگ ڏگ سوڍا بہ ڪونہ ڇڙيا ۽ سڀ چار ۾ ريڙهجي اچي پٽ تي ڪريا. پويان جبلن جون چرون واءُ جي زور تي ڪوڪون ڪرڻ

لڳيون ۽ سوڍن هيٺ لهي آمل جي چرن ۾ پناه ورتي هئي. هيٺ جين ڏرم جي مندرن جي ٽلهن تي الن جي چوڌاري سوڍن جي ڪچهريءَ جمت ڪئي. اهي الا باه جا نه هئا جڻ سوڍن جي هاريل رت جا هئا، جن جي ساهي ۽ گرمي ماضيءَ جي ياد ۾ ويڙهيل ڳالهين ۾ پيهي ويئي هجي. هينئر اچا ٻه جڏهن ڪو پوڙهو ڦڪر ڪنڌ مٿي کڻي جبل جي چوٽيءَ تي اک هڻندو آهي، تڏهن سندس پڪو پٽ تي ڪري پوندو آهي، پاڻ ته ڪڏهوڪو انهن اوچاين تان هيٺ ڏهي پيو هو. جڏهن وسڪاري جي مند ۾ ڪڪر پرجي ڪارونجهر مٿان ڦاڙهيا اچي پڌندا آهن ۽ وچ نانگ جيءَ جڀ وانگر ڪنهن وڏي پهڻ کي ڇهندي آهي ته اهو هزارين مڻ وارو پهڻ گوڙيون ڪندو، وڻ پٽيندو هيٺ اچي کهائين ۾ ڪرندو آهي تڏهن انهيءَ پوڙهي ڦڪر جي من ۾ ڪنوڻ جو ڪڙڪو ٿيندو آهي ۽ اندر ۾ اونداهين جون پٽيون ڏهي پونديون آهن، ۽ ماضيءَ جي روشني سندس اکين مان اوتلو ڪاٿي نندين نمڻن کي سبق ڏيئي ويندي آهي.

منهان ڦڪرياٽي اهو سبق ڏاڏس جي اکين مان جهٽي پنهنجي من جي ڦرهيءَ تي پکيڙي ڇڏيو هو، پر پاڻي ڏاڙيل منهن مٿي ويا هئا. امن جي ماڏار پارڪر جي اپار پوٺن تي پوهاڙيون ڪرڻ لڳي هئي. رڪي رڪي ڪڏهن ڪنهن آڌيءَ رات جو ڪارونجهر جي پاڙن مان گوڙيون ڦٽي نڪرنديون هيون ۽ زمين جي اندران ڏوڙنديون پارڪر جي پوٺن هيٺان پکڙجي ڏهي پونديون هيون.

منهان جو ڳوٺ ته بنهين ڪارونجهر جي پاڙ ۾ هو. مورن جهڙي سهڻي ڦڪرياٽي جي من ۾، شامڙيءَ جي ڏنڊن ۾ ايرندڙ مورن جي ڪوڪون جرڪندڙ سيمي وانگر ڦڙو ڦڙو ٿي ڪرنديون هيون، ڪيس ائين محسوس ٿيندو هو جڻ لهندڙ سج جي سرخين مان ڳاڙها گل پارڪر جي پوٺن تي ڇڻي رهيا آهن.

انهيءَ ڏينهن به آسمان ڇاتي ڇوري، رڙيون ڪري وٺو هو.

جڻ ڏاڙيلن سوڊن تي حملو ڪيو هجي. نــن ورهين کان سڪي ٺوٺ ٿيل نيون، ڇاتيءَ تــي ٻاٽيءَ جون لڙيون ڪٽي لڙهي پيون هيون. ٻڌماٽي پنهنجا ڪپر ڳڙڪائي ڇڏيا هئا. جبل جي چوٽيءَ تي وچ ور ور ڪيو جهٽ تــي هڻيو ۽ وڏا وڏا پهڻ گوڙبون ڪندا پٽ تي اچيو ٿي ڪريا. آسمان ڌرتيءَ سان ملي ويو هو. مينهن پورو پهر ٻيهي ملڪ ڪي مٽي رڻ پٽ ڏانهن لهي ويو ۽ پويان رڳو جبل جي ڇاتيءَ مان ڦٽي نڪتل نين جون وهڪون، سج جي پٺل ڪرڻ جو چلڪو ڇاتيءَ تي ڪٽي هلڻ لڳيون.

منيان لانڊيءَ مان نڪري اوٽي جي پار هيٺان اچي ويٺي سندس ڪنجهي جهڙو جرڪندڙ چهرو ۽ ٻانهون سج جي روشني جهلي ڀڪي پيا ۽ جبل جي پاڙ وٽان سورن جي ٻوليءَ ڀڪي ڏنو. هوءَ ڪنڌ مان هسي لاهي ان کي واريءَ سان ملن لڳي، جڻ پنهنجي اندر ۾ ڪا ميراڻ هيس جنهن کي ٿي ملپائين. ڪا ڪٿ ٻه هسيءَ تي ڪانم چڙهيل هئي پر جواڻ جماڻ اڪ لاءِ ڪو ننيڙو ڪارو نڪو ٻه اڪ جو ڪٽر ٿيو پوي. هسي ملي وري ڪنڌ تائين آندائين، اڪيون پوري هٿ جــو زور ڏنائين. ڪنڌ کي ٿورو جهٽڪو آيس جڻ ڪو جواڻ جماڻ هٿ ڇاتيءَ کي ڇهي ويس ۽ هسي ڪنڌ ۾ هلي ويس. اکيون کوليءَ، اپي ٿي آرس ڀڳائين جڻ ڌرتيءَ آرس ڀڳو. اوچتو ٻرڪو ٿيو- بندوق جي گولي پٿر جا ڇتر اڏائيندي جبل ۾ وڃندي ويئي. ٺڪرن جي پراڻن پلن وٽ مور جون ڪوڪون گهٽجي ويون. منيار پار تان ٻيهي نهار ڪئي. ڪيس ماڻشي جي ڪپڙن سان ڪو ماڻهو ٻوڙندو، پوءِ وهندو نظر آيو. هو جڏهن اٿي ٻيٺو تڏهين منيان کي اٿين محسوس ٿيو جڻ گولي سندس ڇاتي چيري ويئي آهي. ماڻهو مور کي هٿ ۾ ڪٽيو ويو.

”امان ڇا آهي؟“ ٿڏيءَ هوا کان نٽائي اندر و يڻل سندس پوڙهي ڏاڏي سلفيءَ لاءِ ٽانڊو ڪٽندي پڇيو.

ڪاوڙ مان منيان جي اکين ۾ پاڻي تري آيو.

"امان ڇا آهي؟ ڪٿين ڪانه ٿي!"

"مور ڪي ڪو ڏکيو ڪٿيو وڃي!"

منيان ڄڻ ڪوهه مان ڳالهايو.

"ڇا؟!" پوڙهي کي ائين محسوس ٿيو ڄڻ ڪارونجهر ڇري پيو هجي،

"مور..... "

"هئو هئو...." پوڙهي وڏو ساهه کڻي ڄڻ دل تان ڇپ لاهي ڪيرائي وڌي، "مور اڳي به مرندا هئا، هاڻ به مرن پيا."

"اڳي به.. !"

"ٻائو امان، اڳي وڙهي مرندا هئا ۽ هاڻ بنا وڙهڻ جي ٿلهون ڪوڪون ڪريو مرن پيا."

"پر ڏاڏا ائين ڇو، پنهنجي وسنديءَ مان مارين پيا... کهاڙيون کڻي اچي ونجين...."

"امان جبل جا ڪولهي ڪونه آهن جو کهاڙيون هڻون."

"اها ڳالهه نه ڇڏي ڏي." ڏاڏس آمل جي روڙهي مان ٿورو پڻي جپ تي اڇلائيندي چيو، ۽ اکيون پوري ڇڏيائين. اکيون ڄڻ "ماضي" هيون.

سوڍا جيڪي ذريءَ ڳالهه لاءِ سر جون بازيون لائي ڇڏيندا هئا، تن جي اکين تي کيپ چڙهي ويا هئا. اندرو اندران سڙندا پڄرندا ۽ پچندا ٿي رهيا. سندن وسندين ۾ اهو پهريون پيرو هو جو ڪنهن اوپري ماڻهوءَ جي چوڙيل رائفل جي گوليءَ مور جون ڪنيڙائيون پکيون هيون. ڄڻ پوڙهي ڪارونجهر جي پڳ ڪنهن لاهي هيٺ ڦٽي ڪري وڌي هئي، جنهن پنهنجي سپوت پٽن جي رت جو قطرو پنهنجي جسم کان هيٺ ڪرڻ نه ڏنو هو، تنهن ڪارونجهر جي هنج مان اڄ ساري مور جو گوشت ڪچي ڪنهن جي پيٽ جي اوڙاهه ۾ وڃي پيو هو.

پوءِ آڌي رات جو جڏهن منيان اک کولي تڏهن جبل جي ڇاتي ڳجي رهي هئي، ڄڻ سوين سست پاڏا ڦٿجي، ڪارونجهر جي

ڇانئيءَ اندر ناڏا ڪري رهيا هجن. مٿي آسمان ۾ چنڊ سنهڙيءَ پچ ۾ ڦاٿو پيو هو ۽ وڻن جي ٿڌي هوا ريهون ڪندي جبل جي لهاندين ۾ ڊوڙي رهي هئي. سوڍا جيڪي اٺ جي ڏاڦوڙي تي جاڳي پوندا هئا، سي سڀ ننڊ جي اونداهين ۾ آمل جي گهيرانئين ۾ تري رهيا هئا. رکيو رکيو ڪنڊيءَ تي ويٺل مور ڦٿيل ڪوڪون ٿي ڪمون جيڪي پرندڙ تير وانگر منيان جي اندر کي چير ڏينديون، ڏڪرائي رت کي چيرا ڏينديون مٽيو ٿي وييون منيان ٿڌو ساهه کڻي آئي ويهي رهي. سندس اندر ۾ ڪاوڙ جون وڄون ڦٿڪي رهيون هيون. اڄ ڪارونجهر جو مور ڪلجي ويو آهي، سڀائي سوڍيون ڪلجي وينديون. سوڍا سڀ آمل ڪاڻي سمهي پيا آهن ۽ ڪارونجهر جي پيٽ ۾ وٺ پئجي ويا آهن. هو ڦٿڪي ۽ ڪجهي پيو ته به سوڍا اگهور ننڊ ۾ پيا آهن. منيان جي ڪاوڙيل سوچ سندس اکين ۾ تري آئي. مون زال ذات کان ڇا پڇندو! سوچ جا ڦڙا سندس اکين مان هيٺ رليءَ تي ڪري پيا. آءٌ بہ آمل ڪاڻي سمهي رهان! هوءَ آهستي آهستي ٿي ڏاڏس جي کٽ تائين آئي ۽ وهائي ڏانهن هٿ وڌايائين. اوچتو سندس پير هيٺ پهل دلي کي ڇهي ويو ۽ مٿان پيل وڏو جهٽاٽ ڪري ڪري پيو. ڏاڏس ڇرڪ پري اٿي ويهي رهيو.

”ڪير آهي؟“ هڪل ۾ اها بہ ڪارونجهر واري وڇايل گوڙ هيس. ”تون!“ پر ۾ پيل ڪهاڙيءَ ۾ هٿ وجهندي چيائين: ”آڌيءَ رات جو ڪيڏانهن ٿي وڃين؟“

”پاڻي .... پاڻي ٿي پيئڻ.“ ڏڪر جو هٿ ڳن ۾ ڏيرو ٿي ويو.

”ڇا ٿيو!“ پرسان ستل پٽس اک کولي.

”ڇوري پاڻي ٿي پيئي. آڌيءَ جو ٽانون ۾ پاڪاڻارو اچي وڌو اٿس.“ پٽس وري ننڊ جي ڪاري درياءَ ۾ ٽٻي ويو. ڏاڏس آرس ڀڃي ڏکهي اوباسي ڏني.

”ڏاڏا، اگهارو جبل پٽي گجيو.“ منيان زوريءَ پاڻي

پيئندي چيو.

"ها امان، هاڻ اهو هوندين پيو گجندو. انهيءَ ڳاج کي پڌڻ وارن سوڏن کي چتا جون جيبون چٽي ويون."

"پر اڃا به..."— جواب ۾ ڏاڏس جي ڏکي اوباسي ۽ نڪ جا اوندها رستا.

"گجي گجي نيٺ ڦاٽي پوندو ۽ سڀ ويندڙيون ختم ٿي وينديون." ڪيس ڀاڻس جي ڳالهه ياد اچي ويئي جيڪا هو ننگر شهر مان پڌي آيو هو. پر جيستائين اها ڳاج پڌڻ وارا اڃا ڪارونجهر جي ڪور ۾ آهن تيستائين نه ڦاٽندو، هن آمل ڪائڻ جو ارادو لاهي ڇڏيو ۽ وڏي فجر تائين هنڌ تي ڪارونجهر جي ڇاتيءَ وانگر ڦٿڪندي رهي. اوچتوئي اوچتو ڪا گولي چٽي ۽ جبل جي ڪڪين تان ترندي وڃندي ويئي ۽ مور جي ريهه ٿي. منيان جا هٿ ڪنڌ جي هسيءَ تائين ڪجي ويا ۽ هسيءَ ۾ مضبوط ڪپي ويا جڻ پنڊ پهڻ ٿي ويئي ۽ فجر جو دوانهائيل روشنيون آسمان جي ڇاتيءَ تي ڊوڙنديون ويون. ڪنڌيءَ تي ويٺل مور ڪوڪ ڪئي جڻ رت مان ڏوبي نڪتي هجي ۽ هوا جي تهن مان رت جون لارون پرنديون وڃن.

اٿين هڪيئي پويان مور مرندا ويا. هڪ هڪ تي سندن ڪوڪون اجهامنديون ويون، جيڪي شام جي ٿڏڙيءَ هير تي منيان جي من ۾ ڏکنديون هيون ۽ انهن جي روشن قطار، اندر جي واٽن تي جهرمر ڪندي پاتار تائين ڊوڙندي ويندي هئي، جتي ماضيءَ جا قافلا لٽل هئا. اڄ انهن رستن تي اونداهيون پٿريل هيون. رکي رکي ان واٽ جي پوري وچ تي هڪ ڏيئو پرندو هو، وسامي وري پري اٿندو هو، انهيءَ هڪڙي مور جي ڪوڪ تي اٺ گوليون چٽي ويون هيون پر هرڪا گولي ڪارونجهر پنهنجي ڇاتيءَ کي جهلي هئي.

ان رات سنجهي مان ئي آسمان ۾ ٽمڪندڙ تارا ڪارن ڪکرن جي ڪن ۾ اچي اڙهي ويا هئا. ڪارونجهر بہ اونده

جي اٿل ۾ اچي ڀڏي ويو هو. اتران ايندڙ هوا ڳهائل شينهن وانگر راڙيون ڪندي ڪارونجهر جي پاسرين تي ٽڪرون هڻي رهي هئي. سڄي رات اوندهه ۾ هوا جي اٿل هئي جڻ سڄي ڌرتي ڳهي ويندي هجي. آن رات منيان اک به ڪانه ٻوري هئي. وڏي فجر جو وچي واءَ جو زور ٽٽو ۽ مور جي ڪوڪ تي منيان جي من جو ڏيئو جهپ هڻي ٻري پيو ۽ رستي تي هلڪي هلڪي روشنيءَ جو چهاءُ جاڳي پيو. اوچتو ٺي اوچتو ڌڪاءُ ٿيو ۽ بندوق جي گولي ريهون ڪندي جبل جي پيٽ ۾ پيهي ويئي. مور ڪيهه ڪئي، ڪيس اڏين محسوس ٿيو جڻ ٻاهرينءَ هوا جو جهوڙو در کولي منڊس من جو ڏيئو وسائي ڇڏيو ۽ اندر گهور اونداهي وچائجي ويئي. منڊس هٿ ڇاتيءَ تائين ڪجي ويا، اج مور ڪي گولي پوري ٿي آئي هئي. هن در کولي ٻوڙ ڪئي لوڙهي جي ڳهڻيءَ وٽ ٻچي پوئتي نگاهه ڪيائين. آسمان ڪري پيو هو پر هڪڙي سوڍي جي ٻم اک ڪانه پٽيل هئي. ڊينگر لاهي هوءَ گوليءَ جي آواز ڏانهن موت وانگر ڊوڙندي ويئي جڻ زمين جي ڇاتيءَ مان ڇڻي نڪتي هجي."

"ڪير آهين؟" مور جي ڪنيڙائين مان جهلي بيٺل ماڻهوءَ کان پڇيائين، "توکان پڇان ٿي ڪير آهين؟" ڪارونجهر هلڪي گاج ڪئي جڻ شينهن ننڊ مان جاڳي پيو هو.

"ڪير به هجان، تنهن ۾ تنهنجو ڇا!"

مور ڇو ماريو اٿئي؟"

"منهنجي مرضي. آءٌ ته اڃا تو جهڙا مور مارينداس."

"اهي ڏينهن مٽي ويا. ڪارونجهر ٻٺهين جو ڪونهي."

"ڪارونجهر ڇا! تون به ته اٻي جي ملڪيت آهين."

شڪاري ڏانهس وڌيو.

"هٽي پري ٿي!" منيان وڏو ٻهڻ ٻنهين هٿن ۾ ڪڍي چيو. منجهس سوڍن جو رت پئي ٻريو.

"هيءَ بندوق ڏسين ٿي؟"

”ٻچڻ وارا گهر مرن.“
”چوري آءٌ توکي هن مور وانگر ڪليندي دير نه ڪندس.“
”چپ ڪر!“ ڇوڪريءَ ڏنـد پيهاڻي ريهه ڪئي ۽ پٿر شڪاري جي ڇاتيءَ وٽان ٿي ايو ۽ ڪنهس هيٺ گيهليندو ويو. ڪارونجهر ڳاج ڪئي. آسپاس جون وسنديون ڇرڪ ڀري جاڳي پيون. منيان جي ڏاڏي ڪسان ستي متي هڪل نڪري ويئي: ”ڀاني ڏاڙيل اڄ وري سوڍن جا مزسان آهن.“ ۽ جڏهن اڪ ڪوليائين تڏهن ڪارونجهر کي گجندو ٻڌائين.
”اڄ ڪارونجهر الائي ڪهڙين موجن ۾ آهي!“ منيان جي پيءُ اندر ڀرندي چيو. ”پر منيان ڪيڏانهن ويئي؟“
”ڇا؟“ پوڙهي ٺڪر جي ٻيرن هيٺان زمين نڪري ويئي.
”منيان! منيان!“ سڄو گهر اچي مڙيو.
”منيان ڪيڏانهن ويئي؟“ منيان جـي ماءُ ڊنل آواز ۾ پڇيو.
”آءٌ ڇوان ڪارونجهر ڇو ٿو گجي!“ پوڙهي ٺڪر مڇون ڀيڙيندي چيو. ”اڄ سوڍن جـي لڄ ٻـه مورن وانـگر ڏڪجي پيئي آهي.“
”هاڻ دير نه ڪريو.“ پوڙهي ٺڪر مڙوي آيل سوڍن کي هڪل ڪئي، ”ٿر جو پن پن جانچيو پوندو.“ ڳوٺ جـا ماڻهو ڪهاڙيون کڻي نڪري پيا
سوڍن کي پري کان جبل جـي ڪڪ ۾ پيل پهڻ جي وچ ۾ ڳاڙهو ڪپڙو ڦڙڪندو نظر آيو. منيان جي ڏاڏي ڊوڙ ڪئي. سندس پوڙهين وکن ۾ صدين جـي پيٽ ۾ اجهاڻل ڦوٽي ڀـرجي آئي ۽ ڇڻ ڪيس غيرت جو واچوڙو اوچاين تي گيهليندو ويو.
”منيان!“ پوڙهي جي رڙ منيان جي دل کي چيرا ڏيندي مٽي ويئي.
”منيان!“
”ڇا؟“ سندس آواز ۾ اچا ڏڏڪو هو.

”ڪيڏانهن ويئي هئين؟“ پوڙهي جي اکين ۾ غيرت جا شعلا ٻري رهيا هئا. ”منيان توکي آهيان! ڪيڏانهن ويئي هئين“

”سوڍن جي مري ويل غيرت کي چتا جي ٻاه جا الا ڏيکارڻ ويئي هيس.“ منيان ڏاڏس کي ويجهو پوندي چيو.

”چپ ڪر!“ پوڙهي ڏند پيهاني کهاڙي اڀي ڪئي. چڻ واسينگ ڪر کنيو ۽ صبح جي روشنين ۾ جرڪندڙ اڇي کهاڙي منيان جي ڪنڌ وٽان ٿي آئي. منيان جا ٻهڻ ٽان پير نڪري ويا ۽ رت جي لار ٻهڻ جي پاڙ وٽ پکڙجي ويئي.

ورنديءَ رات جو پوڙهي فڪر سڄي رات اکين ٽان ننڊ جا پکي اڏائيندي جبل کي ڪنايو. کيس ائين محسوس ٿيو چڻ ڪارونجهر به سوڍن وانگر امل کائي سمهي رهيو هو ۽ پوءِ جڏهن صبح جي دونهانيل روشني آهستي آهستي گلن وانگر اکيون پٽيون تڏهن هزارين مورن جي ڪوڪن جا الا ٻري رهيا هئا.

هن ڪٽ ٽان اٿي نهار ڪئي، سندس پير هڪڙي هنڌ ڄمي ويا. جتي منيان جو رت هاراڻو هو اتي مورن پئي ٻوليو. منيان جي رت جو ڦڙو ڦڙو مور جي ڪوڪ بڻجي، ٻڙڇيءَ وانگر رات جي ڦٽڪندڙ حصي ۾ لهي ويو ۽ آسمان تي ڦٽڪندڙ رات جو رت هاري ويو هو.

سنڌي ادب جي واڌاري ۽ پکيڙ لاءِ، جيڪي ڪجهه توهانجي ذهن ۾ آهي سو سنڌ ڌرتي جي امانت آهي، امانت سنڀالي رکڻ لاءِ نه پر گهر گهر ۽ جهر جهنگ پهچائڻ لاءِ آهي. ٻر ڙر توهانجي ان امانت پهچائڻ جا امين رهندا. ڪنهن انساني وجود جي شاهدي ضروري نه آهي، توهان ته ذهن پنهنجي پاڻ سان ڪٿي هاڻ وارا بڻجو. انلاءِ ڪتاب هڪ بهتر ساٿي بہ آهي ته ذريعو به ٻي ڪنهن تائين پهچڻ جو. اڳتي وڌي ان ساٿي سان ساٿ نڀايو.

مـوت

نہ تہ پيٽس کي کنهن ارڏي زميندار آرهہ زورائي ڪري وهاريو هو، نہ وري کنهن ڪٽ مست صوبيدار، مڙس کي شوق ۾ ٽپ ڏسي هاڻها ڪئي هئي، نہ وري ڪٽڪ جي ڪري سان ٻئي مٿا ڪچي ويا هئس.

جوان مڙس، اڇا ڪپڙا، بوسڪيءَ آڏو ور، هٿ ۾ زور، منهن ۾ ٻرندڙ رت جـو ڇلڪندڙ ڇـ، ويٺي ويٺي ڪٽـي ريڇڪ چونگ ڏنيس، مڙس رئيءَ ۾ ست ليڪا اورانگهي وڃي پٽ جهليو، ڪچي جواني ڪٽي ٽي جهل ڏئي، سٽيءَ جي ڏاڍن رسن جا ڦونڊا نڪريو وڃن، هن جي آڏو تہ ڪچي مٽ جا ڏاڳا هئا، ٽٽندي دير ئي ڪانہ ڪين ۽ پوپائنس سڏن جا ٻوڙيندڙ پاڇولا ٻوڙي ٻوڙي ڍهي پيا ۽ سندس قدمن جي ڇڏيل اوندهہ ۾ ونڃي ويا. ڏاڍا ڏکيا پيچرا جهليا هئائين.

جڏهن کان خشڪ ڊيٽي بدلي ٿي ويو هو، تڏهن کـان جمعي واري هوٽل جي رڏل اوج، سون ورنين شامن سان گڏجي موٽي آئي. سون ورني شام جيڪا پيرن ۾ پکين جي لاتين جا گهنگهرو وجهي ڇم ڇم ڪندي ايندي آهي.

پوءِ جيئن شامن تان سونو رنگ آڏندو ويندو هو، سج جا ڪرڻا آهستي آهستي آسمان جي وڏي ڪوناڙار ۾ ڳرندا ويندا هئا؛ درياهہ جـي پل تان ايندڙ ويندڙ ٽرئنڪ روشنين جـا لامارا ڏيندي سٽيندي هئي، تيئن هوٽل جا گراهڪ، هڪ هڪ ٿي آٿي ويندا هئا ۽ رات جي گهري ٻُڌنڌ ڇاتيءَ تي ٻوڏار ڪٽي، ماحول تي ترندي، ٻـڏڻ ۾ ايندي هئي، پويـان رکو ٽـرڪ ڊرائيورن

جون ڳالهيون ۽ چرس جا سوٽا بچندا هئا.

آڏيءَ تائين ٽرئفڪ جو زور پڄي، ٽڪرا ٽڪرا ٿي آخر دونهان ٿي تارن هيٺ ترڻ لڳندو هو، ٽڏهن ڪنهن پٺاڻ ڊرائيور جي کٽ جي چيچٽ ڳوري ڳاڙهي ڪلينر جا اونگهٽ ۽ ڊرائيور جو سهڪو پاڻ ۾ ڪڏجي اچڪندا، ڦٽڪندا پٽڻ ۾ ايندا هئا ته واهه نہ تہ پيو مڙئي خير، ويندي هلڪي دونهاٽيل فجر تائين. هلڪو دونهاٽيل فجر جنهن ۾ هوائون لاتمن سان وچڙي وينديون آهن، تيستائين ماڪ ٿي مانڪ هوندي هئي.

انهيءَ هوٽل ۾ جتي شام جو شوقين جي ذات جو ڪنڌ اچي لڳندو هو، اتان پلا پنيوءَ جي ڳاڙهي زورآور جوائي ڪٿان ٿي بچي نڪري!

هو پهرين پهرين تہ هوٽل ۾ اڪيلو ايندو هو، هٿ ۾ ستن ڪڙين واري ڪسيل لوڙهه، چپن ۾ سنهڙي سيئلي، جنهن ۾ جواني اچندي هئي، پر پوءِ سندس سنگت جا ويڙهه وڌندا ويا. ماٺهو هڪ هڪ ٿي گيهلبا آيا: موالي، چور، ڏاڍا مڙس، هاري، مهاڻا. پلا ڇو نہ ايندا! مڙس ڳالهه جو پڪو، پيءُ جي ڪمائيءَ تي هٿ جو ڇوٽ، ياريءَ ۾ ڪوهہ، ۾ نپڻ لاءِ تيار، شڪل جو مور، ڪپڙن ۾ ٺاٺ. سو ڪير ٿو پاسو ڪري! پيو نہ تہ پري جي سلامن ۾ ڏاڳا پڏي چڙيا هئائين.

انهيءَ ڏينهن سلامن جي وارو وار جو هٿ پڏي جواب ڏيندي اندر ڍري نهاريائين تہ سندس وڌندڙ پير جهٽڪو کائي بيهي رهيا سامهون ڪنڊ ۾ ٽــي اوپرا مڙس ويٺل ڏٺائين، ڪين اڪــ ســان ڪيڏي ڪجهہ سوچي، ڪنڌ ڌوڻي، پر واري ڪرسي ريڙهي ويهي رهيو. لوڙهہ ڪي پر واري ڪرسيءَ تـي ٽيڪي، ٽڏو ساهہ پري، ڪپڙن کي چنڊي، سامهون ميز ڏانهن ايندڙ پيشڪير کـي هڪل ڪيائين:

”لالا ڀائي!“

”آيو، منهنجا سائين آيو.“ پيشڪير مہز تــان خالي ڪوپ

ڪٽي، صافو هڻندي جواب ڏنو.

وري بتڻ ڪولي، چانيءَ ڪي ڦوڪ سان واءُ ڏنائين. ان وچ ۾ ٻه ڳهرا يار ٻه پاسو جهلي اچي ويهي رهيا.

”مزي ۾ آهين؟“

”مزي ۾.“ پيشڪير ٻه پاڻيءَ جو جڳ ۽ گلاس ميز تي اچي سٽيا.

”پيو حڪم؟“

”چهه چانهن، فس ڪلاس جهڙو تون آهين، اهڙا چانهن پيار.“

”حاضر منهنجا سائين، تو جهڙي مڙس ڪي پلا ڀلي چانهن ڏيي.“

”بچين شال، ائين ڪر جيئن تنهنجا مائٽ ڪن.“

ٿوريءَ دير کان پوءِ پيشڪير، چانهن جا ٽي ڪوپ هن جي اڳيان اچي سٽيا.

”باقي ٽي؟“

”او، هو همراهه ويٺا آهن، پرديسي مڙس ٿا ڏسجن.“

سندس آڱر هوٽل ۾ ويٺل اوپرن ماڻهن ڏانهن کڃي ويئي، جيڪي ڪنڊ جهليو ويٺا هئا. چانپيون ڏاڙهيون، اکين ۾ رت جون ڪنوٽيون، هٿن جا اشارا ٿورا پر ڳوليءَ وانگر تيز، منهن تي سنجيدگيءَ جون گهٽائون.

”بابا اسين تہ پيو ويٺا آهيون، چانهن جو توکي ڪنهن چيو؟“

پيشڪير صرف آڱر جو اشارو ڏنو ۽ گهور سان پنهوءَ ڏانهن نهاري سرڪي ڏنائين.

”.... خيرا هٿ ڪونہ ٿا سونايون، مڙس پلو ٿو ڏسجي.“

”وڏيڪ وس وارا آهيو.“ پيشڪير نخرا ڪندي چيو.

شام آهستي آهستي پير ڪڍڻ شروع ڪيا. سج جون روشن لاٽون آڏرڻ لڳيون، رات جي سانوري خوشبوءِ پنهنجا پير ڇمائڻ شروع ڪيا. هوٽل مان ماڻهو هڪ هڪ ٿي اٿي اڳيا، ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ گهر کان واندو يا ڪو ٽرڪ ڊرائيور ڪرسي ٽيڪ

ڏيو ائين ويٺو هو ڄڻ ان ڪرسي سان سندس ناتا ٽٽائي نه آهن.
پيشڪيءَ جي جسم ڦٿڪندڙ ڦوٽي ساٽي تي، سلمس پيرن ڀهر هنئي.
پرديسي اچا ڪرسيون جهليو ويٺا هئا. دخل تي ويٺل جمعي ڪڏهن
ڪڏهن ڪين ان نگاهه سان ڇهي، نظر انداز ڪري ٽــي چڙيو.
ڳالهين ۾ مانار ۽ هٿن ۾ تيزي تي ڏٺائي، اڪين ٿي اڪين ۾
هڪ ٻئي جي ڳالهه جهلي ورتائون. پنيوءَ کي پاڻ ڏانهن ايندو
ڏسي چپ ٿي ويا ۽ هٿ ڏيڻ لاءِ اٿي بيٺا.

”خوش ستارا جوڙا!“

”خيرـــ پانهان آهيون.“

”خبرون چارون؟“

”خبرون مڙئي خير!“

”پرديسي مڙس ٿا ڏسجو.“

”پرديسي مڙس آهيون، هڪلي اچي هيءَ جوءِ ورتي اٿئون،
پيا ملڪ جو هالو چالو ڏسون مڙئي خير.“

”ته پوءِ اٿو.“

”ڪيڏانهن؟“

”آنکي هوٽل تي ٿوري چڙبو.“

”پوءِ مڙئي خير آهي، چا ٿيو.“

”نڪو. اها ڳالهه نهي ٿي ڪانه ٿي. سريلا ٿـا ڏسجو.
هن تر ۾ هلي آيا آهيو، نه خوار ٿيو نه اسان کي خوار ڪريو.“

”تنهنجي پلائي، پر....“

”پر، چا؟ اسان کي پنهنجو تر اچائڻو ڪونهي سياٽي وڃي
پرديس ۾ ڳالهيون ڪندئو نه فلاڻي وٽ وياسين، ڪنهن ماڻي جي
ٻه صلاح ڪانه هنئين

”ڳالهه تــه پلي...“ هڪڙي جڻي ٻئي ڏانهن نهاريندي،
ڳالهه کي اڪين ۾ جهٽيندي پورو ڪيو، ”هلو پلا!“

”هلو؟“

پيڊيءَ وٽ پهچندي، هڪ جڻــي ڪيسي ۾ هٿ وجهندي

چيو: "سيٺ گهڻا پئسا ڏيندا؟"

"نڪو!" پنهوءَ ڪنڌ سان نـاڪار ڪندي سندس هٿ اڌ ۾ جهلي ڇڏيو، "اها ڳالهه نٿي ٿيي."

"مڙئي خير آهي."

"نه سائين، خير وري ڇا جو؟ وڙهڻ واريون ڳالهيون نـه ڪريو." پنهوءَ ڏڪڙ ۾ سيٺ کي پيسا ڏيئي ڇڏيا.

هو هوٽل مان نڪري ٻاهر آيا، هوا ۾ اڃا گرميءَ جـو هلڪو تهه ڇانيل هو. روڊ جي ڪناري تـي ٽريفڪ جي روشنين جا لاٽارا پئي پيا ڇو جو سج ڏڪڻي پوڏار ۾ اڇي ويو هو. هو روڊ ڏان هيٺ لهي وات تي پيا، جيڪا وڻڪار جي ديوارن جي وچ مان ٻوڙندي پئي ويئي. اونده جـو ڪارو دونهون آهستي آهستي وڻن تي پئي ڇٽيو. سندن هلڻ جو آواز هو يا تـه ڪنهن دريائي پکيءَ جي ڪا ڪوڪ هئي، جيڪا ٻوڙندي، خاموشين ۾ اُنگـ ڪندي ٽي ويئي– مظلوم شاعر جي دانهن وانگر– جيڪا تاريخ جي ماڻار کي پـُرڻ ڪري ڇڏيندي آهي.

هلندي هلندي همراه، ويهي رهيا.

"ڇو؟" پنهوءَ عجب مان پڇيو.

"هيڏانهن ٿورو ڪم آهي."

"پوءِ هلو!"– چارئي ڄڻا هلي اچـي هڪ گهاٽي ويڙهي وٽ ويهي رهيا. هڪ ڄڻي ويهي ڪا شئي ويڙهه مان ٻاهر ڪڍي.

"بندوق!"

ها! بندوق!

پنهوءَ جون ڦاٽل اکيون ۽ اکين ۾ سوال جا وچڙ.

"اسان جو ڏنڊو انهن ڪارين سان آهي، نڪاح پڙهيا آهيون."

"هون!"

هڪڙي ڄڻي وڏي سندس دل تي هٿ رکي ڏسڻ ٿي چاهيو ته مڙس ڪيتري پاڻيءَ ۾ آهي.

"هلا اٿئي! جوٺهين کي...." پنهو ٽپ ڏيئي پري ٿي ويو

”ستان گار ڏني اٿئي. اسين تنهنجو نالو ڪڍڻ ٿا وٺون“

”پوءِ!“

”اسان رڳو تنهنجي دل ٿي ڏٺي ته مڙس آهين يا رڳو اک جو ڏکو اٿئي!“

”ته پوءِ هلو... آنجي مزماني چڪي آهي.“

”هينئر اسان کي معافي ڏي.“

”نڪو...“

”ادو آهين.“ هڪ ڇٽي وڏي ڇاڙيءَ هيٺان هٿ ڏيندي چيو، ”هينئر اسين شڪار جي پويان آهيون- قسمت ٿي ته تنهنجي دل رکنداسين.“

”ڇڱو! ڪريو ته ڏاڍ مڙسي ٿا، آنجي مرضي.“

”دل ڳنڍيل آهي ته مزمانيون ٿي مزمانيون آهن“ جهنگ اندر ڊرندي هڪ ڇٽي چيو

ٻنيو هاڻ ڳوٺ ڏانهن ويندڙ ٻاٽ اونداهيءَ واٽ ڏسي وڃي رهيو هو. سندس ويچارن جي واٽ اونداهين ڏانهن ڊوڙندي پئي ويئي.

جوانيءَ جا پور ۽ دل! هوڏل تي ٿيل ملاقات جون پري پري ڪان ايندڙ ليڪون، گهاڙيءَ ڏاريءَ جي ٽڪي تي اڃي بيهي رهيون. ٽڪو، جيڪو موت آهي، جيڪو زندگي آهي، جيڪو سنڌ جي سنگت جو وڙ آهي، جيڪو ڪوهه ڪان به اوڻهون آهي.

ان ٽڪي وٽ بيهي ٻنيوءَ هيڏانهن هوڏانهن نهاريو. پري ڪان ايندڙ ليڪن جو رنگ اڏامي ويو هو. ان ٽڪي وٽ ويهي بيٺي سوچيائين ته هو مت ٿي ليڪا آڪري آيو هو ۽ استاد يارهن ضلعا اڪري آيو هو، پويان ڦاسي گهاٽ خالي هٿين رهجي ويو هو.

انهيءَ ڏينهن شام جو هنن ڪرمپور ڳوٺ کي ڦيرو ڏنو، مال جي چڙن ۾ ٻڌل شامڙيءَ ۾ گولين جو ريهون اڏامڻ لڳيون.

جهنگ مان ايندڙ سال پاڻهون ٿاهه ڪاڏو. گهڻيون خالي ٿي ويون ائين جيئن ڏاڙيل جي دل ۾ ٻوڙندڙ گهڻيون رحم کان خالي هونديون آهن. موت جو ڏب مٽيءَ جي ڪاري طوفان وانگر سڄي ڳوٺ مٿان وڇائجي ويو. ڪو ماڻهو ڇريو ئي ڪونه، جنهن ڪي جيڪا ڪنڌ هٺ آئي اهو اتي ڄمي ويو- سنڌ جي تاريخ وانگر- دروازن جا تاڪ ظالم جي دل وانگر بند هئا.

”دروازو کول!“ ٻنيوءَ سيٺ ڪرمداس جي در تي ُڪنڌو هڻندي هڪل ڪئي.

”.......“ ماٺ ئي ماٺ، ٻوڙندڙ هوا.

”دروازو کول، نه ته پار ڳاهجي ويندءِ، سيٺ جا ٻچا! اسين ُتنهنجو ٻڻ ٻڻياد رولي ڇڏينداسين.“

”دروازو کول.“ در تي ڪنڌن جا ڌڪ، اندران ڏپ ۾ وچڙيل قدم، ڪڙي ڪلڻ جو آواز- ٻنيو زوم مان اندر هليو ويو.

”پيهر اهڙي پاراڻي نه ڪج، ستان کهڙجي نـه وڃين.“

استاد ڪيس اجائي هوڙهائي تي ڇيڀيو. پوءِ ٻئي ڄڻا سيٺ کي بندوق جي نالين جي پر تي ڪڻندا اڳڻ مان ٽيندا، ورانڊي مان ٽيندا، وچئين ڪمري ۾ اچي بيهي رهيا.

”مال پاهر ڪڍ!“ استاد پر واري ڪمري ڏانهن نهاريندي گهڙ ڪئي. سيٺ کي اليون اچي ويون هيون، سندس سڄو بت ٿڙڪي رهيو هو جيئن زوردار هوا ۾ ڪپڙو ٿڙڪندو آهي. زبان ڏپ جهلي ڇڏي هئي. خالي خالي اکيون جن مان آسرن آسيدن جا رنگ اڏامي ويا هئا.

استاد ٻنل سيٺ کي ڇڏي پر واري ڪمري جي دل کي تيلهو ڏنو. در سيٺ وانگر خاموشيءَ سان کلي ويو- ۽ هو اندر ڏري ويو.

”ڪچو مال!“ استاد جي وحشت وچان ريهه نڪري ويئي، سندس آواز ۾ بگهڙ وارا گنهر هئي.

”سوليءَ جو قسم، ڏينهن ٿي ويا آهن.“ استاد ڪچي مال

ڏانهن نهاريندي رائفل ڪٽ تي اڇلائي ڇڏي. هن وڏي ڪچي
سال ۾ هٿ وڏا موت ۾ ٻپ ۾ ٿڏو ٿيل جسم ۾ ٿڙڪٽي. هن
ٿيلهو ڏنو، ڇوري هڙ وانگر ڪٽ تي ڪري پيئي. سندس لڪي،
جي نبض زور سان ڌڪ هڻي رهي هئي، اڪين، ۾ ڇڻ صدين جون
صدائون اڀري آيون. اڪيون ڪليون، اڪيون- جڏهن سچو بت ماٽ ۾
هوندو آهي تڏهن اکيون ڳالهه ڪري ڏينديون آهن، ظلم جي
ڳالهه، جبر جي ڳالهه، بي وسيءَ جي ڳالهه.

استاد ڇولي کي ڳلي مان جهلي سٽ ڏني، ريشمي ڇولو
سٽ تي ڪونه ٽٽو.

”ڇولو لاهه!“

”استاد ڇا تو ڪرين؟“

”ڏينهن ٿي ويا آهن.“ استاد جو آواز ٿڙڪي رهيو هو.

”سولي جو.... قسم، ڏينهن ٿي ويا آهن.“

پنهو پٿر وانگر ڄمي ويو، ڪو گرم ٽانڊو پيرن کان ٿيندو
سچي بت ۾ پکڙجي ويو، پيرن جي ترين کي باهه وٺي وئي،
لونڊڙيون پرڻ لڳس.

”ڌڪ هڄنئي پنهو- يارهن ضلعن جو ماڻهو....“ پيڙهين جي
غيرت، پولار مان ٻوڙندي آئي، ”تڏو... تڏي جي لڄ.... هيءَ
اتي وڃي ڳالهيون ڪندو تہ... ڌڪ هڄنئي....“ پنهوءَ ڪري
ڏانهن ٻوڙ ڪئي، ڇڻ بندوق جي نالي مان ڇٽي نڪتو- ڪمري
۾ گولين جا آواز گجي اٿيا.

پوءِ رائفل اڇلائي هو ٻوڙندو ويو، ورانڊي سان، اڱڻ مان،
گهٽين سان، جهنگ سان، آسمان جي اوچاين ڏانهن، پنهنجي
تاريخ ڏانهن.

ڏک

دريءَ تان پردو کڻي ٻاهر نهاريائين. آسمان جي نيراڻ ۾ اڪيلائين جا روح ٻوڙي رهيا هئا، ڄڻ آسمان نه هو سندس اندر هو. ڪٿي ڪا به شيء نظر نه آئي، نه ته هونئن ته ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ ڪڪر جو ٽڪرو يا پکيءَ جا جرڪندڙ کنڀ آسمان جي ڇاتيءَ تي ترڪندا نظر ايندا آهن. کيس ائين محسوس ٿيو ته ڄڻ سندس اکين جي ويرانين جا رنگ آسمان جي نيراڻ تي سج جي ڪرڻن سان گڏ هارجي ويا آهن.

خالي آسمان ڏانهن نهاريندي پرڀل ماضيءَ مان ماڻهنس جي ياد ڪر کنيو. جڏهين هو تمام ننڍڙو هو تڏهين ماڻهنس جي بدن ۾ زندگي ڪنوڻ جي سنهي وانگر ٻوڙندي هئي. پنهنجيءَ جوانيءَ جي زور ۾ پيو ڇپندو هو، سندس پيار جي هنج جو گُل سدائين لاڪائنس ٽڙيو پيو هوندو هو.

گهوڙن جو خفتي هوندو هو. کيس آهو وقت ياد آيو جڏهين ماڻهنس بوشڪيءَ جي پڪي جي آڏي وڙي هٽي مُڇن کي تيل ڏيئي، وٽي، ٺهي ٺهڪي، کيس هنج ۾ کڻي پوء گهوڙي تي چڙهه. کڻي چوٽ چڙهيندو هو. سڄي زندگيءَ جو رَس گهوڙي جي سنبن ۾ مڙي ايندو هو، ڇڳي جي ڦر ڦر پيئي پوندي هئي.

ماڻهو چوندا آهن ته ٻيلي! فلاڻو ڏاڍو مڙس آهي، ٻانهن ۾ زور اٿس، ڇي هيئن آهي، هونئن آهي. پر ڏاڍو ڪو فلاڻو نه نڪو فلاڻو ڏاڍ مڙسيون آهن وقت ڪسي. وقت ڏاڍو مڙس آهي، ٻانهن ۾ زور اٿس، هيئن به آهي، هونئن به آهي.

اڄ سندس اهوئي مامون پرديس جي اڪيلاين جي هنج ۾ زندگيءَ جي رهندي آخري پڙن وٽ ٽڪل ٽُل رکن سان پٽڪي رهيو هو، ڇمڙيءَ جو ڪئنسر ڪيس موت جي چائنٽ ڏانهن وڌي وڃي رهيو هو، جنهن چائنٽ کي ڇمي هو اڻ ڪـٽ اونداهين ڏانهن هليو ويندو.

فنا، اڪيلائي ۽ فنا. مامهنس ۾ طاقت نہ هئي. جوانيءَ جا سيلها ڦوهارا ڏيئي ڏيئي پوڙهن هڏن ۾ سمهي رهيا هئا. منجهنس ايترو وس ڪونہ هو جو ڪٿي پوئتي نهاري يا پنهنجو پـاڻ کي ٿوريءَ دير لاءِ زندگيءَ جي پڙن وٽ ترسائي سگهي. هو ڪيترو نہ اڪيلو ۽ ڪيترو نہ هيڻو هو.

مامون ۽ پاڻيجو بہ خالي لفظ هئا جن جي معنيٰ ختم ٿي رهي هئي. معنيٰ کي بہ فنا آهي. ڪيترن ئـي لفظن کي مرندو ڏٺو هئائين. ڪئين ڪتاب لفظن جا قبرستان آهن. ها! تہ مامي پاڻيجي جو ڳانڍاپو مري رهيو هو.

"ڇا ڪريان؟" سوال ڪر ڪنيو، جنهن کي ڪوبہ جواب ڪونہ هو. بي معنيٰ سوالن جا بہ ڪي جواب ٿيندا آهن! سُوال خود سُوال هو.

"سائين تار!" پٽيوالي جي آواز تي ڇرڪ پريائين.

"تار آهي" پٽيوالي تـار سندس اڳيان رکندي چيو. هـن هڪدم تار کولي پڙهي.

"تنهنجو مامون گذاري ويو. جلد پهچ." انگريزيءَ جـو جملو پني تي هاريو پيو هو.

"سائين خير تہ آهي؟"

"مامون گذاري ويو." لفظ پڙن وانـگر سندس زبـان مان ڪري پيا سرد ۽ سُٽل لفظ.

"اناالله....... پٽيوالي جي وات مان نڪتل عربي جملو.

"دنيا بہ منافقت سان پري هلي، جـڻ پاڻ مري پيو آهي يا مامي کي انهن لفظن سان موٽائي وٺندو، مڙئي راڄـا ريت."

ڏن وڪن ۾

ڪنڌ لاڙي ويندڙ ڏينهن جو بت ٿڪل هو. سندس نيڻن جي سرخين ۾ موت- هاڻي ننڊ ٻوڙي رهي هئي. سج جا هاريل سانورا سانورا، ڪنوارين جي نيڻن جهڙا پاڇولا وڻڙي پاڻ ۾ گڏجڻ لڳا هئا. حياتيءَ جي پونياڙين ۾ ماڻهوءَ جي جندڙيءَ جا رنگ بہ پاڇولا بنجي، ائين وڻڙي پاڻ ۾ گڏجي ويندا آهن، جن کي هڪ وڏو ۽ گهرو پاڇو ڳڙڪائي وٺندو آهي.

ها تہ ڳالهہ ٿي ڪيم، تہ ڏينهن جي نيڻن جي سرخيءَ ۾ موت ٻوڙي رهيو هو. ڏينهن جي پلاند ۾ ويڙهيل آواز، هڪ هڪ ٿي اڳٽن تي ڪري رهيا هئا. اڳڻ اڳڻ آواز ٿي ويو هو. ٻارن جو گوڙ، مال جـون رنڀون ۽ چڙا. ڀهراڙين ۾ آواز ڏينهن جو مري ويندا آهن ۽ شامڙين جو جيئرا ٿي پوندا آهن- اسان جي ملڪ جي سياست وانگر.

آڀرنديءَ پٺ جي دونهانيل چوٽيءَ مٿان چنڊ آٿياڪ ڪائي مٿي چڙهي آيو هو ۽ هلڪي دونهانيل روشن چانڊوڪي پيار وانگر پٽن تي، لڪن تي، ڏهرن تي، مال جـي پيرن مان اٿندڙ لٽ تي ۽ آوازن تي ڇٽي رهي هئي.

عالم رکي پٽ جو گرهہ وات ۾ وڌو مس هو، تہ اوطاق جي سيدان وٽان اٿندڙ سنهڙي سيٽي، آڏرندي سندس وات ۾ گرهہ مان گڏ هلي ويئي، هيٺ هيٺئين جي چيڙي تائين. سندس پور پور سيٽيون ڏـي ويو ۽ پيو ڪنيل گرهہ چٻاڙيندي اٿي ۾ وٺـي ڊوڙ ڪيائين، ڇڻ سيٽيءَ ڊوڙ ڪئي.

”ابا عالم! ڪيڏانهن؟“ ماڻس جو آواز سندس پويان ڏورڙندو ويو.

”راند........“

”پر ماني تہ کائيو وڃ.“ لفظ وچ ۾ ڪري پيا.

”ڇڏينس کٽي.“ پڻس صلفيءَ مان تماڪ سان گڏ ويچار ڇنڊيندي چيو، ”ڏسين ڪانہ ٿي، ٻاهر ٻارن ڦرن جي سيٽيءَ جو ڪڙڪو آهي.“

”پر ماني تہ کائي، پوءِ وڃي ڊوڙ پائي،“ ماڻس ڪرڪڻ لڳي. ”ڇپون، منڊ مٺي خراب. هٽي ڪا جهڙي وٺنديون، پوءِ ٻلي ٻڪ ٻڪ پاٽيءَ جا ويٺا رو ئون. ڪجهہ سمجهاءِ ڇوري کي.“

”ڇا سمجهايانس، اهي وقت اسان تي بہ گذريا آهن.“ پوڙهي جي اکين ۾ گذريل وقت جون چانڊوڪيون تري آيون، پهرينءَ جو اڻ لکو چنڊ، پنجينءَ جو دونهاٽيل چنڊ، چوڏهينءَ جو.... سندس ذهن جي آسمان تي چنڊ پکڙجي ويا.

۽ اوطاق جي سامهون پڊر ۾ ٻارن جو ڪڙڪو هو. سيٽيون، هڪلون، ڏڙها، ڊوڙون، گاريون. خبر نہ آهي ساٺهو ڇو حياتيءَ جي ٻڙ ۾ ايمديئي ايترو گوڙ ڪندو آهي- چانڊوڪي وسي رهي هئي ۽ رم جهم وسندڙ چانڊوڪيءَ جي ڦوهارن هيٺان عالم ڊوڙي رهيو هو، سندس زندگي ونجهونيءَ جي مستطيلن ۾ ڊوڙي رهي هئي. ننڍڙي بازي، ننڍڙي عمر، سندس ننڍڙين وکن هيٺان اڻ ڏٺڪي رهي هئي جڻ سيني زندگين جي مستقبل کان واقف هجي.

راند جي پڙ کان ٿورو پري سٿيرو ڪموءَ ۽ قاسم ٺونٺيون ڪوڙي راند پئي ڏٺي ۽ آهستي سس پس ڪري ڳالهين جا گل پئي چاٽيائون. ڪموءَ رکي رکي تڏا ماهہ تي پريا، جيڪي ذرو ذرو ٿي سندس دل ۾ پرجيو ٿي ويا. ٻنهين جو نظرون ٻارن جي ڊورڙندڙ پيرن ۾ وچڙي پيون هيون ۽ سندس ذهن جڙڪندڙ گجن هيٺان ريشمي ڪپڙي وانگر ٽوڪندڙ ڇاتين ۾ وچڙي ويا هئا. سندن ڳالهين ۾ گج جي ٽڪن جو جرڪو هو، ٿيڙهہ هو، نشو

هو، آڏام هئي- ها! آڏام. هڙين راتين ۾ آسمان مان وسندڙ چانڊوڪيءَ جي شفاف جسم ۾ جوانيءَ جا پور سرڙات ڪري اڏاسندا آهن، ٻارن وانگر. پر عالم ونجهونيءَ جي دريں تي اڏاسي ٽڪجڻ لڳو هو.

چنڊ هيٺ لهندو ٿي ويو؛ ٽڪل ڻتل الهندين لڻ جي چوٽين ڪان هيٺ، پنهنجي قبر ڏانهن- ڏوڏيون هاڻ ڏسڻ ۾ نٿي آيون. عالم به ٻين ٻارن وانگر ڪنڌ جهڪائي، جتي پائي گهر ڏانهن رڙهندو ويو آهستي آهستي، پنهنجي ننڍڙي وڏاڻ ٻنان ڪنولي ڏانهن، پنهنجيءَ قبر ڏانهن.

* * * * *

چنڊ ڪڏهوڪو لهي ويو هو، آڌي رات پنهنجيءَ اوج تي هئي. سندس ڪارين نبضن ۾ ننڊ ڊوڙي رهي هئي ۽ پٺ ۾ اونده ۽ ماڊار جو سمنڊ پئي ڇليو، چولي چولي جهونٽوهيءَ ننڊ جو ۽ عالم جي جسم ۾ جواٽي پئي ڇلي ۽ ڇايءَ ڇليءَ ۾ نشو هو نيهنن جو. ڪچ وقت ڪان وٺي لانڍيءَ جي ڪنڊ ۾ ساندڍيءَ پئي ٻوليو. عالم پاسو ورايو، ڪٿ ڪان ريهون نڪري ويون هن ڪنڌ مٿي ڪٽي هيڏانهن هوڏانهن نهاريو، ٻهڪنهن جي سر تي ننڊ ڪهاڙي ڪٽيو بيٺي هئي. ٿورو ٿورو ڪنگهيائين پر ڪنهن ٻيهر به ڪونه چوريو، هرڪو پنهنجي قبر جهليو پيو هو. آهستي آهستي سڻون ٿي، ٻيرن ۾ جتي وڌائين- ڪٿ پيهر چرڙات ڪيو، ڪانئس چرڪ نڪري ويو، اٿي ڪهاڙي وهاٽي هيٺان ڪيري ڊ وٽ اچي ٻيهر ستلن ڏانهن نهاريائين ۽ آهستي آهستي در ڪولي ٻاهر نڪري آيو. ٻاهر نڪري هڪ وڏي اوٻاسي ڏنائين، ۽ هوا جي ڪنهن ٿڌي جهوٽي سان گڏ ايندڙ وقت جو ڊپ سندس پٽيل وات مان ٿيندو سڄي جسم ۾ پکڙجي ويو ۽ هن ڪان هلڪو سيڙات نڪري ويو. اوٻاسي ڏيئي اجرڪ جي ٻوڪاني ڪيڍائين ۽ هلندو هلندو لوڙهي ڪان ٻاهر نڪري آيو. ٻاهر رکي رکي ٿڌيءَ هوا ڊوڙ تي ڪئي ۽ وٽن جي پنن کي ڏڪائيندي مٿيو تي ويئي.

عالم هلندو اوطاق واري پڌر جي پر ۾ پيٽل ڪپڙن جي کوڙي ۾ اپ کوڙي ويٺو. ڪهاڙيءَ تي ٽيڪ ڏيئي آڱوٺو ۽ وچين آڱر پاڻ ۾ گڏي، وات ۾ وجهي سيٽي هنئي، سيٽي سندس روح وانگر، وڻن مٿان، ڳوٺ مٿان، اڇايل ڏڪري وانگر ترندي ويئي. هن ٿوري دير رکي ٻي سيٽي هنئي ۽ چار جي ٽڙ ڪسي پٺا ڏيئي سولو ٿي ويهي رهيو. آهستي آهستي وقت گذرڻ لڳو، ڌم ڌم ڇڻ هاڻي هو جيڪو سندس جسم تي پير پيرم ڏيئي پئي هليو. سندس دل اڃا منڊي ۽ هڪ وڏو ساهه کڻي انتظار جي هاڻي کي ڪيرائي ڇڏيائين.

”الائي ايندي، ڪين “ لفظن جا ڏنگ.

ڌم ڌم ڌم .... وقت جا آواز. ۽ ڳچ وقت کان پوءِ ڪڙڪن تي سندس ڪن اڀا ٿي ويا. هوءَ چار جا سڪل پن لتاڙيندي هن ڏانهن وڌندي آئي، سڪل پن نه هئا ڇڻ سندس عضوا هئا ڄڻ مٿان هوءَ پئي آئي. پهريون پيرو هو، سندس سچو بت ڏڪي رهيو هو، اندران ايندڙ لفظ نڙيءَ ۾ اٽڪي پيا هئس، نرڙ تان پگهر وهڻ لڳس.

”اچي ويئين؟“ واٽڙا لفظ سندس وات مان پٿرن وانگر ڪري پيا. اهڙا پٿر جن جي ڪابه معنيٰ نه هوندي آهي.

”هون_“ آواز ۾ ڏڪڻي.

”پوءِ!“ ڪيڏي وٽ سيانو.

وقت جي ٽڪ ٽڪ ٽڪ. دل جي ٽڪ ٽڪ ٽڪ_ٽڪ ٽڪ ٽڪ.

”اورتي اچ نه“ ننڍڙا ڪا لفظ، وڌندڙ ڏڪندڙ هٿ.

”اون هون.“ ٽڪ ٽڪ.

”اورتي اچ نه....“ بت ۾ سيٽ ۽ نااميدي.

”هون:“ وڪ ۾ تيڙ ”اونهون.“

”ڇو؟“ هلڪي هلڪي ڪاوڙ.

”هون_“

چار جي ڪوڙ ڪان ٻاهر هوا جوانيءَ جي پور وانگر سرڙاٽ ڪري اڏاسي رهي هئي. رات جي ڇهري تان پکهر اڏاسي رهيو هو ۽ رات جو سهڪو آهستي آهستي ڏيرو ٿيڻ لڳو. عالم ڪوڙ مان سنهن ٻاهر ڪڍي هيڏانهن هوڏانهن نهاريو، ڪجهه به ڪونه ٿي ڏٺائون ۽ پئي آهستي آهستي ٿي ٻاهر نڪري آيا. ٿڌو جهونڪو آيو ۽ عالم جي جسم مان ڇنبڙي ويو، هن هلڪو ساهه کنيو. هن ڪان سوڪلائي هلڪيون وکون کڻندو اوطاق جي پڌر تي اچي بيٺو. سندس سڄو بت هلڪو ٿي پيو هو. ڇڻ ورهين کان مٿيل بار لاهي ڦٽو ڪيو هئائين. هونئن به جواني ته قدرتي ڪان به ڳري ٿيندي آهي. هن ونجهونيءَ جي ٿرين تي بيهي هيٺ نهاريو. سندس حياتي درين جي سستطيلن مان نڪري زمين ۽ آسمان جي وچ ۾ گهمرا ڪري رهي هئي- سندس لٽيل پيرن تي پيا پير هئا، انهن تي ٻ، نيان پير هئا. هڪڙا پير ڊهندا ويندا آهن، پيا پير انهن مٿان ايندا ويندا آهن. ماڻهو جي سڄي تاريخ تاريخ جي واٽ پيرن مان مٿيل هوندي آهي

وڏو اسُر هو، ڪڪڙن پهريون ٻانگون ڏنيون هيون، هوا جو بت ڳرو ڳرو ڳهريل ٿي پيو هو- هو، تڏهن هو اچي کٽ تي ليٽيو ۽ اوٻاسي ڏنائين. سندس اکيون پوربيون وٻون هڪ ڪاري ڌٻڪي ۾. هو پنهنجيءَ کٽ تي ننڊ ۾ سمهي رهيو، جتي سندس قبر هئي.“

* * * * *

ها تہ ڳالهه ٿي ڪيم تہ ڏينهن جي نيٺن جي سرخيءَ ۾ سوت ٻوڙي رهيو هو. ڏينهن جي پلاند ۾ ويڙهيل آواز هڪ هڪ تي اڱڻ تي ڪري رهيا هئا، اڱڻ اڱڻ آواز ٿي ويو هو. ٻارن جو گوڙ، مال جون رنڀون ۽ چڙا. ٻهراڙين ۾ آواز ڏنهن جو مري ويندا آهن ۽ شامڙين جو جيڙا ٿي پوندا آهن. اسان جي ملڪ جي سياست وانگر.

اڀرنديءَ پٽ جي ڊونهانيل چوٽيءَ مٿان چنڊ اٿيا ڪاڏي

مٿي چڙهي آيو هو ۽ هلڪي هلڪي دونهاٽيل روشن چانڊوڪي پيار وانگر پٽن تي، لڪن تي، ڍهرن تي، وٽڪار سان ويندڙ واٽن تي، مال جي پيرن مان اٿندڙ لٽ تي ۽ آوازن تي ڇٽي رهي هئي.

عالم رکي پٽ جو گره وات ۾ وڌو مس هو، ته اوطاق جي ميدان وٽان اٿندڙ سنهڙي سيٽي اڏرندي سندس وات ۾ گره سان گڏ هلي ويئي، هيٺ هينئن جي چيڙي تائين ۽ پور پور سيئيون ٿي ويو ۽ پيو گره ڇڏيندي اڌ ۾ ڇاتيءَ تي زور سان پئي هٿ ڏنائين، ڇڻ مٿان ڪرندڙ تلهي ٿوٽي هئي جنهن کي هٿ ٿي آڏا ڏنائين، ڪيس ڪنگهه جي جهٻڪي مان گڏ رت جي گرڙي اچي وئي. اکين اڳيان تروڙا اچي ويا ۽ دل ڪنهن اونهي کوهه ۾ ڪرندي پيئي وئي، ڏول وانگر اونداهين جو پاڻي پرڻ ٻارهن مهينا وري آيا هئا، پر جيئن ڪٿ جهلي هئائين تيئن وري نه اٿي سگهيو. ڏينهن رات پيو هوندو هو ڪڏهن ڪنگهه اهڙيون سئون ڏيندي هيس جو پوياڙين جي چانئٺ ڇمي وري جندڙيءَ ڏانهن موٽي ايندو هو. حياتيءَ جو سڄو رت، رنگ روپ ٽڪي ڇڏيا هئائين، پويان رڳو ڪوڙڪوڙ ڪندڙ هڏن جو مڻيو بچيو هو. منهن جهڙو ڏونڌل ڪپڙو، اکيون ڏرا ڏيئي ويل. رهيو کهيو جندڙي جو جهونو اڄ ٿڪي ڇڏيو هئائين جيڪو رت جي ڏيهي جي صورت ۾ سندس اکين اڳيان پيو هو. سندس حياتيءَ جر چنڊ هيٺ لهندو پئي ويو، ٽڪل ٽٽل ساٿو ماٺو، لمن جي چوٽيءَ کان هيٺ. سندس جهيٽي جهيٽي روشني ڇٽي ڌرتيءَ تي پئي پيئي اڻپورا چٽ جن کي صرف احساسن جي زبان ڇهي سگهي ٿي. ٻاهر اوطاق جي پڊر ۾ سيئيون آڏري رهيون هيون.

”اٺي مران!“ پوڙهيءَ جوٽس کان لانڍيءَ ۾ ڍرينڌ سي ريهه نڪري ويئي، آواز تي ٿوري ٿوري چرپر ڪرڻ جي ڪوشش ڪيائين. سندس دل ۾ اچا تائين روشني ۽ اونداهي جون ليڪون پاڻ ۾ پئي وچڙيون تجريدي تصويرن وانگر. جوٽس کيس ڪٽ

تي هڪڙي ٻاسي ڪري رلي ڪڍي واڻ جو رت هاڻو حصوتوتو،
جڻ زندگي جا نشان هئا جيڪي ڊاڻائين. وري نئين رنـي وچائي
ڪيس سولو ڪري ليٽائي ڇڏيائين. هو پيهر اونداهين ۾ ڀڄي ويو
ڪجھ وقت تائين ڪيس ڪوبہ پتو نہ هو. رات وڪ وڪ ۾ ڏيئي
تارن جا لڙڪ ڪيرائيندي هيٺ لهندي پئي ويئي. آڌي رات جو
وهي پيهر اڪ ڪليس، آڌي رات بنهنجين اوجن تي هئي. سندس
ڪارين نبضن ۾ ننڊاڪي اونداهہ جو رت ڊوڙي رهيو هو. پيٽ ۾
سانت جو سمنڊ ۾ پئي ڇليو. عالم آهستي آهستي پاسو ورايو، ڪمٽ
ڇرڙاٽ ڪيو، هن ڪنڌ مٿي ڪئي نهارڻ جي ڪوشش ڪـئي
پر ڪنڌ ڪونہ ڇريو. شايد سڀڪو پنهنجي قبر ۾ پير ڏگهاريـو
پيو هو. هن ڪي ڏوري پر گهاڻيءَ ڪنگهہ جو جهونو آيـو پـر
ڪنهن پير بہ ڪونہ ڇوريو.

وقت آهستي آهستي پير پير ۾ ڏيئي وڃڻ لڳو، آهستـي
آهستي، ٽڪ ٽڪ ٽڪ ٽڪ....

وڏو فجر ٿيو، ٻاهر ميرانجهڙي اونده ۾ اتر جي ڇهي پئي
پيئي، هوا رڪي رڪي ڊوڙ ٿي پاتي. ڪڪڙن پهرين ٻانگ ڏني
۽ عالم جو وات پٽجي ويو. ٽن وڪن ۾....

اکرن جو انقلاب

سنڌ جي عظيم ڪهاڻيڪار عبدالقادر جوڻيجو، پنهنجي رت
ست سان اکرن جو انقلاب آندو آهي پر ناول جـــي صورت ۾
"سو ديس مسافر منهنجو ڙي" هڪ تاريخي ناول. جيڪو سنڌجي
ڪيترين مسئلن تي سندس قلم سان آپريشن ٿو ڪري.

روسانس، ڏڙا، ڦرب پريون ڪچهريون، وري اکـر هـجن
عبدالقادر جوڻيجا جا، پوءِ تہ واقعي انقلاب آهي پر اکرن جـــو،
سنڌي زبان جو هڪ ضخيم ناول، جيڪو سانڍي رکڻ جهڙو آهي،
اڄ ئي پنهنجي ڪاپي محفوظ ڪرايو.

١٥ – ڪوٺڙي وارو چمبرس، هوش محمد شهيد روڊ حيدرآباد

ڪوٽ جي پٽ

ٻچي شل رئيس محمد خان، چوڪرو ماڻس هو ته اهاڻي ڳالهه هئي باقي ڪو جهڙي تهڙي گهر مان ڦٽي ڪونه نڪتو هو. پٽس هڪڙو ڇهه فٽو مور ماڻس ٿيندو هو. ست پيڙهائن کان ڇپ هئي ڇپ. تر پاسي جا وڏا وڏا ڏيڍ وڏيرا ڪسي ڪسي ٽڪا هئا پر ڇپ ڪا ڪچي! مورڳو پنهنجا هٿ ڦٽائي ويٺا هئا. سندن ايندڙ پٽريون به رولي ۾ پئي ويون.

در اصل ڳالهه هيءَ آهي ته وڏا اهڙا ماڻس هئا جو پاڻ ۾ هونئين جندڙيءَ جي ساهه جي ميدان ۾ جنهن ماڻس کي ٽي ٻڪ وڏا! انهيءَ ڪي چونيءَ پر وڃيو ٿي ڏاهيائون، پر پوين لاءِ پنهين آڻن هٿن جو انگ ڇڏي ويا. زمين ايتري جو پيو گهوڙا ڊوڙاءِ. متان وري ماڻهن ۾ اها ڳالهه اچي مشهور ٿي ته ماڻسن جي زبان اهڙي هئي، جهڙو ڪاري نانگ جو جهٽ هجي. شل نه ڪنهن ڦٽل نصيب واري جي نراڙ ۾ سر پون. اکر ئي ٽي ڪڍندا ۽ زهر ان جي ايندڙ ستن پيڙهين جا هڏائان ڪائيندو ويندو.

سو سائين، الله بشڪيس رئيس محمد خان جي پيءُ مرحوم وٽ جيتري ملڪيت گهٽي هئي چمار اوتري ٿوري. ماڻس جوانيءَ جو در ئي مس ٽپيو ته جندڙيءَ جا سڀ سنڌا سيڙها ٽپي ويو، پر ويندي ويندي پنهنجيون ٻئي پريل مٺيون محمدخان جي جهوليءَ ۾ هاري ويو.

ٻار ماڻس هو، پر اميراڻو ٻار، واڌ ڪٽي ٿي جهل ڏئي، وڌندي دير ئي ڪانه ڪيائين. داين ۽ نوڪرن جي هنجن ۾

ٻُلڪندي ٻُلڪندي اچي لاڳ مٿس ٿيو پٺ ته پنهنجي زور ۾ پاڻ پيو ڇڇي. وڏو ٿيو ته سيکڻهن ڪٽي هٿ ڪيس. جڻ پٽڙ جو ٿڪر هو، جيڪو وري وچي زمين ساز لڳو. ٻار ته ڪونه هو جو اڃا به هنجن ۾ ڪٽيو وتنس ها. ملڪيت جي هنج نَـي ڪوڙ هيس، پيو چا ڪپيس!

پر جڏهن کان سندس وهيءَ ڳونچ ڪڍيا هئا، سندس پور پور مان ڳاڙهي جواني ڦٽي نڪتي هئي، تڏهن کان وٺي کيس اهو محسوس ٿيڻ لڳو هو ته سندس گهر ۾ ڪوٺ جـون پٽيون ساهه ڪونه ٿيون کڻن ۽ منجهائڻ ڪوبه ڏڪ ڏڪ جو آواز ڪونه ٿو اچي. هڪ ـ ٻه ڀيرو پنهنجي ڪمري جي ڀت تي هٿ رکي ڏٺائين پر.... آن ڪري هن پٽين، پنهن ۾ بيٺل فصلن ۽ ليکن جي رجسٽرن ڏانهن نهارڻ بدران ماڻهن جي چهرن ڏانهن نهارڻ شروع ڪيو ۽ سڏن اندر جي رنگن ۾ بدل نگاهن جي لار ۾ ٻاهر جا ڪئين رنگ وچڙي ويا ۽ هو انهن رنگن جي چولين ۾ ڪکن وانگر لڙهندو ويو.

* * * * * *

انهيءَ ڏينهن ڪو ڊرائيور جيپ جي پرزن وٺڻ سانگي حيدرآباد سنيريو ته محمد خان بـه ماٽ سائوڙي ۾ سنيري ويهي رهيو. ڪير جهليس؟ سنيرڻ کان ڏٺي وس وارو هو دل ۾ سوچيائين ته پيو نه ته هيڏي ساري شهر ۾ ڪيئن رنگ روپ، ماڻهن جي چهرن جا سوين رنگ ڏسندو.

سو ڊرائيور به ڪنڌ هيٺ ڪري ڪٽي جيپ ڪـي چاٻي ڏيئي ڦرڙائو ڪرايو. اڃا جيپ چري مس هئي تـه جيپ ٻويان ڊوڙندڙ ڪمدار هڪل ڪئي، "جهل جهل!" ۽ ٽپ ماں پوئين گيٽ جي ڪنڊيءَ ۾ اچي هٿ وڌائين ۽ لڙڪي پيو. هٿن مان ڪرندڙ لٽ سندس وڏيءَ سٿڻ ۾ وچڙندي وچڙندي بچـي. آوازن تي ڊرائيور بريڪ هٽي پوئتي نهاريو ته کيس پوئينءَ گيٽ جي وٽيءَ مان ڪمدار جو سهڪندڙ ۽ ڊنل چهرو نظر آيو.

”ڇا آهي؟“

”پر تون ته ڪو بيسرتو ٿيو پيو هلين.“ ڪمدار سهڪندو سهڪندو پوئين سيٽ تي ويٺو. سچو بت پئي ٿڙڪيس. ”منهنجي آهي سا پويان ريهه پئي پوي ته جهل جهل، پر آن جو ڏوهه ڪونهي، رئيسن جي پير ۾ ٿا وهو.... توبه توبه! الله ڪٿي پناهه ڏني، نه ته اڄ منهنجا پساهه ته پورا هئا.“

”تون به ڪمال ٿو ڪرين، هلندڙ جيپ ۾ ٿو چڙهين؟“

”وي پر مون تي پويان گهرن جي وٽ لڳي پئي ته رئيس نندي ڪي اڪيلو نه ڇڏ. اڄ ڀاراٿي پڌ آهي. شهر ۾ هڙتالون لڳيون پيون. آن ڊليورن ڪي ڇا آهي!“

”ڀلا هاڻ هلان يا اڄ به ڪم آهي؟“ ڊرائيور ٻيهر ڦرڙاٽو ڪرايو.

”سڻ! هلندين وري ڪيئن، پويان پڻ ٽي همراهه پيا به پيا اچن. رئيس نندي کي الله وڏي ڄمار ڏي، ملڪ ٿا سڄاڻنس. ماڻهو آئين ته نه ڇون ته جيپ ۾ رڳو ڊرائيور ۽ ڪمدار ڪن ڪيڏيو ويٺا آهن. ملڪ ۾ دشمنيون به لڳيون پيون آهن، ڪو هٿيار پنوهار به ڪڍ هجي.“

* * * * * *

شام جو پرزن جي دڪان اڳيان ماڻهن جي پريل جيپ جي اڳئين شيشي سان نهاريندي محمد خان ڪ-ي فٽ پاٿ تي ايندڙ ويندڙ ڪئين چهرا نظر آيا. اجهاڻل ۽ دونهاٽيل چهرا، زندگي جي رت سان ٻهڪندڙ چهرا، اڪيلا چهرا، جوڙا جوڙا چهرا، هٿ هٿ ۾، ٻانهن ڪلهي تي، پـاڻ ۾ وچڙندڙ مرڪون ۽ مرڪن سان سنهڙين سنهڙين ڳالهين جا ڇٽندڙ گـل. فٽ پاٿ تان نظر هٽائي پوٺتي جيپ ۾ ويٺل ماڻهن ڏانهن نهاريائين، جن جي چهرن تي ڪوبه مرڪ جو گل نه هو. سامهون شيشي ۾ نهاريائين، ڇڻ پنهنجو پاڻ کي ڳوليندو هجي. سندس ستي تي ڪنهن جو به هٿ نه هو ۽ نه پيرن هيٺان زمين هيس. هو اڪيلو هـو، جيئن

ڪا سرڻ سياري جي منڊ ۾ آسمان جي ڏگهندڙ نيراڻ جي ڇولين ۾ ٻيڙيءَ وانگر ٻڏندي. ترندي نظر ايندي آهي ۽ ڇوڏاري هوا جا سرڙاٽ پيا پوندا آهن.

شاهوڙي جي ڏنڌڻ ۾ روڊ جي ليڪ تي گهوٽ ڏانهن واپس ايندڙ جيپ ۾ ايتري ماڻار ڇانيل هئي، جو ڄڻ منجهس ويٺل سڀ ساٿهو به پوڍان پهر هجن. محمد خان جي روح تي اونداهه جا پاڇا اڏامندا پئي ويا. ٻاهر هوا جو سوسٽ پئي پيو. هن اکيون پوري ٽڏو ساهه کنيو، ڄڻ پاڇولن کي هٽائيندو هجي. آرس ڀڃڻ لاءِ ساڄي ٻانهن مٿي کڻي وٽ ڪائي ٻانهن کي کڻي ڇڏيائين، جيڪا ٻگهل ناريءَ وانگر ڊرائيور جي ڪلهن تي وڃي پئي. ڊرائيور ڇرڪ ڀريو، گاڏيءَ هيڏانهن هوڏانهن ٿيڙ کاڌا، ڊرائيور جو پير بريڪ تي وڃي پيو ۽ گاڏي چرڙاٽ ڪري رستي جي ڪنڌيءَ تي بيهي رهي، ڪلڏ ۾ ڪرندي بچي. سيني جي ٻٽن ۾ سيانو پرجي ويو. محمد خان ڊرائيور ڏانهن اکين ۾ سوال ڀري نهاريو.

”بادشاهه! اوهان ته ذري گهٽ مارايو هو.“ ڊرائيور کي پگهر اچي ويو هو.

”ڇو؟“

”سائين! ٻانهن کڻي منهنجي ڪلهي تي رکيان!“

”پوءِ ڇا ٿيو؟“

”سائين! ڪٿي اوهان، ڪٿي اسين اوهان جا نوڪر، ڪنهن غريب کي گنهگار ته نه ڪريو. سڀاڻي دنيا به چوندي ته نوڪرن جو اهڙو اچي مغز خراب ٿيو آهي، جو ڏٺين سان ڪاهوڪلهي ۾ لايو هلن. اوهان سان گڏ جا پيا زميندار برابري ڪونه ڪن، اسين ته ٿياسون اوهان جا نوڪر.“

محمد خان کي ائين محسوس ٿيو ته ڄڻ بريڪ جيپ کي ڪانه لڳي هجي، پر سندس احساس کي لڳي هجي ۽ سڀ ڪڙي هنڌ ڄمي بيهي رهيا هجن.

* * * * * *

صبح جي نئڊاڪين خوشبوئن ۾ ويڙهجي سيڙهجي پنهنجي ڪمري مان نڪري پنهنجين نگاهن کي ورانڊي ۾ اڇل ڏنائين. چڻ ته ڪو ڏڙهو جو ڪنهن جهڙي ورتو. سندس پير جتي هٿ اتي جمي ويا. سندس نگاهون ٻهاري ڪيندڙ خانان جي ٻهاري، پيرن تي مٽي چڙهنديون ڇهري تي سيءَ وانگر ڄمي بيهي رهيون. سندن گهر جي پٽين ٻه ساهه پٽي ڪنيو. اڄ سندس پيرن کي زمين ملي ويئي هئي ۽ مٽي تي سونهن جا هٿ هئس. هوڪووقت خانان ڏانهن نهاريندو رهيو. خانان کي پنهنجي جسم تي ماڪوڙيون سرنديون محسوس ٿيون، هٿ ڏڪي ويا، وسوسن سان ٻريل اکيون کڻي محمد خان ڏانهن نهاريائين ۽ وري ڪنڌ هيٺ ڪري ويس!

هڪڙو ننهيءَ ڦوٽارو مس ڪاتو هوس، ٻيو اپ جيڏو ماٺهو ڪنڌ جهليو بيٺو هوس، وڃي ته ڪيڏانهن وڃي! زمين ۾ پيهندي ويئي.

”سائين! ٿورو...“ لفظ اٽڪي ڪائي بيهي رهيا.

”جي؟“ خيالن جي ساگر ۾ لڙهندي اک پٽجي ويس.

”ڪپڙا خراب ٿيندا ... مٽي.“ ٽٽڪندڙ لفظ.

”جي؟“ وري ساڳيو سوال.

”ٻهاريءَ سان مٽي تي اڏامي، سو اوهان جا ڪپڙا خراب ٿي ويندا.“

”پوءِ ڇا ٿيو؟“

”ٿيندو ته ڪجهه ٻه ڪونه.“ مس مس ڏڪ پڇايائين، ”آئين ته بادشاهه ماڻهو آهيو، هڪڙو وڃو لاهي ڪٺي ٻيو پائيندا، پر اسان غريبن تي موچڙا ڪٽ پوندي ته رئيس ننڍي جا ڪپڙا خراب ڪري ڇڏيا.“

”تنهنجا ڪپڙا خراب ڪونه ٿا ٿين؟“

”سائين! اسين اڳيئي مٽيءَ ۾ ڳنڍيا پيا آهيون، اوهين پنهنجي ڳالهه ڪريو.“

”آءٌ وري ڪهڙو اپ جي نڪر مان نهيل آهيان؟“

”سائين! اوهان کي الله عزت ڏني آهي. وڏي گهراڻي

مان آهيو. دعا پٽ جا ڏٺي آهيو.“ خانان اکيون کڻي نهاريو، ڇڻ واقعي اپ ڏانهن پئي نهاريائين.

”سون اچ پهريون پيرو توکي چڱيءَ طرح جاچي ڏٺو آهي.“ محمد خان جي زبان مان نڪتل لفظ ڪونه هئا، ڇڻ ٽري ناٽڙيءَ جون گوليون هيون، جيڪي خانان جي دل ۾ لهي ويون. سندس پيرن ٽيڙ ڪاڏو.

”پر سائين...“ ڪرندي بچي.

هو پڏندڙ ٽڙندڙ خانان کي وراڻڊي ۾ ڇڏي اچي اڱڻ ۾ بيهي رهيو ۽ پويان خانان فرش تان اٿين ڀهاري ڪيڻ لڳي، ڇڻ محمد خان جي دل جي فرش تي ستن پيڙهين جو اڇلايل گند ميڙي رهي هجي.

*　*　*　*　*　*

جيئن ڏينهن بدلجندي دير ڪونه ڪندا آهن، تيئن ڏينهن مان گڏ دليون به بدلجندي دير ڪانه ڪنديون آهن. اڪ اڪ جو ڪاچ آهي. ماڻهو، ماڻهوءَ کان ڪيترو ڀڄندو! ڪيترو ٽهندو! پلا جي ڪٽي کو ٽاهه به ڪائي ته به وڃي ڪرندو، پيو ڇا ٽيندو. بت ڪٽي نه ڦٽجيس، پر روح تي ايترا چير آهي ويندس جو پيو ٽيو پلو. رکي رکي پيا سور نسرندا. تنهن ۾ خانان تم چئي، پر خانان جا ابا ڏاڏا، تن جا به ابا ڏاڏا، محمد خان وارن جي ڪوٽ جي چائٺان تي حاضريون ڏيئي، نزگيريون ڪري ڪاچي کپي ويا هئا، ٽوريءَ ڇهنڊ تي کپي جاٽ پيا وهندا هئا، تنهن ۾ محمد خان ته ڪابه ڇهنڊ ڪاڏ ڏني، نه لاڇ نه دڙڪو، نه وئيساٽي پر، ڏيئي وٺي رکو اک جي گهورکي خانان جي جهوليءَ ۾ اڇلايو هئائين. کپي جهوليءَ جهلي، کپي هيٺ ڪيرائي ڇڏي. خانان الائي ڇا سوچي جهولي جهلي ڇڏي. ٻنهين جون مرڪون ٻاڻ ۾ وچڙي ويون، جن مان جيئن پوءِ تيئن گل ٽڙندا ويا. ڳالهيون ڦٽنديون ويون، جهڙا ٽانڊا. پيو ڪجهه نه هو ته هڪ ٻئي جي اکين جو ته ڏيءُ هو.

انهيءَ رات هو ڪئين فيصلا دل جي اڱڻ ۾ سانڍي مٿو هو، ان ڪري وڏي اسر جو اک کلي پيس. اتر جي ريهون ڪندڙ هوا جي سرڙاٽن تي رات جي ٺوڪندڙ ڪاري پوتيءَ جي پنهين پلاندن کي باهه ولندي پئي ويئي. رات جو رنگ اڏامندو پئي ويو. آهستي آهستي ڏکندڙ روشنيءَ جي ڳهاٽيءَ ٻوڏار. سان ڪئين آواز اڀري آيا هئا.

آرس پيجي ڇاتيءَ تي هٿ رکياڻين، ڄڻ سڄي رات سندس ڇاتيءَ ۾ جرڪندڙ سج آسمان تي لهي آيو هجي ۽ پويان رکيو هلڪيءَ روشنيءَ جو ڇهاءُ ڇڏي ويو هجي ۽ هيءُ ان ڇهاءُ کي محسوس ڪندو هجي.

ڪنڌ مٿي ڪٿي بند ٿيل در ڏانهن نهاريائين، جنهن جي چيرن مان اندر پکڙجندڙ روشنيءَ جون لارون اميدن وانگر ڍري سرد فرش تي وڇائجي ويون هيون. هو اٿي ويهي رهيو. کنگهڪار ڪري سوڙ کي پنهنجي چوڌاري ڇڏيائين ۽ ڪن ٻاهر ڪيڏي هڪ اهڙي آواز کي جهٽڻ جي ڪوشش ڪيائين، جيڪو ٻن-ٽن ڏينهن کان وٺي صبح جو سوير اٿندڙ آوازن کان ٽٽي سندس وجود تي سيءَ وانگر ڇانئجي ويندو هو ۽ وقتي طور تي ڪيس ڏڪٽي ٿي اندر جي ڳهراين ۾ هلي ويندي هئي.

در چرڙاٽ ڪري کلي پيو ۽ خانان جو وجود صبح وانگر ڪمري ۾ ڍري آيو. هو اپو ٿي ويهي رهيو.

”هاڻ تہ هنڌ جي پئي ڇڏ.“ خانان ڪنڌ مان ٻهارو ڪڍندي چيو.

”چو؟“

”ٻهارو ڪيان.“

”ڀلا سدائين پئي ٻهارا ڪيندئين ڇا؟“

”بس، پوءِ جنهن ماڻهوءَ جو جيڪو ڏنڊو آهي، اهو ڪندو.“

”ڪڏهن ہ منت ويهي ڳالهائيندي تہ وڃ.“

”تنهنجي مرضي.“ فرش تي وهندي چيائين

”پر تون پٽ تي ڇو ٿي ويهين؟“ محمد خان جي چهري تي پريشانيءَ جون ليڪون اڀري آيون.

”پوءِ ڪٿي وهان؟“

”سامهون ڪرسيون پيون اٿئي!“

”نوڪر ماڻهو ڪرسين تي ٿوروئي ويهندا آهن. ڪٿي تون ڪٿي آئون؟ هروڀرو اپ مان نڪر هڻان ڇا؟ آن جي ڪٽڻ ڪرسين تي پڪي ڪونه ٿو وهي، سو آءٌ ڪيئن ويهنديس. ڪٿي ڪونه ڪنيو اٿم جو ڪرسيءَ تي ويهي پٽ ڪٽان. الله ڏي، ٻئي جهان وڃائڻا ڪونه اٿم.“

۽ محمد خان اٿين چپ ٿي ويو، ڇڻ پنهنجي ئي ڪوٽ جي ڪا پت هو.

●

پگهرندڙ برف

برف پگهرندي آهي ته پاڻيءَ جو وهڪرو تمز ٿي ويندو آهي، پر نذر حسين بلوچ ته اکرن جي وهڪري جو سمنڊ اٿلائي هڪ ناول ڪناري لڳايو آهي.

جنهن ۾ رومانس، جاسوسي ۽ انساني قدرن جو خوفناڪ ٽڪر آهي هار جيت جو فيصلو توهان ناول پڙهي ڪري سگهو ٿا.

”پگهرندڙ برف“ سنڌي زبان ۾ ڇپجندڙ شايد پنهنجي قسم جو پهريون ناول هوندو. اڄ ئي پنهنجي ڪاپي لاءِ لکو:

١٥- ڪونري وارو چمبرس
هوش محمد شهيد روڊ حيدرآباد

رُوڪيل لڙڪ

عيسو ته آپ مان ڪونه لٿو هو، پر سندس ٻڙڪون آپ مان لهي آيون هيون. هڪڙا جوانيءَ جا پور، پيو وسڪاري مٿان وسڪارو، سينهن جي اڇل، ڪنوڻين جا ڏچا مرڪون ٻڄي سندس چپن تي لهي آيا هئا. پر ڀلا جي اپ ڪٿي نه ٻه ڳڙندو هجي، پر عيسي جا نهڪ ضرور پيا ڳڙندا هئا. جنهن ۾ اڱڻ تي اچي پير ڇنڊيندو ۽ ٻليڪار جهليندو، ان اڱڻ تي ڪل ڀوڳ جا ڳل هاري هليو ويندو، پويان رڳو روح جي هٻڪار پيئي ٽڙندي.

پرواهه ۾ ڪهڙي هيس. نه ڪنهن جي آئي ۾ نه ويئي ۾. نه ڪنهن کي ڪو چرڪو ڏئي جو ساڙ ڪري. واڙا مال سان ڀريل، چونريون ڪير سان ڀريل ۽ دل اولاد سان ڀريل هئس. ڏيٺي ويٺي سندس گهر سرحدن جي ويجهو هو، پر انهيءَ جو ۾ ڪو اهڙو ڪنڌڪو ته ڪونه هوس جو مرڪن جي روشن ليڪن ۾ ڪاري ڪنڇي وڌ وجهي ڇڏي، مڙس ساماهان مڙس آهن، ڪير ڪنهن جي گهران ڪونه ٿو ڪائي، هرڪو پرائيءَ ماءُ جو پٽ آهي.

سو سائين، جنڊڙيءَ جون ٿيل ڏکيل وانون هيون، جن کي پيو هلندو هو، ڏينهن جو مال سان، لٽ ڪلهي تي، الله ڙي واهي. هل هلان، وٽ وڻان، شام جو چونري هٿ ۾، ٻاڪرن ڦرن پويان گهتيون، ڦر جهلٽان ڪونه ٿيا ڪڪرن پويان ڊوڙٿو ٿيو، جوٿس جي بدن جي سمنڊ کي ٻه شام جو ڦرن پويان ڊوڙندي چلڪڻ جو وقت ملندو هو. رات جو وري گهر جي اڱڻ تي ڊوڙندڙ هلڪي ننڍڙي هوا جا جهپ، اک ڪلندي وري

پوربي، وري ڪلندي، آهستي آهستي ٿي نئڊ نبض ۾ ڊوڙي ويندي. صبح جو وري لٽ ڪلهي تي، جوڳي نه مٿ ڪنهن جا.

اها بڊي جي آجهاٽل آجهاٽل شام هئي. هوا جون نبضون گهر سان پريل هيون. لهندڙ سج جي ڪرڻن ۾ پلاڻ جو زهر پرجي، ساون گاهن تي وڇائجي ويو هو. آپ بلڪل صاف هو. ڪٿي ڪنهن ڪنڊ پاسي ۾ ڪا اوڦٽو ڪڪري تي ڏٺائي جيڪا سج جي روشني جهڙي ڏڳي اٿي هئي. عيسو به ٽڪجي نئي اچي وٽاڻ تي ڦرن جي واڙي سٽان بيهي رهيو. بڊي جو مهينو، سرءُ جي منڊ ۾ اٿين ٿي پيو بت ٽٽندو، او ڀاسيون ايندڀون ۽ آرس پيو ٿيندو. هلندي جي هھڙيءَ صبح جي منڊ ۾ جهڻ جي وٽي ڪي ڪو دب ڏيئي ويو ته خيرن جو شام جو پيو به رلين ۾ هوندو. سو عيسي جيئن ڊينگر ۾ هٿ وڌو ته ڪيس او ڀاسي آئي، هٿ روڪجي ويس، ڀ-ن-ٺ-ن ڦرن هٿان هٿان ٽپڻ جي ڪوشش ڪئي، سندس ڇهري تي سرڪ لڙهي آئي ۽ ڊينگر ڪي چڪ ڏنائين. سڀ ڦر ٻاهر نڪري هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙڻ لڳا.

”آئي پر يڪا ڪٿي ڪيڏيا اٿئي؟“ جوٽس ڦرن کي آڏو ٿيندي چيو.

”پوءِ ڇا ٿيو.“ سرڪندي چيائين.

”ڇا وري ڪهاڙي جو، مٿا ڏائي ڪونه ويندا؟“

”پنهنجون ماٺون اٿن، ڏاٿن ته ڪو ڏوهه ڪونه ڪين.“

”ها! پوءِ ڪانئج ڪٿو ته ڪارايائين ڏاهي.“ جوٽس ڦرن کي واريندي ڪڪ ٿيندي چيو، ”روز وڌا پريو ٿو پئي.“

”ڪٿي ڪونه پيئندس.“

”توکي ڇا آهي، مٿو منهنجو ڦاٽندو. آءٌ تـه ڀاڻان ٿـي ساني‌ءَ تي آڪڙي ڪهاڙي سان پيو ايندين.“

”ها، اڳ ۾ ته توکي ڪهاڙين سان سڙهي ڇڏيو اٿم، باقي هاڻ توکي ماريندس، ڇو اچي ٻتال تي آهين.“

”ٻتال آءٌ ڪونه ٿي آهيان. تون اچي .. ..“ جوٽس جي

ڇپن تي ايندڙ لفظ ڇرڪ کائي بيهي رهيا. ”اڙي مران!“

”ڇو ڇا ٿيو؟“ عيسي ڇرڪ پريو ۽ اوڏانهن نهاريائين، جتي جوٽس جي نگاهه جميل هئي. ”ٻڪري ٺيڪ ڪانهي ڇا؟“

”هوءَ ڇانوري ڪانجهاڻي ڪاٺ بيٺي آهي.“

ٻيئي ڄڻا هلي اچي ٻڪريءَ وٽ بيٺا. ٻڪري ٻت ڪوئيو، ڪنڌ لاڙي، وڏا وڏا ساهه پئي کنيا. پيڇڙون پرجي ويون هئس، اکيون پوريل ۽ ٽنگون پئي ڏڪيس. ٻنهي جون نظرون ٻڪريءَ تان هٽي هڪ ٻئي سان وچڙي ويون، ڇو نگاهن جون ليڪون نه هيون، ويچارن جون لارون هيون، جيڪي هڪڙي ذهن کان ٻئي ذهن ۾ گهڙي رهيون هيون.

”هاڻ ڇا ٿيندو؟“ جوٽس ڪڇيو.

”بچڻ مشڪل اٿس“ پلا ڏنگٽي ڪٽي اچ ته ڪٽي ڏنگيوس، من بچي پوي.“ جوٽس ڏنگٽي ڪٽڻ لاءِ جهڻن وچي لوڙهي اندر ڏري ته ٻڪري ويهي رهي ۽ ٿورو وقت وکي پيبان ڪري پاسي پر ليٽي رهي، منهن مان گجي اچي ويس، ٻت سيئنجي ۽ اکيون ڦري ويس. هن آپ ڪوڙي هيٺ ويهي ٻڪريءَ کي چڱيءَ طرح نهاريو، سندس ڇهري تي ويچار ڇـو جهونڻو آيو، سندس بدن ۾ انديشي سرڙاٽ ڪيو ۽ نڙيءَ وٽ اچي ڦاسي پيو.

”خير؟ ٻڪري آهي، ماڙهو ڪونهي جـو... “ هو ساٿ ڪري ليٽيل ٻڪريءَ جي پر ۾ چڱيءَ طرح وبهي ملقي ڏکائڻ لڳو. ملقي هٿ تي چنبي، وات ۾ وجهي تيلي هنيائين. هوا جي ڀهرينءَ ڏک تي تيلي جهٽڪو کائي وسامي ويئي. ٻي تيلي هڻڻ تي هو ته جوٽس ڊوڙندي آئي، ڇڻ پاڻ زندگي هئي جا ڪن پل ۾ اچي پهچندي ۽ ٻڪري جي جسم ۾ داخل ٿي ويندي.

”ٻڪري مري ويئي.“

”هان!“ ڊوڙندڙ جوٽس جا هٿ پير بيهي رهيا. ڪر پاڻ زندگي نه، موت هئي.

”مراپڇي ويئي آهين؟“ جوٽس جي گهنگهور منهن ڏانهن

نهاريندي ڇيائين.

جوڻس ٿڌو ساهه ڀريو. سندس وڏين، ڪارين، ڪوهه جي ٽري وانگر جرڪندڙ اکين ۾ لڙڪن جي ڏنڊ تري آئي، جيئن ڪو هيرو ڍنڍ جي ڪپ تي تري ايندو آهي. هن جوهه جي منهن ۾ نهاريو. سندس نڙيءَ ۾ ڦاڪل ڏک جي لهر، مرڪ جو روپ وٺي سندس چپن تي گلن وانگر ٽڙي آئي، ڄڻ چپن تي سج اڀريو هجي هن زور سان جوڻس جي ڀڃن تي ٿڦ هنئي، ڄڻ ڪو نه راڄ مري ويو آهي، جو لڙڪ هارڻ ويٺي آهين.“ سندس اکين ۾ به مرڪ جا ڪوڙها تري آيا هئا.

”ها!“ جوڻس ٿڌو ساهه ڀريو. ڪلهن تان سندس هٿ پري هٽائيندي چيو، ”توکي ڇا آهي اها مٺي ڪيل ته توکان تڏهن به ڪونه ويندي، جڏهن مٺي آءٌ به مري رهنديس.“

”ها! بس تون هاڻ مرڻ واري آهين، ڪوهه اڃي ڦٽي اٿي.“ اهاڻي مرڪ.

”ڦٽي ته اٿم تڏهن پلوڙ پڪري اکين اڳيان چڙهيون هٽي هٽي مري رهي. توکي ته اڃي مشڪري لڳي آهي. اهوئي هٽ نه جهليو ايندين ته ڏاڪون پڪا.“

”هاڻ نهيو، گهر هل، آءٌ هن کي گهيليو ڀري چڏيو ڏو اچان.“

ان ڏينهن رات جو اڱڻ ۾ سندس ننڍڙي پٽ جي ٻوڙندڙ ننگن سان سندس ننهڪ وڇوڙ ويا ۽ جوڻس جي هيئين تان ڏک جو دونهون سرڪي رات جي اونداهيءَ جي پيٽ ۾ ڏرڙ ڪندو گم ٿي ويو.

ٻئي ڏينهن ننڍاڪي صبح جي ڏنڊ ۾ ڀڏندي ترندي اوباسيون ڏيندي اچي واڙي جي کهڻيءَ تي بيٺو. ڏينگر جي مٽي کي جهلي پري سرڪائڻ تي هو ته سندس نگاهون واڙ اندر ويٺل ڀڪرين تي پيون. هو جتي هو، اتي ڄمي بيهي رهيو، مٿس پيرن کان وٺي ننهن تائين ويچارن سان ويرون چڙهي آيون. ڀرتي

ٻڪريون ميون پيون هيون. اڌ واڌ ڪانجهاڻيون بيٺيون هيون
”ٻرڪيا“ سندس اکيون ڦاٽي ويون. ٻنهي هٿن سان ڏينگر جي
مٺڻي کي زور سان جهلي زمين ۾ ڦسيائين، ڄڻ ڪنهن شيءِ کي
ٻري ٻري روڪيندو هجي، پر خيالن جون لهرون سر ڪٽي سندس
روح جي ٻنهي سان ٽڪرون هڻڻ لڳيون. سنڪو پٽي پين، ”هاڻ
اهڙي ڪانءِ ٻچندي جو ڪٽي چانهه جو ڍڪ ٽٽي. ٻيو ته نهو
رڪاٽو لاهه ڪيڏي چڙهيندو.“ هو ويچارن جي لهرن کي لڙهندو ويو
هيٺ مٿي، هيٺ مٿي، ٻڏتران. ”مال ڀڻاري تان ٻه اچي ڪنئي اٿس.“
”پوءِ چا آهي، مال ملڪيت اچڻي وڃڻي شيءِ آهي.“
گهڻي وقت کان پوءِ ويچار جي ڇوليءَ ڦيڻ ڪري هيٺ لاهه
ڪاڏو ۾ هيٺ لهندي ويئي.
”الله مالڪ آهي، ڪونه ڇڏيندو.“ سندس ڇهري تي
سڪون جون ريکائون مڙنديون ويون. هو ساٿ ڪري ڪنڌ لاڙي
وڪ وڪ ۾ ڏيندو اچي گهر ۾ گهڙيو.
”خير ته آهي.“ جوٺس سندس ڇهري ۾ ڇڪيءَ طرح ڪجهه ڳولڻ
جي ڪوشش ڪئي، پر هاڪي هلڪيءَ لاٽ کان سواءِ ڪيس
ڪجهه به ڏسڻ ۾ نه آيو.
”ٻڪرين ۾ ڪر ٻرڪي اچي پڪڙي آهي.“ ”ڏاڍي ماٺار
ساڻ لفظ لوڙهي ڇڏيائين.
”هان!“ جوٺس جو ٻاڪو ڦاٿل رهجي ويو.
”ڳالهه ٻڌائي ڦاٿاسين، هاڻ ٽيو روڄ راڙو شروع. ٻڪريون
آهن، ساٿين ته اچا جيئري آهي.“ سندس ڇپن تي سرڪ لڙهي
آئي. پهريون جو ڏڪ پڇايو هئائين.

* * * * *

وڻ ڦوٽ جي منڊ، جيڪا پنهنجي ڇاليءَ تي هيڪار جا
جهونا ڪٽي آئي هئي، سا آهستي آهستي پنهنجا اڏرندڙ ڪپڙا
ويڙهيندي، پير سميريندي، پڇاڙيءَ جي سڳنڌ ڇڏيندي، ساڪ ڇڏي
ويئي. وڻ وارن کي ڪير ٿو جهلي، پلاجي ڪو جهلي به ته رڳو

هوا جو جهوٽو هٿ ۾ ڦٻندس- هٿ ماڻهن هٿن سان نڪريو وڃن، هيءَ ته سنڌ آهي. ڀڄڙي ”وڃ سڃڻ“ سنڌ وڃي ته معنيٰ ڳُهٽ پوسات ٿئي، جيسمن تان هوا جي لاون ترڪڻ بدران ڀڳهر جون لارون ترڪن، اپ ٽي ڪکرن جا ويڙهه پکوڙجي وڃن ۽ اترين هوا جي ٿوريءَ ڇهنڊ تي رم جهم رم جهم روئي وجهــن. سندس لڙڪ جهڙي ڌرتي ڍيل وانگر ڪنڀ پکيڙي ٻيهي رهـــي، سندس پور پور سان حياتيءَ جا رنگ ڦٽي اچن.

پر انهيءَ سال وڻ ڦوٽ جي مند ويندي ويندي پـــوبان واهوندي جون تيز، ڌڏيون ۽ ريهون ڪندڙ هوائون چــڏي ويئي، جن واريءَ جا ڪڻ سان کڻي، ماڻهن کي، سال کي خوف جي ڏنڌ ۾ ويڙهي ڇڏيو- زمين ســڪي ڦوٽ ٿي ويئي. پنيءَ ۾ ٻيهي پير زور سان هڻ ته ڇڻ پنهنجيءَ ڇاتي تي لڳندا هجن. پنين جي وچ ۾ پيتل ڪنڊين جا ڪنڌ لڙي ۽ پن ڪيرا ٿي ويا. پروڪو ڳـــاهه ســڪي سڙي پاڙن کان نڪري ويو. سال کي چڪ هڻڻ وقــت ڳاهه جي پٽ بدران واريءَ جو ڀڪ وات ۾ هليو ٿي آيو-

عيسو اڌ رات تائين سوچي سوچي، خيال ٻڇاڏـــي، ٿڌيءَ هوا جي لوڏي تي جهولندڙ ننڊ جي بينگهي جي جهوٽن ۾ اڙهي ويو هو.

”اڙي هيڏانهن.“ جوٽس کيس ٻانهن سان جهلي ڏونڌاڙيو.

”ڇا آهي؟“ عيسو ڇرڪ ڀري اٿي ويهي رهيو، اکيــن ۾ ننڊ جي ڳاڙهاڻ هيس.

”ڇوڪرو تپڃي پيو آهي.“ جوٽس جو آواز ڪارانيل هو.

”هان!“

”هٿ ته لائي ڏس، تپن جا هڙهه چڙهي ويا اٿس.“

هن اٿي ڇوڪر جي ٻانهن تي هٿ رکيو. ٻانهن جـــي گرمي سندس روح ۾ لوهه جي نرم شيخ وانگر شـــرڙاٽ ڪندي ڀري ويئي.

”تپ گهڻو اٿس، نه؟“

”ها! چوڪرو مرڳو الائي ڪيئن ٿي ويو آهي.“ جوڻس پئي ڏڪي. ”الله سائين خير ڪج، منهنجا مولا هڪڙو ٻچڙو اٿم“ سندس ڏڪندي جسم مان ٿيندي، جهڙن تي ٿڙي آئي اڙي الله سائين ابا اوبا ابا...“!

”هون!“ چوڪري جي ٻي ستي اڪ ٿوري ڪلي.

”اڙي ابا تو ڪي الله وڏي چمار ڏي.“ الله سائين منهنجو ٻچڙو مون کي بچائي ڏي.“ جوڻس جي ڏڏڪي تي سچي ڪٿ پئي ڏڏي.

”تپ آهي، چڙي ويندو.“ عيسي سامهون گهڻيءَ ڏانهن نهاريندي چيو.

”ابا... او با... منهنجا الله سائين.“ جوڻس پئي هٿ ڪٽي هينئين تي رکيا، ڇڻ ڪا شيءِ اندران ڦاٽ ڪائي نڪري ويندي.

”تون حشروڙ نه چڙ.“ عيسي چوڪر تي هٿ ڦيرائيندي چيو، جنهن جو هونگارو پئي پيو. ”منهنجا هٿ پير ست چڙي ويا آهن .. اڙي الله سائين.“

عيسو ٻار جا ننڍا هٿ ڪٽي زور زور سان مهٽڻ لڳو. زالين مڙسين راڄ اچي ڪٺو ٿيو، پڙڪات پکڙجي ويا. هونگر هٽندي هٽندي ٻار جو بت سيٺاٺو، ٻانهون ٽنگون سيڱجي ڏيريون ٿي ويون، اکيون ٽري ويس، هوا جو تيز جهونڪو آيو، ٻار جي حياتيءَ جو ڏيئو جهٽ هٽي وسامي ويو، ماڻس رڙيون ڪري مٿانئس ڪري پيئي. عيسي کي ٻه ٽي جهٽڪا آيا، لڙڪن جون ڇوليون سندس روح جي پٽين مان ٽڪر ڪائي موٽي ويون. اکين جي لنگهه مان ڦڙي ٻه ڪانه ڪِري.

اجهايل شامڙين جو پنهنجي روح جي ٽڪر ٽي واري جا پير اڇلائيندي، کيس ٻه ٽي جهٽڪا آيا، پر جهڙي پت هجي، پيرڻي ڪونه ٽڙيس. ڏک نه هو ڇڻ پاڻيءَ جو ونو هو، جو مٽ ڏيئي پي ويو.

وقت جي ڦريل مرڪڻ کي وري وقت وارهاڙو ڪري واريو ۽ سندس ڇپن تي چنڊي ويو.

....

ٻه ٽي سال ماٺ ماٺوڙي ۾ گذري ويا. اوچتو ئي اوچتو ڏوڙڊون ٿي، ريڊيا گجي اٿيا، جهاز ريهون ڪري اٿيا، سنڌن سيڱين سان اپ گڙي اٿيو. ڪڙ ڪڙ ڪڙ ٿا، ڪٿي ڪو گهر سڙجي ويو، ڪٿي زمين جي ڇاتيءَ ۾ چير پئجي ويا. ٽرڪن ۽ ٽئنڪن جا قافلا گگ گگ ڪندا هڪٻئي سان ٽڪرجي پيا، رت ۽ لوهه جا ٽڪر هڪٻئي سان چنبڙي پيا. بندوقن جي گولين جون ريهون ۽ روشنيون اونداهين جا هينئان چيرينديون اڏرڻ لڳيون. ڏينهن رات رڳو ڌڌڪو پيو ٻڌڻ ۾ ايندو هو، الائي ڪيترا سينا ڇمرجي ويا هئا.

چئوڙ سياري جي رات هئي. ٻاهر ٿو نڪرين ته سيءَ سنئيو ٿو وجهي، اترين هوا آهي، جو ڌوڏڻ پيو ٻويس.

”اڄ سيءُ ساڙ ٻه واهه جو ڪندو، اڪ جي ذات ٻه ڪانه بچندي.“ عيسي ستي سوچيو. ڪيس وهاٽي مان سنهڙي پون پون جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. ڪڏهن ڪڏهن زور سان ڌڌڪو ٿي ٿيو. ”هيءَ رون رون ڇاجي آهي؟ هن آٽي ويهي ڪنايو.ڪڻان پري کان رونگٽ ٻڌڻ ۾ آيو.

”عيسا او عيسا!“ ٻاهران ڪنهن آهستي آهستي سڏ ڪيو

”ڪير آهي؟“

”خميسو.“

”ڇا آهي؟“

”ٻاهر ته نڪر.“ هو ٻاهر نڪري آيو، خميسو سڄو پئي ڏڪيو.

”ڪن ته ڏي.“ عيسو ماٺ ٿي آواز ٻڌڻ لڳو. رونگٽ جو آواز جيئن پوءِ تيئن ويجهو ٿيندو پئي آيو.

”ٽرڪن جو آواز آهي.“

”خير ڪونهي.“

”پوءِ؟“

”پڇي هلون‘ دشمن آيو ڪي آ، پڳو.“

"ڪيڏانهن؟"

"ڏرڙن ۾ هاڻي پئون، ڳوٺ ۾ ويٺا رهياسين ته ڪم لهي ويندوسين
سڄو راڄ اڪ پٽي ويو هو." آهستي آهستي سڏ ٿيڻ لڳا.
ڇوڪرن جا در کلڻ ۽ بند ٿيڻ لڳا.

ڪنهن پار ڏيپ وچان رنو ٿي ته مائٽن سندس منهن تي هٿ ڏنو.
مات ماڻهوءَ ۾ پڙڪات ڪندو سڄو راڄ ڳوٺ ڇڏي ڏرڙن ۾ پٽي ويو
ڪوڪٽي نه ڪو ڪتي، هرڪنهن جو ساهه سڪي ويو هو، ڇڻ ته
هن پٽ ۾ ڪا به شيءِ جيئري نه آهي.

رڳو اترينءَ هوا جو سرڙاٽ پئي پيو يا جيئڻ پوءِ تيئن وڌيڪ
ايندڙ لارين جو آزار.

اڃا فجر مس ٿيو هو ته ڏوڙيو ٿي ويو.

گوليون ريڙهون ڪنديون ڇوڪرن مٿان، پٽن مٿان آڏرڻ لڳيون.

"عيسا!" خميسي کيس آهستي آهستي سڏ ڪيو.

"ڇا؟"

"ڳوٺ جي ڇاڇ وٺان؟ دڙي تي چڙهي."

"وٺ."

خميسو آهستي آهستي ڏرڙ مان نڪتو ۽ دڙي تي چڙهي ويو.

ڪجهه پل رکي سوني آيو.

"ڳالهه ٻڌين ٿو." پڙڪو ڪيائين.

"ڇا؟"

"ڳوٺ کي باهه ڏيئي ڇڏي اٿن."

"هان... باهه ڏيئي ڇڏين؟"

"ها! هاڻ ڀڄون. پانجو پٽ ڇڏڻو پيو."

"پٽ ڇڏڻو پوندو؟"

"ها! هاڻ پٽ جو منهن الائي ڪڏهن ڏسڻ نصيب ٿئي!"

هوا هلندا هلندا، هڪڙي پٽ ٽپي، ٻي پٽ ٽپي، ٽينءَ جي
هڪڙي وڏي ٽونڪ تي وڃي چڙهيا. هلڪيءَ هلڪيءَ سرانجهڙي
روشنيءَ جون لارون اپ تي پکڙجي ويون هيون. ٽونڪ تي چڙهي

عيسي پنهنجي ڳوٺ ڏانهن نهاريو، جتي اڇا ٽوري ٽوري ساهه ڏيئي رهي هئي، الا پڙڪو ڪايو وريو جهڪا ٿيو ڦي ويا. ڳوٺ ڏانهن نهاريندي ڪيس هڪڙو جهٽڪو آيو، پر جهلي ويو، هئي جهٽڪي ٽي لڙڪن جي ڇولي ڪڙڪاٽ ڪندي، سڀ بند ٽوڙيندي اکين مان اٿل ڪائي نڪري پيئي.

ورهين جو بيٺل ڇڙهو ڪنڊو ڪڙڪاٽ ڪندو هيٺ اچي ڪريو.

"سو ديس مسافر مهنجو ڙي"

" ... پنجن ڏينهن کان پوءِ جڏهن ارڙهن جيپن جي وارهاڙي، ننيڙي بازار ۾ اچي ڪوڪو ڪيو هو تڏهين اها ننيڙي بازار جيپن جي پوئيڻن سان وچي اٿي هئي، چوڌاري دز ٿي دز هئي. جڏهن جيپن ڏاپچو ڪيو، تڏهن بازار ۾ بيٺل ماڻهو چوڌاري مکين وانگر گڏ ٿي ويا هئا. پيڙين جي ڪاڌل، سڪل سڙيل ملڪوءَ پنهنجي ڪپڙي سڀڻ جي مشين ڪان ڪنڌ مٿي ڪنيو، "هائو، پيلي!" ڪيس ائين محسوس ٿيو جڻ سڀ جيپون مٿان چڙهي.

ويون اٿس ۽ ...."

* * * *

" ... فنا فنا فنا، مٽي، تاريخ، زمين ۽ آسمان جي ڪنڊين ڌان اڏندڙ ڳاڙهن گهوڙن جي رئي، سنبن ۾ کنوڻيون پريل موٽ ۾ ڪتل گوڏا، پڊيون تلوارون، رتن جا ڦوهارا، ڊمندڙ ڪچا ڪلڏ، سڙيل لانڍيون، پوهاڙيون ڪندڙ جهنگ، ڪٿي ڪٿي سور جي اپ ڏانهن ڏوڙندڙ ڪوڪ ۽ رت ۾ پڌل چڙهيون، ۽ پوءِ ... فنا فلسفو، ڀڳتي، تصوف اهنسا زبان جون واڻيون ترازيون، لفظن جو ٻلاڪڙو، بيت جي جهونگار ڻوحي ڦوڪ، سڙي جو سانوڻ چئي...... "

ويندڙ وهي لهندڙ سج

اپ تي ڇانيل سنهريءَ پيچ جي ڏڪيل هلڪي روشني آهستي آهستي ٿي لانديءَ اندر ڊري آئي. مرندڙ رات جي پوين ڇڙهين تي سومار جي اک کلي پيئي ۽ بت تان رلي لاهي اٿي ويهي رهيو ۽ اوٻاسي ڏيئي آرس ڀڃائين. بت مان نڙڪاٽ نڪري ويس. جهڙو ڪر پتل ڪاٺ هجي. ڪٺ تان اٿي گوڏ کي پيهر سولو ڪري ٻڌائين. ڪنگهه جيءَ ٺونڪر تي وڏو ڪانگهارو ڇپ جيءَ پاڙ تي اڇي بيٺس ۽ ٺڪاءُ ڪري ڪٺي پٽ تي هنيائين. جتي اڳيئي سنگهه ۽ ڪنگهارن جا ڙڙ نڪڙ نشان ٿيل هئا. سيارو ٽپڙ ويڙهي روانو ٿي ويو هو پوءِ به خبر نه آهي ته ڇو ڪنگهه جي ٺونڪر نه ٿي ڇڏي!

”انهيءَ مٽيءَ پٽ تي اهڙا راڳا ڏنا اٿيئي جو عمر ڪونه ڏوپندا.“ جوڻس نيهيري ٽان اٿندي چيو. سندس چهري تي بيزاريءَ جا تهه چڙهيل هئا.

”پوءِ ڇا ڪريان؟ ڪنگهه منهنجي وس ۾ ته ڪانهي.“

”پر ڪانگهارا ٻاهر اڇلائيندي توکي ڇا ٿو ٿئي؟“ جوڻس وٽي اندر هٿ ڏوئي گنديءَ جي پلاند سان اگهندي چيو.

”ٺهيو هاڻ جهل وات کي“ سومار کي ڪاوڙ وٺي ويئي.

”توکي مڙئي خير آهي، اهي ريگڙا مون کي ڏونٽا پوندا.

جوڻس هلي وڃي چلهه جي پر ۾ آپ ڪوڙي تي ويٺي. ڇمٽي سان ٽاندا گڏ ڪري مٿان سڻن جو ڀڇو رکيائين ۽ اڪيون ٻوري ڦوڪون ڏيڻ لڳي. ٻيءَ ٽيءَ ڦوڪ تي ٽاندن سياهارو

ڪاڏو ۽ باھ اوجهتي زخم وانگر چلهه مٿان ٿڙي ٻيهي رهي ۽ ٻوڙهي ٿڌي ٿيل ڇانهه واري ڪٽلي کڻي چلهه تي رکي.

”هڪڙو مٺو ڳڙ جو گارو ٻيو وري پيو پيو، اهڙي ٿڌي ٿيو وڃي جهڙي ميندي. هن نياڻيءَ ڇانهن تہ ماڻهن جا آنڊا وڍي ڇڏيا آهن.“

”پوهہ تولاءِ ڪنهون ڪٿان آڻياڻ؟ چاشنيون ٿي پيئي، لبي! سوسار ڪڙهندي چيو.

”ها، آئون لبي آهيان باقي تون تہ شينهن جهلڻدو وتين. ڪوهہ اڇي ٻتال ٿيو آهين؟“

”ڪيئن ٻہ آهيان تہ ٻہ توڪان....“ ڳالهہ ڪندي سندس نظر وڃي پنهنجيءَ ڇاتيءَ تي پيس. ٻچيل لفظ ڄڻ سندس ڇاتيءَ جي وارن ۾ اڙڪي پيا هجن. هو ماٺ ٿي ويو. ماس روڙجي الائي ڪيڏانهن ويو هو. رڳو هڏا پئي ڏسڻ ۾ آيس، ”ٻرڪ ٻہ نٿي ڪري پاسرانيون ڳڻي وٺ. ڇاتيءَ جي ڪارن وارن جي وچمان اڇا ائين پئي ڏسڻ ۾ آيا جهڙاڪر ٻهہ جا ٽهہ هجن. پنهنجيءَ ڇاتيءَ تان نظر هٽائي هڪدم وڃي پيهيءَ تان نيري قميص ڪڍي چنبڙڻ لڳو. قميص ڌوٽي ڪي هفتو ڪن اڇي ٿيو هو پر ان تي ڪيس ڪوبہ جوانيءَ جو نشان ڏسڻ ۾ نہ آيو. نہ تہ رڳا ٻہ نٿي ڏينهن قميص پائيندو هو تہ ان تي پگهر جا اڇا چٽا ٿي بيهندا هئا ڄڻ ڪنهن جهڻ هاري ڇڏي هجي. ٻئي ڏينهن نئي ڏينهن جوٽس تي لٽ ڪٽيو بيٺو هوندو هو. قميص لاهي ڪيس ڏيندو هو ۽ پاڻ پٽا اگهاڙا ڪري، چلهہ جي ڀر ۾ ويهي سلفيءَ مان مزي مزي سان سوٽا پيو هڻندو هو. جيسين وڃي قميص ڌوپي سڪي. قميص ڌوپندي کهڙي هئي پر منجهانئس مٽئي پگهر جي ڌپ نڪري ويندي هئي. ۽ اڄ سندس قميص قميص ڪانہ هئي، پر ڪو قبر تي چاڙهيل ٻڙ هو، جنهن تي رڳو سڪل دز جا تهہ چڙهي ويندا آهن.

”قميص ۾ ڇا ٿو جانچين؟“ جوٽس ڪوپ ۽ ڪٽلي کڻي

ڏانهنس ايندي پڇيو، ”جون پئي ويون آهن ڇا؟“
”نه!“ اڇهاڻل آواز ۾ جواب ڏنائين ۽ قميص پائڻ لڳو.
”پوءِ؟“
”انهن تـي ڏنم.“ قميص پائي کٽلي ۾ هٿ وڌائين ۽ ڇانهن پيئڻ لڳو.
”اڇا اهڙي ميري ته ڪانه آهي، جو ڪٽي ڌوپ ڏجيس.“
”نه!“ ويچارن ۾ لڙهندي چيائين.
”پوڙها ٿلا آهن. پکهر ٿئي ته ڪپڙو ميرو ٿئي.“
”ڇا؟“ ڇرڪ پريائين، جـڻ مٿس ڪنهن ڪهاڙي واري هجي. ڌڪ ڪان بچندي چيائين. ”انهن ته ڪونهي. پر اڳي ڪم سر تي هوندو هو، هاڻ سچو ڏينهن واندو ويٺو آهيان.
جوٽس خالي ڪٽلي ۽ ڪوپ ڪٽي چلهه جيءَ پر ۾ وڃي چلديا ۽ پاڻ وري سوچ ۾ پئي ويو.
”اڙي هيڏانهن!“ ڪا ڳالهه ياد اچي ويس.
”هاڻ وري ڇا آهي؟“
”اها اتان نڪ ته ڪٽج.“
”ڇو؟“
”پنهنجو منهن ته ڏسان، منهن ڏٺي ڪي ڏينهن ٿي ويا آهن.“
”هاڻ، اهو پريزادن جهڙو منهن نه ڏٺئه ته ڇا ٿي پيو.“ جوٽس آرسي کٽي، کيس ڏيندي چرچو ڪيو، ”مين کهڙين جي اچـي ڦٽي آهي، جيڪي تو ۾ نهاريندين.“
”هي ته پنج وٽ“ پوڙهو ڪهروڙي کٽي جوٽس جي منهن تي رکيائين“ رن پوڙهي اچـي ٿي آهي ته به اچـا شڪ شوبا ڪونه ٿي وڃائي.“
”مني جا پيءَ، ڳالهه ٻڌ.“ جوٽس سنجيندو ٿيندي چيو، ”سون کي پيهر پوڙهو ڏنو اٿئي ته ڳالهه ڪانه ٺهندي. ٻه ڪريءَ جي پيچ تي ڪانه آئي آهيان. پٺهين ڏينهن ۾ مت گيسيون ڪندو هو تڏهن منهنجو سگ مليو هئه.“

”ڪيسيون ڪندو هو جو بس، ڪونج جهڙي پيش ڏني هيم، تڏهين تو موسل کي گهر ۾ آندو هوم.“

”هاڻ هونئين اهي ڳالهيون ڪندين، پڻن جو پيءُ ٽيو ويٺو آهين، تڏهين مهٽا تو ڏيئن.“

”مهٽا تو ڏيان؟“ ڪاوڙ ۾ ڳاڙهو ٿيندي چيائين: ”تون ڇنه ته انهيءَ ۾ ڪوڙ ڪهڙو آهي!“

”لهيو لهيو، جهڙو آهين تهڙو ڪپڙن ۾ ڏيکيو هج ته چڱو آهي. مائٽڙي ڪري منهن ڏس، ڏسجانءِ، ستان پنهنجو پاڻ کي نظري وجهين“

جهڙو آهيان تهڙو تو وانگڙ سچو ڏينهن- لب ڪڍيو ڪونه هلان.“

سومار چڱيءَ طرح آرسيءَ ۾ نهاريو ۽ مڇن تي هٿ هنيائين، ڏاڙهيءَ ۽ مڇن کي اچا پلي ويا هئا، ڳان ۾ ڪڏون ٿي ويبون هيس، منهن تان رنگ اڏاڻل هوس.

”اڃن تي ڪهڙو اعتبار؟“ سوچڻ لڳو، ”اڄڪلهه لنڊ ڇورا آني مان ٿا ڦٽيو نڪرن ته انهن کي مٽي ۾ اڇا بيٺا آهن. هو ڇورو حيات ڏس، ماندري، اڇا مڙس کي ڏاڙهي ڪانه آئي آهي ته وارن ۾ اڇن جون ويريون لڳي ويبون آهن. منهنجي عمر ته پوءِ به پڪي آهي، سو به ايتري اچار، ڏسڻ ۾ ڪانه ٿي اچي. جيتري اڄڪلهه جي جوان جماڻ ڇورن جي مٽي ۾ آهي. ڪجهه به هجي ته به اڇا هلندي جي ڪٽي سندرو پڏوسين ته جهڙي تهڙي ڪان ڪونه ٿا ڪرن. هيءَ اڇن جي جيڪا مصيبت آئي آهي اها سڄي هن ڇانهن آندي آهي. ڇانهن ته مڙسن جون ڇيلهيون جهلي ڇڏيون آهن ۽ گهر ڏوئي ڇڏيا آهن. بس! اڄ ڪانپوءِ ڇانهن کي هٿ ڪونه لائبو.“ ڪيس ائين لڳو، ڄڻ غوطا ڪائيندي هٿ وڃي پيڙيءَ ۾ پيس.

”اڙي، هيڏانهن پڏين ٿي؟“ جوڻس کي هڪل ڪري چيائين.

”هاڻ وري ڇا آهي؟“

”چاچا ڪجهه ڪونهي. منهنجي ڳالهه ڪن ڪولـي پڌ. اڄ ڪانپوءِ جي هن گهر ۾ تو ڇانهه جو ڪٽل چاڙهيو ته ڪٽل ته پڇندس، پر تنهن جو مٿو به پڄي ڇڏيندس.“

”ڇو؟“ جوٽس وائڙي ٿي ويئي.

”ڇو جي ڏيءَ. ڇانهن ته ملڪ جي پينگ ڪري ڇڏي آهي. جيڪو ٽڪو آنو بچي سو ڪٽل جي ڳاڙهي ڪاري جي حوالي. پهر ڇانهن ڪاڙهي اٿئي ته مون ڪي پاٿهين سڄاٽين‌ٿي.“

سومار پونس ممونءَ ڪي لانڍيءَ اندر ڍرندو ڏسي چپ ٿي ويو ممونءَ جيءَ هنج ۾ ننڍڙي مانان هئي، جنهن جي منهن تي رڻ سبيان ريڳاڙا ٿي ويا هئا.

”ابا ڪم؟“

”ڏاڏل مانان روئي ٿي، ڇئي ٿي ته مون ڪي هنج ڪـي ڪٿيو هل.“

”پوءِ ڪٿيو هلينس.“

”پر ڏاڏل آئون ته اسڪول ٿو وڃان. آستاد ماريندو.“

”ڇو ماربندو؟ پٽس جـي بادشاهي آهـي ڇا؟“ سومار ڇاڙهه ڪاڍو.

”پوءِ اسڪول ۾ ڇو ڇڏيا اٿان؟“ جوٽس ڪي مس ڳالهائڻ جو وجهه مليو.

”اسڪول ۾ پڙهڻ لاءِ ڇڏيا اٿئون يا ماسترن جي مارڻ لاءِ ڇڏيا اٿئون ماستر ڪٿيو ڪونه ٿا ڪارائين.“

”پڙهڻ لاءِ ڇڏيا اٿو، ته ڇڏيون ته اسڪول وڃن. گسائيندا ته هونئين سوڇڙا ڪائيندا.“

”پر پوءِ سون ڪهڙو ڏوهه ڪيو آهي. هرڪو ڏس ته مون تي ڇڙهندو اچي، پائنجي ڪر گهران ٿا ڪارائين. پارن جي مون تي اچي پيئي آهي. مائون آڏري روانيون ٿي ويون آهـن ڇا؟“ سومار جيئن پوءِ تپئن تپندو ويو. ”اچا مـون ۾ ايترو همٿ ٿي آهي، پنهنجو ڪمايو پيو ڪائيندس. مون ڪي پٽ جيڪي اڦرانا

ڪارائين سي ڪٽي نه ڪارائين. پارن جو ڦيڪو ڪٿو ڪونه هلان.“

”پر تپين ڇا تي ٿو؟ پار ٺٺو ڪٽين تم نه ڪڻ.“ جوڻس تڏهن ٿو مان ڪڪي سمونءَ ڪان ڦريندي چيو. ڪڪيءَ جي ڇپن تي مرڪ ٺڙي پيئي ۽ ڏاڍيس جيءَ هنج ۾ لپڪيون ڏيڻ لڳي.

”قربان وڃان ٻچڙن تان.“ پوڙهيءَ ننيڙيءَ ڪڪيءَ جي مرڪ جهٽي پنهنجي ڇپن تي هاريندي چيو ”بابلا، تو ڪــي ڏاڏو هنج ٺٺو ڪٽي، پلا مار ڪيونس؟“

ننيڙي ڪڪيءَ ڏاڏس ڏانهن مرڪ الاري. سومار کي ائين محسوس ٿيو ڄڻ اها ڪڪيءَ جي الاريل مرڪ نه هئي پر سندس روح جي سڪل ۽ ٺوٺ زمين مٿان ٺڙندڙ ڪڪرن مان ڪرندڙ ڦڙيون هيون. سندس سڄي ڪاوڙ پڙڪو ڪائي اجهامي ويئي ۽ ننيڙي مانان بهار جي پهرين جهوٽن وانگر سومار جي هنج ۾ هلي آئي. سندس مرڪون سومار جي روح جي تر تائين ٺڙنديون هيڪار ڇڏينديون ويون ڄڻ ڪم ڪنوڻ جو ڏچو هو، جنهن بٺ زمين جي هيبتناڪ ڏرڙن، ويران پڙڀانگ دڙن، اُڪرياڻن ميدانن کي روشن ڪري ڇڏيو هجي ۽ ڏچي سان گڏ آيل وٺي جي هوا جي جهوٽي ۽ بوندن جي ڦوهاري تي سڄن ۾ بيٺل ايڪــڙ ٻيڪڙ ڪرڙن جون اڇايل ٿاريون ٿڏو ساهه پري ٺري پيون هجن. سومار جو اندر به ڪنهن زماني ۾ اميدن جي هڙهي هو جنهن ۾ هاڻ رڳو ٻه ٺي ٺڙ ۽ ڪجهه ڪرڙ بيٺل هئا، جن ۾ ڪڏهن ڪڏهن ٿورا ٿورا پسيءَ جا ڳاڙها گل ٺڙندا هئا تم واه، نه تم مڙئي خير هو.

جيستائين ماني لهي تيار ٿئي تيستائين سومار مانان کي هنج ۾ کٽي اڳڻ تي، سندس لانڍي ۽ پڙس جي لانڍيءَ جي وچ ۾ ائين چڪر ڪاڻ لڳو ڄڻ تم پاڻ پنهنجو ويچار هو، جيڪو اميدن کي هنج ۾ کٽي زندگيءَ جي هڪ ڇيڙي کان ٻئي ڇيڙي تائين چڪر ڪاٽي رهيو هو.

”مني جا پيءُ.“ زال جي اندران آيل سڏ تي سندس پير هڪڙي هنڌ بيهي رهيا.

”مني جا پيءُ ٻڌين ٿو، ٻوڙو ته ڪونه ٿيو آهين؟“
”ڇا آهي؟“ هو لاڏيءَ اندر ڊيري آيو.
”ڇوڪري مون کي ڏي، تون ٽڪريور وات ۾ وجهه.“
”ماني هيٺر ته ڪانه ٿي وٺي.“ جوٽس کي ڇوڪري ڏيندي بي‌دليو ٿي چيائين ۽ چلهه جي پر ۾ وڇايل ڳوڻ تي ويهي رهيو.
”توکي ته مڙئي خير آهي پر ڇورن کي بک تپائي اهي ڪنيو هوندو.“
”سو تون ڀانئين ٿي ته تنهن جي ننهن سپوٽ آهي، جنهن هيٺر ئي ماني پچائي ڇڏي هوندي.“
”ڪومڇا مرادان کي ڏاهٽا ڪونه آهن. مانيءَ جا ٻه ڊيڍا دانگيءَ تي ٽڪا آهن، سو ڪيتري دير لڳندي!“
”ڀلا، ڏي نه ماني.“
”پريان ڪٺي وٺ، منهن جي هٿ ۾ تہ ڇوڪري آهي. چلهه ڏانهن هٿ وڌائيندي ٻانهون ڪونه ٿيون ڀڄنئي؟“
”تون ته وڙهڻ پيئي اچين.“ سندس ڇهري تي هلڪي روساسي جي لٽ ڇانئجي ويئي ۽ چلهه جي پر ۾ پيل ٻانوڙو ۽ ڇنوري ڪٺي اڳيان رکيائين.
”اڄ وري توکي ٻاجهر جي مانيءَ جي منهن ڪنهن ڏني آهي؟“ ٻاجهريءَ جي ڪڙڪ ٿيل مانيءَ ڏانهن نهاريندي چيائين.
”ماٺ ڪري ويهي کاءُ“ جوٽس سندس پر ۾ اپ‌ڪوڙي وهندي چيو ۽ ڪاڳي هٿ سان ڳنڍيءَ جو ڀلاند جهلي مکيون هڪلڻ لڳي.
مانيءَ جي ٻهرئين گراهه تي سندس ڏندن ۾ سوٽ اڙي ۽ هلنڊڙ ڏاڙون بيهي رهيس ۽ ڇورنگاهن سان زال ڏانهن نهاريائين، جنهن جون اکيون هيٺ مانيءَ ۾ هيون. وري جهلي جهلي وات هلائڻ لڳو سور وڇان- ذري گهٽ اکين مان پاڻي ٿي آيس.
”ڇو ائين ٻيو ڪائين؟“ جوٽس جي نظر وڃي سندس منهن

تي لٿي.

”پوءِ ڪيئن ڪاوان؟“ اڌ چپاڙيل وڏو گراهه ڳڙڪائيندي چيائين.

اڪين ۾ پاڻي اچي ويس ۽ ڪاڪڙي وٽ سوڪ ماني جي ٽڪر جي رهڙ تي روڪيل ڪنگهه جو بند ٽٽي پيو. ڪنگهندي ڪنگهندي نڪ مان سنگهه اچي ويس ۽ هن ٽي ڦينگهون ماني ۽ تي اڇي ڪريون.

”اڙي مران.“ جوٽس پريشان ٿي ويئي، توکي ڪنهن چيو ته سڄا گراهه ڳڙڪائيندو وت.“

”ڏوڙ تنهنجي پوٽ ۾.“ ڪنگهندي چيائين.

”پر انهيءَ ۾ منهنجو ڪهڙو ڏوهه؟“

”تنهنجو ڏوهه ڪونهي باقي ابي جو ڏوهه آهي. توکي ڪنهن چيو ته ٻاجهر جي ماني پچاءِ ما به اهڙي سوڪ جو سواءِ پچي ٿي نه، هن مانيءَ ته ڏند ڪيڏيا هئا.“

”سون کي ڪهڙي خبر ته تنهنجا ڏند پيا الڙن، تون تہ اڃان جوان لڳو پيو آهين.“ جوٽس نوڪ ڪئي.

”ڪيئن به آهيان ته تو وانگر ڪونہ آهيان،“

”پوءِ؟“

”اسان جي اڌ اهڙي آهي رن. ابي مرحوم جا به جوانيءَ ۾ ڏند پيا الڙندا هئا. آئون ته پوءِ اڌڙوٽ اچي ٿيو آهيان“

”ها، هاڻ مڙي مڙي اڌ. اڌ ته منهنجيءَ ۾ به ڪنهن جا اڌ وهيءَ ۾ ڏند ڪونہ الڙيا، پر منهنجي اتي اچي بيٺي آهي، جو سڀ ڏند ڪري ويا آهن.“

”وي تنهنجي اڌ ته... نوکي چوان ڏو ته سون کي منهن ۾ ڪولاءِ نہ ته اهڙيون ست مريون پڏائيندو ساڻه جو پوءِ ست ڏينهن ويٺي رئندئين“

”ته پوءِ ماني کاءُ نہ.“ جوٽس کلي پئي.

”ڏوڙ تنهنجي منهن ۾.“ ويٺي ويٺي ٽڪاءُ ڪري پانوڙي کي لت هنيائين، پانوڙو وڃي پونئري سان لڳو ۽ چونئري اٿلي

پيئي ۽ سڄي جهڻ هارجي ڳوڻ تي پکڙجي ويئي.

”اڙانا ٽيون ڪارائين رنون، لاهي ٻه ٽي جوت مٿي ۾ هيٺن ته سڏيون ڏي هلن. ڪڏڪ جي ڳوهڻ سوران پاجهر جا يوڊيا ڪٽي ڏٽيا ائن.“

جوڙس وانڙي تي ڏانهنس نهارڻ لڳي ۽ سندس هنج ۾ ويٺل مانان ڏاڏس کي ڪاوڙ ۾ ڏسي ڪٽي چپ هنئي.

سومار خار مان ڏکندي وڃي ڪوڏر کنئي.

”ڪوڏر کنئي اٿئي، منهنجي مٿي ۾ هڻندين ڇا؟“

”دل ته چوي ٿي ته ٻه ٽي واهي ڪيان ۽ رت ۾ ڪر ڳاڙهي ٿي پيئي هجين پر پيڇاڙي جي عمر ۾ خواري ٿيندي.“

”اي هاڻ ڏهيو، منهن جهل. ماڻهو نه ٻڌنئي. ڪوه اڇي پوڙهپڻ ۾ خوار ٿيو آهين.“

”ها، هاڻ هونئين اڇي پوڙهو ٿيو آهيان. ڪم لٿو ڪاڳر ڦاٽو، سڄي حياتي ڳهي ڳهي آن جا ٻر پريم. گهر ۾ ويٺي ويٺي ٽڪر پڳان، هينئر سيڪنهن کي چوڻ لاءِ وات ٿـي پيو آهـي. جيڪو تيڪو پوڙهپڻ جا مهڻا ڏيندو وتي. تنهنجو ته هونئين مغز خراب آهي، پر ڇورو سنگهار جيڪو ڪالهه آني ماڻ ڦٽي نڪتو آهي سو به پيو چوي ته ابا، تون ماٺڙي ڪري ويهي رهه، تو کان ڪم نٿو پڄي ڪوڏر هڻڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم آهي، پڇوس ته پڙهين ڪوڏر نٿو هڻي سگهين، تون وري ڪهڙا چين ملڪ جـا بند ڦاهيندو وتين. ڪجهه ٻه هجي ته ٻه امين انهيءَ صدي جي جوانن کان سو ڀيرا جڙد آهيون، اسان کي اهو مهڻو وارو ٽڪر ڪونه ٿو کپي. اڇا ڪوڏر هڻڻ جي طاقت ٿي اٿيون. ٻيڙا تـي ڪونه مرنداسين. انهيءَ ڪوڏر ۽ اسان پاڻ ۾ ڪونه وڃايو آهي. آءٌ اڄ ٿي وڃيو ٿو ڪم تي چڙهان. توکي پڙهين جا ڪومڇا ڏنا وڻن ته وڃي ڪائيج. منهنجو ساڄن مون مان.“ هو ٻڙ ٻڙ ڪندو ائين گهر مان ٻاهر نڪري ويو جيئن ڪجهه وقت اڳـ جواني ٻڙ ٻڙ ڪندي سندس جسم مان نڪري ويئي هئي.

چار

جڏهن ماڻهوءَ جي زندگيءَ جي جهنگ ۾ جوانيءَ ۽ قوت جا وڏا وڏا وڻ وقت جي هوائن جي سٽن ۾ اچي، پاڙان اکڙي پٽ اچي جهليندا آهن، تڏهن ماڻهو يا ته چنل ڪٽ جو ٻاڪو ٻٽو آهي يا چلهه جو مارنگ. ڇو ته ٻه وڇائجي ويل گرميءَ جو ساهُ چلهه ۾ ٻرندڙ باهه سان ئي ملندو آهي.

ڪمونءَ به پنهنجي قوت ۽ جوانيءَ جا ٻچيل سڪا پير جي آڱوٺي هيٺ رکي، هٿن جي ننڍن ڪي زمين سان ڇڳيءَ طرح گسائي پٽ تي پيل داڻا ريڙهي، ڍليءَ ۾ وڌائين ۽ ڍليءَ سان زمين تي ٻه زور رائتا ڏڪ هڻي، ٻه ئي ڇمڪا ڪرائي، هٿ مٿي ڪٽي، ٻانهن کي گهمرو ڏيئي ڍليءَ کي ڪٽي اونڌو ڪيائين. زبان مان ”آ ڇڪو“ جو لفظ نڪتس. ڪن پل لاءِ داڻا سندس قسمت وانگر پٽ تي رڙهندا ويا ۽ جڏهن هڪ هنڌ بيٺا ته ٽيري هيس. ميدان خالي هو. ڪمون تري جي دائي وانگر ڏڏڙ ۾ گڏيو پيو هو، ڪو وقت ته گوڏن تي هٿ ڏيئي، هيٺ زمين ڏانهن ڏسندو رهيو ۽ پوءِ ٿڏو شوڪارو ڀري، ڀرئي پڙ کي اٿي ڇڏي آيو، جيئن ڪجهه وقت اڳي ڪيس جواني ڇڏي ويئي هئي.

پر حياتيءَ جي ليکن ۾ جڏهن ماڻهو هلي هلي، ميدانن تان مٿي اچي ڏونگر جي پاڙ جهليندو آهي، تڏهن نه چاهيندي به ڪيس ڏونگر تي چڙهڻ لاءِ هٿ پير هڻڻا پوندا آهن. حياتيءَ جي پنڌ ۾ ڏونگر تڏهن اڳيان ايندا آهن، جڏهن ڪو ڪمونءَ جي وهيءَ ۾ پڄندو آهي.

ٻارن جي ڳهل پويان هيس. جوٽس هئي ته صفا شڪل ۾ ڪارڙي، اهڙي جهڙي ٻن جي تازي نڪتل ٻاڙ، جيڪا ٻاٽيءَ ۾ ۾ پئي پئي سڙي ڪاري ٿي ويندي آهي. ان هونديءَ به ٻار ايترا ته چٽا هٺائين، جهڙو ڳينگهن جو ٽولو. گهر ۾ ٿوڙي ٻاهر ريهو رڙ لڳي پيئي هوندي هئي. هڪڙا ملا پيون بڪون– ٻاهر به سور اندر به سور. هڄي ڪو يار نه رڻل پرچي پئي، پر ڪوڏر رسي ته ڪهر پرچائيس– لوهه جو ٽڪرو جو ڏيو.

جڏهن ڪنهن جي ٻانهن جون مشڪون ڦٽڪڻ بند ڪنديون آهن، تڏهن ذهن ڦٽڪڻ لڳندو آهي. هيءَ انڪل، هوءَ انڪل، هيءُ ڏنڏو.... سو ڪمونءَ به سوچي سوچي وڏو هٿ ڏور ۾ ۽ ڏاهڻ ويٺو چار، جنهن ڪيتر ڦاٽا ته ٻاڳ به ضرور ڦاسندو. چار ٽتر ڦاٽا ته به چار رپيا تاريخ جا ڪٽڙا.

ڪمونءَ چار رپيا ڪڙا ڪرڻ لاءِ چار ڪٺي تر جي سيم ۾ ڏيري پيو. سيمون به تر جي ماڻهن جي قسمت وانگر چٺن چڪن ۾ وهاريل هيون، هن لاءِ سولي ۾ سولي ۽ ويجهي ۾ ويجهي سيم هئي وڏيري احمد خان جي. سڄي عمر ته ڏني هٺائين وڏيري جي ٻنين ڪي ۽ پيٽ ڪي ٻزگيريون ڪري اڇي پوڙهو ٿيو هو. وڏيرو به ڪو ويل ڪونه هو دنيا لاڪانٽس ڀلي ڇا به چوي پر ٻنهنجي راڄ تي اهڙو هٿ هئس، جو مجال آهي جو ڪو ٻاڙيو ٻتو تر جي ڪنهن غريب غربي جي ڪڪب ۾ ڪاٽي هٽي ڪڍي. وڏيري ڪي پيرن ڪان اڇي ٻاهه وٺندي هئي سا ٽانڊن وانگر وات مان اڇي نڪرندي هيس. ٻهرين ته ڇاڙي هٽي هٽي ڪٽ ٿيندو، ٻوءِ ايندو چٺن چڪن تي– فيصلا هلندا، ڪٿون پڇنديون (۽ دليون به) وات نڪاڻي ٿيندي، هڪڙا رسي اٿندا ته ٻيا ٻنڪا ٻلاند ڪري وهاريندا، جنهن جي در تي فيصلو هوندو، انهيءَ جي ڇانهن ڪنڌ ڪٽي. انهيءَ سڄيءَ هڻ هٽان ۾ احمدخان ائين ڇيو لڳندو جڻ ڪڪربون ڦري آيون هجنس. مرس ڳالهائڻ جو ٽڪر، رسي به سکهو– راڄ هلائڻا آهن ڪا ڇرچي جي بات نه آهي. ٻلا جي مڙس هٽي

هٿي ڏڪا ۽ ڳالهه پير تي نه بيٺي ته پوءِ ٻڌندو سندرو. يا سارنگي چٽ يا فقير چٽ.خير ڇا به هجي پر احمدخان پنهنجي راڄ جي ڪولهيءَ کي به مارائڻ ڪونه ڏيندو. باقي ڪنهن کي ڪا بک ساري وجهي ته ٻي ڳالهه آهي. ڇڱي مڙسيءَ ۽ زميندايءَ جو اهو مطلب ڪونهي ته ماڻهو اڇلون ڪري پراوا ٻُر پريندو وتي.

ٻي سيم هئي وڏيري جانيءَ جي. اهو مڙس مڙني کهرو هو. لکن تي سٿو ڏوڙڻ وارو، پرائو ڪک به نه سهندو هو. شل نه ڪو اڙيو تڙيو سندس سيم مان مٽي وڃي. پيو ته ڦهيو پر سال ٻه ٻه ٻارهن ته ڏٺي جا راڄ اچي قاسندا. پيرن هيٺان زمين جي نڪر ڪي ٽپائي ڇڏيندو. ماڻهو بندوق جي منهن ۾ وڃي ته ٻلي وڃي، پر جانيءَ خان جي منهن ۾ نه وڃي. پهرين ته وجهندو پنڪي ۾ هٿ. ۽ جي پنڪي ۾ هوندو دم خم تـہ هلندي قانون جي بازي ۽ ڏوڪڙن جـو زور. اهڙيون ڪڙڪايـون ڪري ڪري اٽـست فصل اهڙا ڪنيا هئائين، جو مڙس آرن مان نڪري و.و هو. هڪڙي به نه پر پوريون ٻي نويونائون جيپون در تي پونيٺ ڪنديون هيس. نويونا جيپ ۽ پلو گهوڙو جڏهن ڪچي رستي تي چڙهندا آهن تڏهن سوار کي زندگيءَ جا پڪا رستا ڏيکاري ڇڏيندا آهن گاڏيءَ جون بريڪون پلي ڪٿي آردو ۾ هجن، پر سوار جون بريڪون ڪم ڇڏي ڏينديون آهن ۽ سوار سلپ ٿيندو رهندو آهي. کير ڇپجي تـہ ڇا، ڪنهن جـي دل ٽٽي تـہ ڇا ـ گاڏي هلندي رهندي آهي. جانيءَ جي مقابلي ۾ احمد خان پـوءِ بـہ ماڻهنئان ماڻهو هو. مارينڊو ته به ڇانءُ ۾ رکندو، جهڙي کي تـہ اس ۾ رکڻ جو رواج جتي ڪٿي آهي.

اهو سڄو ڏينهن ـ صبح جـي ٽڏين ۽ ميرانجهڙين روشنين کان وٺي شام جي لڙهندڙ پاڇولن تائين، ڪمون ڏورين ۽ ڏيـان جو چار وچائي اوسيٽڙو ڪيندو رهيو. ننڊ ٿي، ٻهڙن ۾ اونگڙو ويهي ويهي گوڏن ۽ چيلهه ۾ اچي سوز پيس، پر چار ته ڇا هڪ

رهيو به ڪڙو ٿي نه سگهيو ۽ جڏهن گهر موٽيو ته ترن جي
جاءِ تي پاڻ ڳٽين جي چار ٻه ڦٽل هو. ٻڪين جا پراڻا ڪوناڙا
ته جام هئا، پر احمد خان کي ڪير جهلي! چريءَ جا يار گهڻا،
جيڪو گهر سان ٿو رسي، سو بندوق جو ڪاٺ ڪلهي تي رکيو
ٽٽو اچي. ڏي سيم ۾، جهڙي پٽس جي بادشاهي هجي، اصل ٽاڙهيا.
ٻڪين کي به بندوقڻ جي باهه اچي ٿپائي ڪنيو، سو ڏٺن ته ڏاڍي
جي لٺ کي ٻه مٿا، ٻچ پري، هونئين جو ڪنيڙائيون ڪيڏائي
ويهي رهون. ماڻهن جي ديڳڙن تان هونئين سدائين ڏيڪڻ لٿا پيا
آهن. رڳو ڪاري لٺ هٽ ۾ ڏٺي نه اٿن ته ڪٿي ٻڙڪو ڪائيندا
جهڙي بندوق مان گولي ڇٽي نڪتي. ان ڪري ترن به احمدخان
جو تر ڇڏي وڃي ڏاڍي مڙس جانيءَ جي سيم وسائي هئي. پنهنجن
ڪوٺن مٿان ٻڪي ٻکڻ هڪلڻ جو ڪم ته هر ڏاڍو مڙس ڪندو
آهي، پر ٻکين مٿان ماڻهو اڏائڻ جو ڪم وڏيرو جاني ڪندو هو.
ڪنهن سيري سنگتيءَ يا ڏگ ڪاموري جي ٻي ڳالهه اهي. رهي
ليڪ ۾ شمار ڪرڻ جي ڳالهه سو ته وڏن وڏن جي گهرن کي
ائين ڪاٺ لڳيو وڃن جو ڳالهه ٿورو به ڦاٽ نه ڪائيندي آهي.
اها ته ٿي اک جي چوري، پر هٽ هٽ جي چوري به لڪي
ويندي آهي. ٻلا ڏٺي سچو ڏينهن لٺ کڻيو جهنگ جهڙيندو ته
ڪونه وتندو! اما سنهي ريڙهي ائين پيئي هلندي آهي. راڄ پاڻ
۾ گڏيا ويٺا آهن. عمر اٺٽو وهٽو آهي، سو هروڀرو ڪو سي
ليڪا لنگهي، جانيءَ وڏيري وٽ وڃي چغلي هڻندو ته وڏيرو
گهران ڪٿي ڪونه ڏيندس. اٽلو اهو سهٽو ملندس ته: ”مڙس هئين
يا ڪڪڙ! حراميءَ کي جهلي چنڊن مان ٻون وٽ وٺي اچينس
ها. ٿڪ اٿئي! راڄ ٻاڙيا ڏٺامين پر تو جهڙو ردي ڳوليو ڪونه
ليندو. جاني خان جو هاري هئين، ڪنهن للوءَ پنجوءَ جو نوڪر
ڪونه هئين. ڪارو اٿئي منهن. ڏاڙهيون اچي لڄايون اٿان“ انهن
اکرن کان پوءِ پوندو ڏهڻ يا نه ڏيڻ جو مدار سامهينءَ ڏر تي
آهي، ڇو ته اڄڪلهه خلق جو ٿورو ٿورو سٺو به ڦريل آهي. هجي

ڪو مٿي اڳهاڙو ڪري ڪا ٻيڙائي ويهي رهي.

سو انهن ڳالهين جي ڪري ڪير هرو ڀرو منهن پئي ڪنهن جي ڇورت ڪونه ڪندو هو. ٻڪي جي ڳالهه لاءِ ماڻهو راڄ ۾ ٻيڙو ٿئي. ڪمون هونئن ته احمد خان جو رٽائرڊ هاري هو پر پٽ پوٽ، مرڻي پرڻي ۾ راڄن جي پرائيويٽ پارليامينٽ جو معزز رڪن هو تنهن ڪري.... خير.

اهي سڀ آڳا ٻيڇا سوچي، ڪمونءَ جاني خان جي سيم ۾ پير رکڻ جي ڪوشش ڪئي، جتي ٽن ڦاسڻ جا امڪان گهٽا ۽ سندس پيرن ڦاسڻ جا امڪان گهڻا هئا. ٻلا جي هلندي پاڳن ڦاٽ ڪاٽو ته الله مالڪ آهي، احمد خان جيئرو ويٺو آهي. وسين لڳي مارڻ ڪونه ڏيندو. وڏيري جانيءَ وٽ ٻني به گهٽي آهي، هلندي به گهٽي اٿس، پر احمد خان وٽ مڙسيءَ جا ٻل گهڻا آهن سندس هيئنو ٻليءَ ڦٽيءَ وانگر سدائين نڙيو ويٺو هوندو هو. ڦٽي جسم ٻڪ ته احمد خان هارين جو ٻڪ هو.

سڄي رات اونده جو وسندڙ مينهن اڪامڻ لڳو هو ۽ روشنين پنيورين وانگر اڏرڻ شروع ڪيو هو. گهرن ۾ چلهين اک پٽڻ شروع ڪئي هئي. وڏي اسر جو جيستائين چانهن جو ڳڙهاٽو ڳارو نصيب نه ٿئي، تيستائين ماڻهو ته ڇا، پر ڏينهن به اک ڪونه پٽي. ڪمونءَ چانهن جا ٻه ڪوپ چاڙهي جڏهن سلقيءَ کي ٽڪ ڪيو، تڏهن چيلهه ۾ ڪجهه ساروڻي آيس. سلقيءَ کي انديشن مان گلڏ گوڏ جي ور ۾ هٽي، چار کي ٽوال ۾ ويڙهي، ڪلهي تي رکي لانڍيءَ مان ٻاهر نڪتو. ٿڌيءَ هوا جي جهوٽن تي ٻه ٽي ٿڌا ساهه کنيائين. پري ڪان وڻن جا دڦڪ ڏسڻ ۾ آيس، جن سندس مستقبل جا اڻ ڇٽيا نشان هجن. آوازن ۾ اڇا ننڍا ڪا جهوٽا سمايل هئا.

سهڻيءَ جي آخري رڙين وانگر ٻڙٻانگ ٿي ويل پراڻ ٽٻيءَ ڪسيءَ جي ڪنڌي اڇي ورتائين، جنهن جي آسپاس مورن ۽ چارين جا گهاٽا ويڙهم هئا، ان ڪري پري کان ايندڙ ماڻهوءَ جي

نظر گهٽ پئي ٿي سگهي. جهنگ تہ الله سائين جو آهي، پر ڪنهن
جي نظر نہ پوي تہ چڱو آهي. ڪهڙي خبر تہ ڪنهن جي دل
۾ ڪا لنڊي ويٺل هجي ۽ جانيءَ وٽ چغلي هڻي ويهي رهي ۽
ڪو مسڪين واٽ ويندي جهڙجي پوي، پوءِ ڀلي پيو وڏيرو احمدخان
جهاڙون رکي، زهر الائي ڪٿي وڃي چيهہ ڪري. لنڊيءَ جو
زهر تہ وڏ ۾ وڏ هڪڙي ماڻهوءَ تي چڙهندو آهي، پر چغليءَ جو
زهر گهر جي ستن ڀاتين تي چڙهندي دير نہ ڪندو.

ڪسيءَ تان نپ ڏيڻ تي هو تہ....

”ڪير ٿوس آهين؟“ سندس پير سندس ذهن وانگر هڪ دنڌ ڄمي ويا.

”ڪمون“

”وڏي اسر جو ڪٿي ڪاهہ ڪئي اٿئي؟ خير تہ آهي!“

سانوڻ جو ڇاتل سڇاتل آواز سندس نبضن ۾ چڙهي ويو ۽ ٿڌو
ساهہ ڀري دل تان بار لاهي ڇڏيائين.

”پر تون تہ ذري گهٽ هينئون ڦاڙيو هو.

”ڇو، ٿوال جي هڙ ۾ چوري ڪئيو وڃين ڇا؟“

”ابا؛ ڪهڙيون چوريون. جنڊڙيءَ جو ميلو هوئين ٿڻ وارو
آهي. مڙئي ٿيو پيٽ پرٿو.“

ٿوال ۾ ڇلہ ڪئيو اٿئي؟“

”گهر جي ستن ڀاتين جو نصيب.“ هن ٿوال کولي سانوڻ
اڳيان پنهنجيءَ دل وانگر رکي ڇڏيو.

”چاچا وڏيري جانيءَ جي سيم اٿئي. سنڀالي پير کڄ. اصيل
جو ڪاڏل ٻچي پوندو؛ پر جنيءَ جو ڪاڏل ڪونہ ٻچندو.“

”ابا جتي حياتيءَ جا ڏڪ پچايو هلون، آتي وڏيري جو ڏڪ
بہ پٺن تي چاڙهي ويندا سين. پر توکي پارت آهي. تون ڪنهن کي
نہ ٻڌائج. پوءِ اسان جو ساجن اسان سان.

”منهنجون اکيون ڪونہ ڦٽيون آهن، جو هرو ڀرو وڃي
چغلي چائي ڪريان. پر پرائو بزگير آهيان اسان کي پيل اٿس
تہ ڪو سيم ۾ شڪار ڪندو ڏسو تہ جهلي ڏاڙهيءَ سان مون

وت ولي اچوس. سورڳو اسان کي مٽي ۾ وجهرائيندين.
اسان ته پنهين پاسي قاتل آهيون. هڪڙي پاسي راڄ، ٻئي پاسي
روزيءَ جو سوال."

"پر ابا تون چپ رهج."

"چپ ته رهندس، پر ڳالهه ڦات ڪاڏو ته تون ته سرندين
پر اسان کي به مارائيندين. جهڙو آهين تهڙو ٿري ٿارو ڪر."

"تون به ٿو ائين ڪرين!"

"آءٌ ڪونه ٿو ڪريان، وڏيري جو هاري ٿو ڪري. منهنجي
ابي جي ملڪيت ڪونهي. ڏنم ته ڳالهه مات ماڻوڙيءَ ۾ لڪي
ٿي وڃي ته واهه، نه ته اسان کي پنهنجو سر بچائڻو پوندو."

"خير..." ڪمونءَ ٿڌو شوڪارو ڀريو.

"وڏيڪ سرضيءَ جو مالڪ آهين." ۽سرضيءَ جي مالڪ ڪمونءَ
ڪسيءَ تان ائين ٽپ ڏنو ڄڻ بڪ جي ڪاهيءَ تان ٽپ ڏنائين
۽ پرائيءَ سيم ۾ اچي بيٺو، تاريخ جا چار ربيا ڪڙا ڪرڻ لاءِ.

سيم شاهوڪار هئي، سال ڄام هو، تاريخ ڪڙي هئي، پکين
جون ٻوليون ماڻهن جي آواز ڪان سٺيون هيون. مڙس لاءِ ۾ هو،
ڇڻ جيءَ جاءِ تي ڏهه تتر قاسايا هئائين. شام جي لڙهندڙ رنگن
۾ چار ويڙهيندي مٽي نگاهه ڪيائين. رحيمداد ڪمدار مٿائنس
بندوق کنيو بيٺو هو. ڪيس ائين محسوس ٿيو ڄڻ پاڻ به تتر هو.

* * * * * *

سڄي ڳالهه ٻڌي، احمد خان ڪو وقت ته آرام ڪرسيءَ
۾ ائين ڦاٿو ماڻار ۾ پيو هو ڄڻ سينهوڳيءَ جي پريل منجهند هجي
جيڪا ڦاٽڻ تي هجي. پهرين آهستي آهستي پير ڏڪڻ لڳس. پوءِ
ڏڪٽي مٿي چڙهندي ويئي، مٿي چڙهندي ويئي، سڄي ڪرسي ڏڏڻ
لڳي، ڪرسي ڪانه هئي آسپاس جا راڄ هئا. اوچتو پڙڪو
ڪاڍائين جهڙو پريل واهه ٽٽو.

"ماڻهو آهن ڪوچڙا! هي به چوندا ته اسين زميندار ٿيا
آهيون. روز روز ڏس ته ڪانه ڪا ڪوس ڦٽائي ڪريو ويٺا آهن.

اڄ فلاڻي جي اٽ کي ٻيل ڪندي بندوق جي منهن ۾ ڏيئي ڇڏين، اڄ فلاڻي کي موچڙا مليا. پنهنجي بابي جي بادشاهي ڪريو ويٺا آهن. جيڪو ٿو ور چڙهين تنهن کي پيا سٽين. هي ماڻهو ته سياڻ ڪنهن جي لڄ ۾ هٿ وجهندي ڪونه گسندا. ڪٿي اٿـن اچي. ماڻهو به ته ردي آهن. ڏين نـه لڱيون منهن ۾ تـه خبر پوين ته ڪيتربن ويهين سو ٿو ٿئي! پر پڇان ٿو ته اسان جاني خان جو ڇا بگاڙيو آهي؟ پائي ڏيڻي نه وڻئي، سـاٽ ڪريو پنهنجو مٿـو جهليو پيا آهيون، اسين ڇو اچي ڦاٿا آهيون. ڪموڻي تتر ڦاسايا، ڪو ڪون ته ڪونه ڪيو اٿس. جيئن مات ڪئيسين تيئن مڙس مٿي تي چڙهندا وڃن. پٺهن جي بادشاهي آهي! اسان کي گهران ڪونه ٿا ڪارائين، ڪو مڙس ڪونه گڏيو اٿن.

اسين پيا چئون ته ٿيو ٻيلي راڄ آهيون. گڏيا ويٺا آهيون، ڏکيو سکيو ويندو وقت گذري. سنهي ٿلهي ڳالهه کـي اکـ ۾ ڪونه رکيو. پويان اچي اهو ته ڪونه چوندا ته ٻيلي وڏا رڳو وڙهڻ ۾ پورا هئا، پاڙي جو حيا ڪونه ڀين پر هي همراهه ڏس ته مٽ کان مٿي پيا لٽن. ٽپ ڏيو اپ تي پيا چڙهن. نواب جـا پٽ اچي ٿيا آهن. اڙي جاني توکي ڇڱيءَ طرح سڃاڻان، ۾ پئسا کيسي ۾ ڏڻا اٿئي ته پائئين ٿو ته ويٺو راڄن جا ڪنڌ مروڙيندين ۽ ڪو پڇندو به ڪونه.

پئي ڪا سنهي ٿلهي ڪنهن کان چڪ ٿي ويئي آهي ته راڄ ويٺا آهن، انهن کان فيصلو ڪرايو. ڏوهيءَ بيڏوهيءَ جـي پرکـ ڪيو. چئن چڱن ۾ منهن مٿي ڪري ڳالهايو. ڪو چور چور جو پٽ هوندو ته جهلي چنڊن مان هٿين پٽ تي پر ڪا ڳالهه راڄن ۾ ٿئي ڪين، نه پڇڻو نه ڳڇڻو، پنهنجي ليکي فيصلا ڪري آلا سڪا باهه ۾ ڏيٺا ڙي خدا کان ڊڄو خدا کان! پرڏوهه به ڪو مار ڏيڻ جهڙو هجي ته مار ڏيو. هلندي انڌي ڪتيءَ سهو جهليو. ڪکـ پوڙهي مڙس کي اچي ورتو اٿن، سو هٿين مڙس کي مٿي، رت ۾ ڳاڙهو ڪري، مٽيءَ ۾ ٻيڙو ڪري، گڏهه وانگر

ماريو اٿن. اڙي ڪجهه اڇي ڏاڙهيءَ ڏانهن ڏسين ها! مسڪين ڪي ماري ڪيچ ڪٽيو اٿن، ڀاڻو جي اوهان ڪي زور آزمائي ڪرڻي آهي ته ڪنهن ڀاڻ جهڙي ۾ هٿ وجهو ته پوءِ سڃاڻيو، نه سڙسيءَ جون خبرون پون. ڪمدارن ۽ چمچن جي پٺڪي ته هوئين ڏيڏ ڦوٽ تي ڀيئي لامار ڏي. پر تون هيڏو سارو ساٿهو ڪجهه ڪهي ڪاءِ. ملڪيت جي ڏاڍ تي چپ نه ڪر.

پر آءٌ چوان ٿو ته هنن ڪي همت ڪيئن ٿي، جو پنهنجي ساٿهوءَ جي پٺڪي ۾ هٿ وڌو اٿن. ايتريون هلنديون اسان جون ٻه آهن. جهنگ مان اسان ڪي ٻه ڪٽي ڪونه آيا آهن، اهڙا چار ساٿهو اسان ڪي ٻه ميڄاڻ ٿا، ڏهه بندوقون جانيءَ وٽ هونديون ته پنج اسان جي گهر مان ٻه نڪري پونديون. پوتيون اوڍيو اسين به ڪونه هلون.

چيوسين ته ڀيلي مٺي ٻه مات مٺي ٻه مات. هي ڀيا ڪندا، اسين ڀيا سهنداسين. پر هي ته صفا سپ ليڪا لنگهي ويا آهن. مورڳو لڏائڻ جي پويان اچي پيا آهن. پر اهڙا پڙيا اسين به ڪونه آهيون. اڄ ڪمونءَ جي پٺڪي ۾ هٿ پيو آهي، سڀاڻي اسان جي ۾ پوندو. تنهن ڪان اڳ ۾ چئو نه اهڙي پوٽ ۾ ڏيون جو ڀاڻ ته ياد ڪن پر پوين کي به ڏس ڏيئي وڃن ته ها ڀيلي ڪي مڙس گڏيا هئا. سات ڪري ويٺاسين ته هڪلي گهرن مان ڪڍندا. هيڪا هيڪي ڪبي، يا اسين پڙ تي هونداسين يا جاني پڙ تي هوندو " احمد خان چوٽ تي پهچندي هيٺ ويٺلن ڪي چيو، "اڙي اوهان سڀني منهن زمين ۾ ڇو هنيو آهي؟"

"سائين، جيئن چئو تيئن ڪريون." ڀولڻ وڏيري جي لفظن جي وسندڙ پڙن جي وچ مان ڪنڌ ڪڍندي چيو.

"تون هيئر جو هيئر گهوڙو سنج ڀهرين وچ علڻ وارن جي راڄ ۾، پوءِ حاجي خاڪوءَ وٽ. منهنجي ڀاران چئين ته هجو مڙس ساٿهو ۽ ڪي ٿورا هجنو ياد ته، ڀيلي ڪو وڏيري احمدخان سڏ ڏنو هو يا ٻه پير پريا هئائين ته پوءِ اٿيون، ڪهاڙيون، بندوقون

ڪٿي اوطاق ۾ پهچو، جيڪو هٿين خالي آيو ته مٿي ۾ مٽي وجهندو ساں."

ڊولڻ اٿي هلڻ لڳو.

"ڇ پڌ، پيو ماڻهو موڪل ڏاڻي تي، صوبيدار کي چئه ته بيٺي پير سوں سان ڳالهائي وڃي، ساٿ ڪري ڏڪاسين. ڪا ڳالهه آهي!"

احمد خان ڪرسيءَ تي اٿلي پيو، چڻ پنهنجو سڄو زهر هاري ساٿو ٿي پيو هجي.

*   *   *   *   *   *

وڏيري احمد خان جي اوطاق ڀري پيئي هئي، ڪهاڙي ڪهاڙيءَ سان، لٺ لٺ سان، پٽڪو پٽڪي سان ڳنڍيو پيو هو. پٽڪن جي اڄ پئي پيئي. مڙس ڀريا ويٺا هئا، رڳو وڏيري جي هڪ اکرن جي ڇهنڊ جي ضرورت هئي. راڇن سان رهايل هئس. مڙس مڙسن کي ڪم ايندا آهن.

ادا، جيڪووقت ٿي ڪنڌ ڪيائي، انهيءَ جهڙو ذليل وري پيو نه آهي. هيءُ ته وڏيري جهڙي لاءِ سڌ ڏنو آهي، پر جي ڪو انهيءَ ڪان به ڪو وڏو ڪم چوندو ته به ڪنڌ ڪونه ڪيائيندا سين."

"اڄ خبر پوندي ته مڙس ڪير آهي، پاڙيو ڪيرا!"

"ادا خبر ڇا پوندي! جنهن ۾ به ڏڪا پاڻيءَ جا هوندا، سر کي اڏيءَ تي رکندي دير ڪونه ڪندو"

"پر ير هڪڙي ڳالهه آهي!"

"ڪهڙي؟"

"ڇگي ماڻهوءَ جو ڪم آهي هن ٽرين کي پاڻ ۾ ٿاهڻ. چار ڇگا وچ ۾ پون ته ڪو ايتري واڌ ڪونه ڪائي."

"پر آها به ڪا سرت هجي جانيءَ ۾، صفا ڪٽ تان ڪٿيو هلي. احمد خان سهي سهي ڏڪو."

"ها، پر جي ٻه ڏاڙهيون وچ ۾ پون ته ڪو ڪنهن کي ٽوٽو ڪونه ڏو پوي."

”تہ پوءِ وڃي ڏاهين. ڇڙهہ وڃي جائيءَ جي ور تہ خبر پوندي.“

”خير اها اها تہ ڳالهہ ڪونهي. پهرين سر احمد خان جو، پوءِ پيون ڳالهيون پر....“

”وڏيرو پيو اچي... وڏيرو پيو اچي ...“ آوازن جو جهڪو پڙڪو چرس جي بوءِ وانگر سڄي اڱڻ ۾ پکڙجي ويو.

احمد خان پستول ڪنڌ ۾ وجهي تڪو تڪو اوطاق ۾ ڊريو. في الحال تہ وڏيري جي رعب تي هلڪا آواز بہ ڊهي پيا. ايستائين ماٺ لڳي پيئي هئي، جيستائين وڏيرو کٽ تي وڃي نہ ويٺو.

”وڏيرا، اسين تنهنجي حڪم جي انتظار ۾ ويٺا آهيون، رڳو هڪل ڪر، پوءِ ڏس مئليون.“ هڪڙي همراهہ ڦاٽ ڪاڏو.

”بابا، راڄ ڪم نہ ايندا تہ ٻيو ڪير ايندو! راڄن جي ڏيڍ تي تہ جنن سان منهن انڪايو اٿئون.“

”سرڪار، پوءِ دير نہ ڪريو.“

”راڄ! هاڻ ڳالهہ هيءَ آهي تہ....“ احمدخان ڏورو ڳهچڪرو ڪاڏو: ”لک لک ڏورا اوهان جا، جو سڏ تي هليا آيئو. مون کي هڪل ڪئي هوندان تہ مون بہ ڪنڌ ڪونہ ڪڍايو هوندو.“

احمد خان ڪنڌ مٿي ڪري ساٿهن ڏانهن نهاريو، ڄڻ پنهنجا ڪيل ڏورا ساٿهن جي اکين ۾ ٿي ڏٺائين. ”جهيڙي کي منهن ڏيڻ مڙس جو ڪم. پر هڪڙا ساٿهو اهڙا ٿيندا آهن جيڪي جهيڙو ٽاريندا آهن. اهو بہ مڙسيءَ جو ڪم. پر ڪي ماٿهو اهڙا ٿيندا آهن جيڪي....“ وڏيري پيهر ساٿهن ڏانهن نهاريو. ماڻهن جي چهرن تي سوالن جا پاڇولا ٽڙڪي رهيا هئا. ”... پيا ماڻهو اهي ٿيندا آهن، جيڪي وسائل کي ڦوڪون ڏيئي باهہ جي ڪوشش ڪندا آهن ڄڻ چڳن کي پاڻ ۾ ويڙهائي سرن جي ٻيل ڪرائيندا آهن. چوندا آهن تہ اصيل جو ڪاڏل بچي پر چغليءَ جو ڪاڏل نہ بچي. مون هن معاملي جي چڱيءَ طرح پڇا ڪئي آهي. هيءَ جنهن ماڻهوءَ جي ڪري ٿي آهي اسان سان. انهيءَ جون ۽

منهنجون خبرون آهن. پورن ڏهن ڪيسن جي منهن ۾ نه ڏيانس ته پٽ لڳانس- هتان مڙس ٽٽو آهي سو ويهه وجهي وڃي جانيءَ کي ڀڏايو اٿس. پئي تنهنجو ڪهڙو ڪم پاڙي جي چڱن ماڻهن کي ٿو ويڙهائين."

"پر سائين...." ڪسونءَ جو ڏڪندڙ آواز.

"سائينءَ جا بچا چپ ڪر، نه ته توکي به ڪيان سانوڻ جهڙو."

"سانوڻ!"

"سانوڻ؟"

"سانوڻ!!"

"سانوڻ!"

ڪسونءَ کي ائين محسوس ٿيو، ڄڻ پاڻ ۽ سانوڻ چلهه جون ڪاٺيون آهن پر ڪاٺ واري ته خلق ٻي آهي.

—o—

"...... ماسي رسونءَ جهٽ هنيو، پاڳ پلا هڻس، ٻئي واڳون هٿ ۾ اچي ويس، ڪنوڻ ٿي ويو. پويان ڌاڙها پئي ويا. راڄ ٽٽي پيا. گهوڙيءَ پٺاريءَ کي به جتان ٿي آيو، اتان ٿي وٺي، سٿڻ ۽ قميص اڳڙيون اڳڙيون ٿي ويس، ڪلهن ۽ پاسي وٽان به ٿي ٽارين جا چڱا چير به اچي ويس. يڪي ڊوڙ ۾ گهوڙيءَ ڪن وانيڙين ڪولهين جي لانڍين جي وچمان ڦاٽ ڪاڍو، گهوڙيءَ جي ٻنهين اڳين پيرن ڪنهن نرم شيءِ تي ستڪو ڪيو ۽ گهوڙيءَ ٽپ ڏنو، ماسو رسون ورندي ڪرندي بچيو، پويان سنهيءَ ڪيڪاٽيءَ اچي ڏانهن ڊوڙ پاتي ۽ پيڇڙ تاري وانگر هيٺ لهندي وئي. ۽ رسونءَ پوئتي موٽ ڪاڍي، پٽ کي سمانو وٺي ويس ۽...."

(عبدالقادر جوڻيجي جي ناول "سو ديس مسافر منهنجو ڙي" تان ڪوريل.)

ٻڌر

جڏهن ”هن“ جي نبضن ۾ ڪڇيءَ جوانيءَ جي لالائي چڙهي آئي هئي ۽ جڏهن ان سان گڏ هڪ اڻاتي قوت ٻه ساڳين نبضن جي ذريعي جسم ۽ روح جي ڪنڊ ڪنڊ ۾ پکڙجي ويئي هئي، تڏهن ڀڙيون ڀيرو پنهنجي ڪرسي جي ڪاٺيءَ جهڙي چيڙهي ۽ سانوري بدن ڏانهن ڏٺائين ۽ پنهنجو نئي جسم مٽائنس پاڻيءَ جي ويرين وانگر چڙهي ويو، پنهنجي ان جسم ۾ يڪو غوطو کائي تر تائين هليو ويو. ٻڌران ٻڌران جي وچ ۾ جيڪي پل بچيا هئا اهي خرچ ڪري ڪوڏر ڪڇي زمين ۾ هنيائين، ڪوڏر موٽي اچي سندس منهن ۾ لڳڻ جي بدران مهٽي وانگر ڏاڍي سولائيءَ سان زمين جي روح ۾ لهي ويئي. سندس اندر ۾ پکڙيل قوت گڏ ٿي، ڪوڏر جي ڌار مان وهي، زمين ۾ ڍيري وڃڻ جي بدران اتيئي اٽڪي بيهي رهي. سندس نبضون ارڏي رت سان ڀرجي ڦاٽڻ تي هيون، سندس دل اونداهي اپ مان نڪل تاري وانگر ميلهارو کائي گهاٽين اونداهين ڏانهن لڙهڻ لڳي.

احساس جي گجگاهه ۾ لڙهندي خيال ڪيائين ته دنيا جي اهڙي ڪا ڪنڊ ونجي، جتي ڀيرن آڳريون زمين ۾ نه ڦاسن ۽ اندرئين قوت ترڪڻ تي اچي ته يڪي ترڪندي وڃي ۽ منزل ڪاپي هٿ جي ڌريءَ تي قسمت جي ليڪن وانگر رکيل نه هجي. اندر ۾ اهي سڀ باهيون سانڍي منزل جي آسمان ڏانهن هلڻ شروع ڪيائين. هلندو هلندو، ڏينهن رات ڪي وٻڙهيءَ جي ڏور وانگر دکن ۾ ويڙهيندو، زمين ۽ آسمان ڪي دل ۾ لاهيندو ڪيڙيون فصل، برپٽ، جهر جهنگ، واريءَ جا برپٽ، ۽ نيٺين جون ڪاهيون ٽپندو اهڙي هنڌ تي پهتو جو ڀرئين ڏڪ سانڀي

پير نڪري ويس ۽ ڪيڏاڙي وهي لڳيس. رت جا ٻه ٽي ڦڙهـــا ترڪڻ پٿرن تي ان ڪڇيءَ وهيءَ وانگر پکڙجي‌ويا، جنهن وٽ ڪابه آناڪ ني نه هوندي آهي. ”هن“ پهريائين پنهنجي رتڏانهن ڏٺو، پوءِ هٿن مان ڇڏائي ويل هٿوڙي ڏانهن ڏٺو، پوءِ سندس‌نظر اندر جي اڏمن سان، گڏجي لسن پٿرن تـــان ترڪندي، گسندي ٿانڊا ڪيڏندي وئي. جڏهن اهـي پـــڙڪندڙ شعلا ويــڙهـي پنهنجي جسم ڏانهن ڏٺائين تڏهن ڪمس پڪ ٿي وئي ته هوڪچي زمين ڇڏي پڪي تي اچي پهتو هو، جتي پٿر ئي پٿر هئا، ننڍا پٿر، وڏا پٿر، چلڪڻا پٿر، اندر پٿر، ٻاهر پٿر، اڪيون پٿر- جن‌جي اندر ۾ شايد ڪا اهڙي دنيا اڪيون پوري لڪل هئي، جنهن هن کي ميلن ۽ ورهين تائين ڪٽي هن ترڪٽيءَ دنيا ۾ڇڏيو هو،جتي پير ته ٺهيو پر دل به ترڪڻ لڳي هئي.

انهي ڏينهن ويچارن ۽ رات جـــي وچ ۾ ويهـي ويساهين پٽيائين. جڏهن پياي ۽ پٿرائين صبح جـو سندس خـــواهش وانگر هلندڙ هوا جي جهوٽن ۾ اک کليس ته آسمان جـــا نيرا شعلا ۽ پٿرن جا پيلا شعلا پڙڪا ڪائي هڪ ٻئي تـــي جهپ هڻي رهيا هئا. آسمان جي اونهاين ۾ ٻن ٽـــن ڳجهن روحن وانگر لامارا پئي ڏنا. رکي رکي سج جي اک جي گهور تي ڳجهن جي پـــرن جرڪو ٿي ڪاڏو ۽ بوءِ وري ڪاري ليڪ هيٺ لڙهندي ٿي‌وئي. ڪنڊن تي ڪڪريون قاتل هيون. هن ٿڏو ساهه پري آرس ڀڳو. ٿوري وقت لاءِ اڪيون بوڙي ڪاري رنگ ۾ ڍرڻ جـــي ڪيائين بر اتي به نيلاڻ ۽ پيلاڻ جي ڪنوٽين ڏچا ٻئي ڏنـــا ۽ اڪيون کولي ڇڏيائين ۽ هٿ پير چنبڙي اٿي ويهي رهيو، ڄڻ زمين مان ڦٽي نڪتو هو. ڪو وقت ته ماٺ ۾ هو، سندس نگاهه وچـــي هٿوڙي تي ٻئي، جيڪو ڄڻ سندس جسم جو ٽڪر هـو. ٻه پير وڌي هٿوڙو کنيائين.

”ٺيڪ آهي! سوچي وري هٿوڙو پٺ تي رکـــي ڇڏياتين هٿ جي ترين کي ڦوڪ ڏيئي پٿرن تي اکـــ وڌائين، جيڪـي

سندس آسپاس اسرارن وانگر خاموش ۽ نڙپکڙ ٿيا پيا هئا.

”پاهران جو هيترا ماڻار ۾ آهن ته اندر جي اونهاين ۾ ته ڪجهہ نہ ڪجهہ ضرور هوندو.“ هڪ لهر.

”پر جي هٿوڙي جي ٺوريءَ نوڪر تـي پهچـڻ لڳا ته ڪجهہ ڪونہ هوندو.“ هڪ ٻئي لهر.

”تڏهن به ته پٿر آهن.“ ٽئين لهر.

”اهو پٿر ئي کهڙو جيڪو پڇڻ ۾ ديـــر نہ ڪري.“ چوٿين لهر.

اندران اٿي آيل لهرن جي وچ ۾ لڙهندي هـٿوڙي ۾ پيهر همٿ وڌائين. هڪڙي چڱي خاصي، تازي توانـي جـرڪندڙ پٿر جو اڇي پاسو جهليائين. هٿوڙو مٿي کنيائين، ڄڻ آسمان ۾ ڦاسي پيو. ڪجهہ وقت ڪان پوءِ پير جمائي هٿوڙي کي ڪٽي پٿـر تي ڇڏيائين. ٻه ٽي ڇٽر اڏاڻا، ڄڻ سندس روح جا پٿر ۾ قاتـل ڇٽر هئا، جن کي پونيٽ ڪري اڏامڻ جو وجهہ مليو هـــو. هلڪي شعلي لامارو ڏنو ۽ سندس اکين جي تارن ۾ اٽڪي بيهي رهيو، ڄڻ پٿر مان نہ نڪتو هو پر اندران نڪري اکيـن تائين پهتو هو. اڏدر جي جهنگ ۾ ويڳل وحشي نچڻا وٽن جي لامن مـــان نڪرندڙ آوازن جي هاها ڪار جي لئہ تي نچڻ لڳا. چوڌاري ناچ جي باهہ پڙڪا ڏيڻ لڳي. وڻ وڻ پن پن کي باهہ رڱندي ويئي هن چيڙي ڪان هن چهڙي تائين آواز ئي آواز هئا، ڇـو تـہ پٿر پهرئين ڌڪ تي نہ ٽٽو هو. پنهنجي روح کي ائين نهـري اپ ۾ ڪاري ڪـڪر وانگر ونجندو ڏسي، اکيون پوري هڪ ٻئي پويان پٿر تي ٽي چار ڌڪ هڻي ويو ۽ جڏهن اک پٽيائين تـہ پـٿر ساڳيءَ حالت ۾ هو، رڳو ڪجهہ مٿان ننڍا ننڍا ڇٽر اڏاڻا هئس.

”هن پٿر جي اونهاين ۾ ضرور ڪو وڏو اسرار آهي.“

”تڏهين تہ سگهو نٽو پچي.“

” ۽ ڇيڪي سگها ئي پڇي پوندا آهن، انهن جي اندران ڪجهہ بہ نہ نڪرندو آهي.“

سوچي، وري هٿوڙو کڻي پٿر تي ڌڪ هڻڻ لڳو. سندس وجود پانهن، هٿوڙي، پٿر ۽ ڌڪن سان وچڙي ڳنڍجي ويو. ڪجھ وقت ڪانپوءِ اک پٽيائين ته ڪيس پٿر ۾ وڏو ڏار نظر آيو. هاڻ صرف هڪڙي ڌڪ جي کپ هئي. هٿوڙي کي مٿي کڻندي ڪيس ائين محسوس ٿيو ڄڻ سڄيءَ ڌرتيءَ کي هٿن تي کڻي ويو هو ۽ هاڻ جو هاڻ ان کي هو پٽ تي ڇڏيندو ۽ ڌرتيءَ جا اسرار هڪ هڪ ڪري سندن پيرن ۾ ڏهي پوندا.

"پر اهو پٿر ئي ڪهڙو، جنهن جا ٻه ٽڪر ڪري، اندر ڪيڏي ڇڏجي." هن جي هٿن ۾ خيالن جون زنجيرون ڦاسي پيو.

ان ڏينهن رات جو گهاٽي ننڊ آيس، سندس چوڌاري ويڙهيل اها رات ايتري گهري هئي جو تارا به سندس اندر جي اونداهين ۾ ٻڏي ويا هئا. سالن ڪان پوءِ گهاٽي ننڊ آئي هئس.

پوءِ هو، روزانو ڏينهن جو پٿرن ۾ ڏار وجهي، رات سان پاڻ کي ويڙهي، فاصلي جي ليڪن کي ختم ڪري ڇڏيندو هو.

تمام گهڻن ڏينهن ڪانپوءِ ڪيس هڪ اهڙو پٿر هٿ آيو جنهن تي پورا ست ڏينهن مٿو هنيائين، پر پٿر ٽٽڻ جي بدران هو پاڻ ٽٽڻ لڳو هو. سندس ٽورا ٽورا ڇٽر اڏامي پٿرن تي ڪري پيا هئا.

انهيءَ ڪنواريءَ صبح جو "هن" پنهنجو پاڻ تان رات کي ائين لاٿو هو ڄڻ پيهر ورائڻي نه هجس سج ڇڏن ڇڏن ڪرڻ ۾ ڦاسي، ڏينهن جيءَ ڇاتيءَ جو زخم ٿي پيو هو ۽ ڏينهن جي نبضن ۾ رت جي بدران ڇانءَ ڊوڙڻ لڳي هئي. هن جون قوتون دونهان دونهان ٿي جسم مان ٻاهر نڪرڻ لڳيون ۽ پڙڪي ڪاڻ تي هيون. سڄو اپ زمين ۽ پٿر ويڙهجي سندس پيرن ۾ اچي ڪريا. هيڏانهن هوڏانهن نهاري، ٽڙيل پکڙيل "پاڻ" کي پٿرن تان گڏ ڪري، هٿوڙي ۾ هٿن جو ڇهاءُ پرڻايئين. پٿر جي ويجهو وڃي هٿن جي آسمانن کي مٿي کڻايئين ۽ پوءِ قوت جون نيڪون ريهون ڪنديون پٿر تي ٽٽي پيون ۽ پٿر سان لڳي ترڪي

چوڌاري پکڙجي، هوا ۾ گم ٿي ويون. هيو پيرو وري ريهون نڪتيون ۽ ليڪون اڏاڻيون. هٽندي هٽندي هو پگهر ۾ شم ٿي ويو جو منجهند اچي ٿي. سندس ڇهري تي مٽي آيل پگهر جا ڦڙا ڄڻ پٿر تي چڙهيل ڏڪ هئا، جيڪي پگهر ڦڙن جي صورت ۾ سندس جسم جي چوڌاري وهي پيا هئا. جڏهين منجهند شام جي لڙ ۾ لڙڻ لڳي هئي، تڏهين وڃي پٿر ۾ هلڪو ڏار پيو.

”جيڪو پٿر جيترو دير سان ٽٽڻ لڳندو آهي، ان ۾ اوترو وڏو اسرار هوندو آهي.“

”پر جي ڪو پٿر ٽٽندو ئي نه هجي ته پوءِ؟“

”پٿر آهن ئي ٽٽڻ لاءِ.“

ڪي ڪي پٿر هٿوڙن کي پڇي چڙهيندا آهن.“

”پر سڀني هٿوڙن کي نه. مثلا منهنجو هي هٿوڙو.“

ويچار هٿوڙي سان گڏ ٻوڙندو ويو ۽ پٿر جي ڇاتيءَ ۾ ڪنوڻ جي ڏچي وانگر پيهي ويو. پٿر وڏو ڪڙڪو ڪيو ۽ آواز هوائن جا هيٺان ڪائيندو، ڏرٽيون ڪندو، پٿرن تان ٻوڙندو ويو. هو پٿر ڏانهن جهڪيو، جيڪو ٻه اڌ ٿيو سندس اڳيان پيو هو. ڦهرين پيرَ ڏڪيس، بوءِ هٽ، بوءِ نگاهه ڏڪجي ويس. پٿرجو اندر صفا خالي هو، سندس نبض ۾ پٿريون ٻوڙڻ لڳيون ۽ بنهنجو پاڻ کي پٿر ٿيندو محسوس ڪيائين.

عبدالقادر جوڻيجي جي ناول ”مو ديس مسافر منهنجو ڙي“ تان ڪوريل

”...... هماليه جي چوٽين تي وسندڙ ڪنڪنپٽ جوڳين کان ڪوراڙ نانگ چڙهائي پڳو هو. اڳ ۾ نانگ هو، بويان ڪن ٻٽ جوڳي ۽ ان جي پويان هماليه جي برفن جو باٽي. نانگ کي جوڳي ٽٽي جي الهندان ڏڪڻان وڃي رسيا هئا، جتي نانگ ڪلنٽيون ڪاڏيون ۽ لس ٿاهي، بر پوءِ سنهڙ ۾ نانگ به پسڏو جوڳي به پڏا، نه پڏو ته هماليه جو پاٽي نه پڏو. ارڙ نانگ ته پڏي ويو پر......“

واسيلي شڪشن

سنڌيڪار: عبدالقادر جوڻيجو

ڳوٺاڻا ماڻهو

[تعارف: ترجمي ٿيل ڪهاڻي "Coutry dwellers" جو ليک واسيلي شڪشن (Vasily Shukshin) اصل سائبيريا جو رهاڪو هو. ليک هڪ ئي وقت هو سٺو ڊرامہ نگار، فلم پروڊيوسر، ڊائريڪٽر، فوٽوگرافر ۽ ايڪٽر هو. هو پنجيتاليهن سالن جي عمر ۾ ١٩٧٤ع ۾ وفات ڪئي. سندس هڪ مجموعو "I want to live" انگريزيءَ ۾ ترجمو ٿي چڪو آهي. سندس هڪ ڪهاڻي "Thoughts" سنڌيءَ توڙي اردوءَ ۾ ترجمو ٿي چڪي آهي.

واسيلي شڪشن جو خاص موضوع ڳوٺاڻن ماڻهن جي سادگي ۽ زندگيءَ جي ملڪيل جديد منصفانہ ۽ مشيني سهوليتن جو وڌندڙ ڳانڍاپو آهي. ڪيئن نئين زندگيءَ ڏانهن سفر ڪندڙ ڳوٺاڻن ۽ اڻ ٻوجهه ماڻهن جي ننڍڙين، خوبصورت ۽ غير نقصانڪار ڪمزورين کي چٽڻ ۾ وڏو ڪمال حاصل آهي.

هيءُ جو اسان وٽ پراڻي ڌي ويل مغربي ادب ۽ ڊرامي جي تقليد ۾ هڪڙو وڏو رواج اچي پيو آهي تہ ڪهاڻيءَ ۾ هرو ڀرو سوڙ پيدا ڪرڻ ۽ ڀڃاڙيءَ جو وري اهڙو ڦات ڦاڙڻ، جو پڙهندڙ جا ٻئي هٿ مٿي تي هجن،

ڪهاڻيون نه ٿيو جاسوسي ڪـ اتو ٿيو. واسيلي شڪشن جون ڪهاڻيون اهڙن ليکڪن کي ضرور پڙهڻ گهرجن.

واسيلي شڪشن زندگيءَ مان ذڪر ڪوري، جيئن آهن تيئن ڪاغذ تي پکيڙي ڇڏي ٿو، پر [illegible]گيءَ کي ڪنچي اهڙي هنڌان ٿو ڏئي جو اها سنئين سڌي اخباري قسم جي رپورٽ ٿيڻ بدران فني شاهڪار جو روپ جهلي ٿي بيهي. سندس ڪابه اهڙي ڪهاڻي پڙهڻ ۾ نه آئي اٿم جنهن ۾ ٿلهي ڊراماڻيت آيل هجي.

ازانسواءِ سندس ڪنهن به ڪهاڻيءَ خوامخواه جو سياسي پرچار ۽ نعريبازي ڪٿي به ڪانه ٿي ملي. پلا جي ڪٿي ڪا سياسي ڳالهه ڪري به ويو آهي تـه بـه فني بنياد تي سنجيدگيءَ سان ڪئي اٿس.

جيئن ته شڪشن جو واسطو ويهين صديءَ جـي سياسي رخن تي ڇانئجندڙ فڪري ۽ فني تحريڪ "سماجي حقيقت نگاريءَ" سان آهي. ان لحاظ کـان کيس سندس فڪري گروهه ۾ شامل ليکڪن ۾ ممتاز مـقام حاصل آهي. نه رڳو اهو، پر "سماجي حقيقت نگاريءَ" ۾ موجود ڪجهه انتهاپسند فڪري لاڙن جي ردعمل طور تي پيدا ٿيل جديد ترين فڪري لاڙن جي ميدان تي بيهي ڪري به کيس رد ڪرڻ جو ڪوبه جواز موجود نه آهي.

بهرحال جنهن شئي کي "فني دائميت" چئبو آهي اها سندس فن ۾ موجود آهي.]

ع. ق. ج.

....

"....... امان، پراڻو وقت ته ياد ڪر. هن خط پڙهڻ سان هيڏانهن هلي اچ ۽ اچي اسان کي ڏسي وڃ. هت اچڻ کان پوءِ توکي ماسڪو جي شهر ڏسڻ جو به وجهه ملندو. ڀاڙي پٽي لاءِ پئسا موڪلي ڏيندس. منهنجي خيال ۾ هوائي جهاز ذريعي اچڻ

بهتر ۽ مستو رهندو. اچڻ کان اڳ سون کي تار ضرور ڪجانءِ
ته جيئن توکي هوائي اڏي تي وٺڻ اچان.
ڊپ ڊاءُ ڪرڻ جو ڪو به ضرور نه آهي"

نانيءَ مالانيا خط پڙهي، پنهنجا سڪل چپ ڀيڙي ڇڏيا ۽ وڏي ويچار ۾ پئجي ويئي.

"پاويل گهرايو آهي." نانيءَ عينڪن جي شيشن مٿان شورڪا ڏانهن نهاريندي اطلاع ڏنو.

شورڪا سندس ننڍڙو ڏوهٽو هو. جنهن کي پاڻ سان گڏ رهائڻ لاءِ ڏيٿس کي ميڃايو هئائين.

ڏهٽس کي پائيندي ته گهٽيئي هئي پر تڏهن به مٿس اک ڪرڙي رکندي هئي. شورڪا ويئي اسڪول جو ڪم ڪيو ۽ ڏاڏيس جي ڳالهه ٻڌي ٿورا ڪلها لوڏيائين. وچين ٿي ته وچ ڪٽي دل ۾ چيائين.

"تنهنجي موڪل ڪهڙن آهي؟"

شورڪا جا ڪن اڀا ٿي ويا.

"ڪهڙي موڪل سياري جي؟"

"پوءِ تون پائنين ٿو انهاري جي ٿي چڙان؟"

پهرين جنوريءَ تي ٿيندي ڇو؟"

نانيءَ پيهر چپ ڀيڙي ڇڏيا ۽ ڪنهن اونهي ويچار ۾ پئجي ويئي. شورڪا جي دل ۾ دهل وڄڻ لڳا.

"ڇو؟" شورڪا پيهر پڇيو.

"نهيو نهيو، هاڻ سانڍي ڪري ويهي اسڪول جو ڪم ڪر."

نانيءَ خط کيسي ۾ وڌو ۽ ڪوٽ پاتي، شال ڍڪي، گهر سان ٻاهر نڪري ويئي. شورڪا ٻوڙ ڪري اچي دريءَ تي بيهي ڏسڻ لڳو ته ناني ڪيڏانهن ٿي وڃي.

ناني اچا سس در پٺي ٻاهر ٿي هئي ته ملهن ۾ هڪڙو ٻارڙيسري گڏجي وبس.

"پاويل سون کي ماسڪو اچڻ لاءِ لکيو آهي. آءٌ منجهي پيئي آهيان ته ڇا ڪريان. ڏاڏيون مياروں رکيون اٿس ته هڪ پئي

جو منهن ڏسڻ کان سڪي ويا آهيون.“ ناني وڏي آواز پاڙيسريءَ سان خبرون چارون ڪرڻ لڳي. پاڙيسري ڪجهه پڙڪيو، پر نانيءَ جو آواز جيئن پوءِ تيئن وڌندو ويو.

”وچڻ ۾ ڪا وڏي ڳالهه ته ڪانهي، پر مون مورڳو ننڍڙا پونڙا به اکين سان ڪونه ڏٺا آهن. رڳو فوٽو ڏٺا اٿمان. پاڻهان ته هن پيري وڏاڻپ ۾ اچان ته چڱو. مون کي ته رڳو انهيءَ ڳڻتيءَ اچي کنيو آهي.“

پرسان ملندڙ ٻـه عورتون اهي ڳالهيون ٻڌي، وٺي اچي بيهي رهيون. ڦڙو ڦڙو ٿي عورتن جـو ميڙ اچي متو. جيئن ڏسـي نئون مـاڻهو ميـڙ ۾ ڏيڏـو، تيئن نانـيءَ وري نئين سر خبرون ڪيون.

”پاويل مون کي ماسڪو اچڻ جي دعوت ڏني آهي، پر آءٌ منجهي پيئي آهيان ته ڇا ڪريان....“

ظاهر آهي ته سڀني کيس ماسڪو وڃڻ جي صلاح ڏني.

شورڪا پنهنجا پيئي هٿ کيسن ۾ وجهي، گهر ۾ هيڏانهن هوڏانهن ٽلڻ لڳو. نانيس وانگر هو به خوابن ۽ ويچارن ۾ لڙهي ويو. هو به صفا نانيس جهڙو سنهڙو، سڪل، ننڍڙين ۽ چالاڪ اکيون، ڳلن جا هڏا اڀريل، پر ڪردار پنهي جـا صفا ڌار ڌار هئا. نانيس همت واري ۽ وڃندڙ آواز رکندڙ هئي ۽ کنهن به ڳالهه جي هرو پرو کوٽ کوٽان ڪرڻ به سندس عادت هئي. اها کوٽ کوٽان واري عادت ته شورڪا ۾ به هئي، پر مڙس سدائين ڦِڪت ۾ ٻڏو پيو هلندو هو.

انهيءَ شاموءَ جو پنهي چٺي تار تيار ڪئي. نانيس جي جي چوڻ تي شورڪا لکڻ ويٺو.

”پيارا نورچشم، تون جيڪڏهن دليان جانان چاهين ٿو ته آءٌ اچڻ لاءِ بلڪل تيار آهيان، پر پوڙها هڏ آهن....“

”بيهه تـه سهي.“ شورڪا چيـو. ”هيئن وري تـار ڪير لکندو آهي؟“

”پوءِ وري ڪيئن لکبي آهي؟“

”آءٌ اينديس“ يا وري ائين لکبو ته ”نئين سال شروع ٿيڻ کان پوءِ اسين ايندا سين.“ بس ايتري ڪوڙ ٿيندي.“

نانيءَ کي جڻ دل ۾ ڌڪ لڳو.

”توکي ڇهه سال ٿيا آهن اسڪول ويندي، ايتري ساري عرصي ۾ توکي ڪجهه ته سکڻ کپي، تو ۾ اڃا ايتري سمجهه نه آهي ته تار ۾ ڇا لکجي.“

”ٺيڪ آهي، لکائي وٺ.“ شورڪا خارن مان چيو. ”توکي خبر آهي ته جي ائين لکڻ ويندا سين ته گهٽ ۾ گهٽ ويهه روبل ڀرڻا پوندا.“

پوڙهي چپ پيڙي سوچ ۾ پئجي ويئي.

”ٺيڪ آهي، تہ هاڻ هيئن لک: پيارا نورچشم، مون هٿ ڪجهه ماڻهن کان صلاح ورتي آهي....“

شورڪا پين رکي ڇڏي.

”مون کان اهڙيون ڳالهيون ڪونه لکبيون. توکي ڪير ٿو چوي ته ماڻهن کان صلاح وٺندي وت؟ پوسٽ وارا پاڻ تان کلندا ڪونه.“

”جيئن آءٌ توکي چوان ٿي، تيئن لک.“ نانيءَ حڪم ڏنو. ”تنهنجي ليکي مون کي اهي سٺا ويهه روبل منهنجي پٺ کان مٺي آهن!“

شورڪا پين کنئي ءَ ڪڪ ٿي، نرڙ ۾ سر وجهي پني تي جهڪي ويو.

”منهنجا پيارا پاويل! مون هٿ پاڙي وارن سان ڳالهه ٻولهه ڪئي آهي. انهن سڀني مون کي ايڏانهن اچڻ جي صلاح ڏني آهي. پوڙها هڏ آهن. انهيءَ ڪري ڪجهه ڏپ به ٿئي ٿو، پر........“

”اهي سڀ ساڳيا لفظ پوسٽ وارا به لکندا.“ شورڪا ڳالهه ڪٽيندي چيو.

”توکي چوان ٿي، ماڻڙي ڪري اک: ”پوڙها هڏ آهن، انهيءَ ڪري ڪجهه ڏپ به ٿئي ٿو، پر تون ڪا به ڳڻتي نه ڪجانءِ. نئين سال شروع ٿيڻ کان پوءِ اسين اِڏانهن ايندا سين. شورڪا کي پاڻ سان گڏ وٺيو ايندس. شورڪا هاڻ وڏو ۽ چئيدار ڇوڪرو ٿي ويو آهي....

(پوئين جملي تي وڏائيءَ مان شورڪا اپو ٿي ويو.)

”ڇوڪرو گڏ آهي، انڪري سون کي ڪو به ڏپ. ڏاڍ ڪونه ٿيندو. اوسڙا ڪري نيٺ ننڍڙن کي ڏسڻ جو وجهه ملي ويندو. تنهنجي ماءُ.“

”هاڻ جوڙ ڪرڻ ڏي“ شورڪا خوشيءَ وچان باضابطه اعلان ڪيو ۽ پڙڪن ۾ انڊپين جي ڇهنب سان لفظ ڳڻڻ لڳو.

”هڪ، ٻه، ٽي، چار..“

نانيس سندس پويان بيهي انتظار ڪرڻ لڳي.

”....اڻونجاهه، اوڻهٺ، هي ٺيا پورا سٺ. سٺ ضربيان نيهه برابر ٿيندا هڪ هزار اٺ سئو. هڙڙي. هڪ هزار اٺ سئو وڌيان هڪ سئو برابر ٿيندا ارڙهن. ويهن روبلن کان مٿي وڃي ٿيندا.“

نانيءَ تار وٺي کيسي ۾ وڌي.

”پوسٽ تي آءٌ پاڻ کڻي ويندس. تون ته انهن پئسن کان به مٿي چڙهي ويندين.“

”ٻلي ڪٿي وڃ، ڳالهه ساڳي ٿيندي، ڏيئي وڃي ٿورڻ ڪوپڪن جو ڦير پوندو.“

يارهين ٻجي ڏاري اسڪول جي سپلاءِ منيجر بيگور ليزونوف به اچي سندن گهر کڙڪو ڪيو. ناني کو سندس گهر نياپو ڇڏي آئي هئي ته بيگرو ليزوفوف جيئن گهر پهچي، تيئن سون ڏانهن موڪلجوس. بيگور دنيا جهان گهميو ويٺو هو. هڪ اڌ ڀيرو هوائي جهاز جو به سفر ڪيو هئائين.

بيگور ايندي سان ڪوٽ ۽ ٽوپي لاهي ڪليءَ ۾ ٽنگيا ۽ پنهنجا کهرا هٿ منجهيل وارن تي گهمائيندو ڪرسيءَ تي ويهي

رهيو. سڄي ڪمري ۾ سڪل گاهه ۽ ٻهه جي بوءِ پکڙجي ويئي.
"سو تون هوائي جهاز تي وڃڻ ٿي چاهين؟"
پوڙهي مالانيا تهخاني ۾ ويئي ۽ سڦي شراب جي هڪ عدد شاهي ٻوتل پاڻ سان کڻي آئي.
"ها، هاڻ ٻڌاءِ."
"اهڙي ڪا خاص ڳالهه تہ نہ آهي جا ٻڌائجي. ڪا آهي؟"
ٻيگور ٻوتل ۽ گلاس ڏانهن نهاريندي چيو. سندس نگاهه ۾ لالچ جي ٻدران هڪ قسم جي نهٺائي هئي. "پهرين تہ شهر مان وچي ريل تي چڙهيو، جيڪا اوهان کي نووسيبرڪ ۾ وٺي ويندي. اتان هوائي جهازن جي آفيس مان وڃي پڇا ڪجو. يا تہ وري سڌا هوائي اڏي تي وڃي سگهو ٿا..."
"هڪڙو منٽ. تون انهيءَ 'وڃي سگهڻ' کي ڇڏ. تون اهو ٻڌاءِ تہ آءٌ ڇا ڪريان ۽ ڳالهه تکي نہ ڪر. آهستي آهستي ڪري ٻڌاءِ، هڪڙيئي ڏڪ ۾ ڳالهه کي پورو نہ ڪر."
نانيءَ سڦي شراب جو گلاس ڀري ٻيگور اڳيان رکيو.
ٻيگور آهستگيءَ سان گلاس تي هٿ ڦيريا.
"ٺيڪ، تہ جڏهن اوهين نووسيبرڪ پهچو، تڏهن پهرين تہ اها پڇا ڪجو تہ هوائي اڏي تي ڪيئن پهچبو. شورڪا! تون اها ڳالهه ياد رک"
"شورڪا! اها ڳالهه پنهي تي لک." نانيءَ حڪم ڏنو.
"ٽولماچووو تي پهچي پڇا ڪجو تہ ماسڪو جا ٽڪيٽ ڪٿان ملندا! ان کان پوءِ ٽڪيٽ وٺي وڃي TU 104 تي چڙهي ويهي رهجو. پنجن ڪلاڪن اندر گاڏيءَ جي هنڌ ماسڪو ۾ وڃي پهچندؤ."
نانيءَ پنهنجا سڪل هٿ نراڙ تي رکيا ۽ ٻنهي ترارن ۾ ويهي ٻيگور جون ڳالهيون ٻڌڻ لڳي. ٻيگور جيئن ڳالهه ڪندو ويو تيئن کيس اها مسافري سولي لڳندي پئي ويئي، پر مٿس ڳنٽين جا ٻہ ڪوٽ چڙهندا ويا.

”سوير ڊلووسڪ ۾ اوهان کي ترسڻو پوندو.“

”ڇا جي لاءِ؟“

”بس، ترسڻو پوندو. توکان تورونئي پڇندا ته ڇو! اتي جهاز کي ضرور لاهيندا. خير، ڳالهه ته ڪجهه ڪانهين، سفر تمام سولو آهي.“

”ڌڪڙ نه ڪر. ڀلا اسان کي اتي جهاز لاهڻ لاءِ چوڻو پوندو يا سيني ماڻهن کي اتي لاهيندا!“

بيگور وڏو ڏيڪ ڀريو، چپ آگهيا ۽ ڇپن تي هٿ ڦيرڻ لڳو.

”سيني ماڻهن کي اتي لاهيندا. شراب واهه جو آهي. مهرباني ڪري منهنجي گهر واريءَ کي ڀڏائي ڇڏج ته اهو ڪيئن نه ٿو ٺاهجي.“

نانيءَ ڪيس ٻيو گلاس ڀري ڏنو.

”ڪنجوسيءَ تان هٿ ڪڍندؤ تڏهن اهڙو شراب ٺاهي سگهندئو.“

”ڪيئن، ڪيئن؟“ بيگور وائڙو ٿيندي چيو.

”ڪنڊ وڏيڪ وجهينس. اوهان هميشه سستائيءَ ۾ جند ڇڏائيندا آهيو. جيئن کنڊ گهٽي وجهندؤ تيئن ڀلو ٿيندو. باقي تماڪ وجهي منجهس گهٽو نشو پيدا ڪرڻ ته وڏي بيحيائي آهي.“

”واهه سائين واهه.“ بيگور ويچاريندي چيو ۽ گلاس ڪڍي پوڙهي مائيءَ ۽ شورڪا ڏانهن نهارڻ لڳو.

”واهه سائين واهه“ ورجائيندي چيائين. ”پر ڀڏ ته، جڏهن اوهان نووسيبرڪ لهو ته اهو خيال ڪجو، متان ڀلجي وڃو.“

”ڇو؟“

”ڀائي، توکي خبر آهي ته هلندي ڪجهه به ٿي سگهي ٿو.“

بيگور تماڪ جي ڳوٿري ڪڍي، سگريٽ ٺاهي دکايو ۽ سونئي ماڻ دونهين جو اڇو ٻيڪر سندس مڇن هيٺان ترندو نڪتو.

”ٻي خاص ڳالهه ته جڏهن اوهان ٽولما چووو تي پهچو غلط سيٽ تي نه وهجو. نه ته پوءِ وڃي ولاديووسٽڪ سان نڪرندؤ.“

نانيءَ سالانيا بيزاريءَ سان اٿي بيگور لاءِ نيون پيرو گلاس پريو.

بيگور هڪڙيءَ ڳيت ۾ پي ويو ۽ چپن تي هٿ ڦيرڻ لڳو.

”توکي خبر آهي ته گهڻا ماڻهو اهڙا ٿيندا آهن جو بنا پڇا ڳاڇا ۽ ٽڪيٽ جانچڻ جي انهن ٽلهين دسين تي اچيو ويهو رهن. پٽو تڏهن پوندو اٿن جڏهن همراهه اتر جي بدران ڏکڻ اڏاڻا وڃن. سو توکي پڏايو ٿو ڇڏيان ته پير سنڀالي کڻجانءِ.“

نانيءَ چوٿون گلاس پري بيگور کي ڏنو ۽ بيگور موج ۾ اچي ويو.

”جهاز ۾ ويهڻ لاءِ رڪ جي دل تي ڪري. جهاز جڏهن مٿي چڙهندو آهي تڏهن پهرين پهرين ڪنمنڙا ڏيندا آهن.“

”ڪنمنڙا؟“

”پيو نه ته وري. خير، اهڙين ڳتين ڪرڻ جو ڪو ضرور نه آهي تہ چا ٿو ٿئي، پر سچ ڪري پڇن تہ اهو وقت ڏاڍو پوائنٽو هوندو آهي. يا ته وري چوندا ته ڪرسيءَ جي ڪشن ۾ پڏجي ويهو. ٿو جي نه ڪٿي پڇيو ته ’چو؟‘ ته چوندئي ته ’اهي قاعدا قانون آهن.‘ قاعدا قانون ڪهڙا، پر سندن چوڻ جو مطلب هوندو آهي ته بنا ڪشن پڏڻ جي اونڌي منهن نه ڪري پئو.“

”پناهه ۾ رکجئين سوليا“ پوڙهيءَ ذري گهٽ رڙ ڪندي چيو، ”اهڙيءَ مصيبت ۾ چڙهڻ جو ڪهڙو ضرور آهي.“

”چوندا ڪونہ آهن تہ ’جي بکهڙڻ کان ڊڄو ته جهنگ ۾ ڍرڻ جو ڪو ضرور ڪونهي“ بيگور بوتل ڏانهن نهاربندي چيو، ”جيٽ جهاز تہ اچا اعتبار جوڳا آهن، باقي هو پنکن وارا جهاز ته ڪنهن بہ وقت هيٺ ڪري سگهن ٿا، ۽ سائينءَ منهنجي ڪي چوان انهن کي باهه وٺندي به دير ڪونہ ٿي ڪري. هڪڙي پيري آءٌ دلاديووستوڪ سان جهاز ۾ چڙهيو ٿو وهان..“

بيگور ڪرسيءَ تي آهلندي نئون سگريٽ دکايو ۽ بوتل ڏانهن نهاري ڳالهہ کي اڳتي وڌايو، ناني بہ ڪانہ ”سو ويٺي ويٺي جان ڪڍي دريءَ مان نهاربان تہ جيئون هجن جيئون.“

”پناهہ ڏجان.“ ناني کان رڙ نڪري ويئي.
”سو مون بہ هڪل ڪئي تہ ”ڏانڊا“ پائلٽ ڊوڙندو آيو ۽ رڙ ڪري مون کي چيائين، ”ڪهڙي مصيبت اچي پاري اٿئي؟ ڪنهن گهٽيءَ ڪرڻ جو ضرورت نہ آهي. مات ڪري ويهہ.“
چا ڪجي، جهازن ۾ وري انهن ماڻهن جو رعب ٿو هلي.“
شورڪا کي ان ڳالهہ تي اعتبار نہ آيو. هو سوچڻ لڳو تہ جي اهڙي باهہ لڳڻ جي ڳالهہ هُئي تہ پائلٽ ان باهہ کي چنڊڻ لاءِ جهاز جي رفتار تيز ڪري ها يا تيزيءَ سان هيٺ لاهي ها.
”هڪڙي ڳالهہ منهنجي سمجهہ ۾ نٿي اچي.“ بيگور شورڪا کي مخاطب ٿيندي چيو، ”پئسينجرن کي چٺيون ڇو نٿا ڏين؟“
شورڪا کلها لوڏيا. ڪيس اها تہ خبر نہ هئي ڪانہ هئي ڪو مسافرن کي چٺيون بہ نٿا ڏين. جيڪڏهن واقعي ائين آهي تہ پوءِ خراب ڳالهہ چئبي.
بيگور سگريٽ جو بچيل ٽڪر اڇلائي، بوتل مان گلاس ڀريو.
”ٿورو اڃان پيان ٿو.“
”گهڻو نہ پيءُ نہ تہ نشو تاڙ ڏيئي چڙهيندءِ.“ نانيءَ چيو.
”واهہ جو مال آهي.“ بيگور ڪنڌ لوڏيندي چيو ۽ گلاس پي چڙهيائين.
”پر اٿئي جيٽ جهاز بہ ڏاڍا خطرناڪ. ٿوري مشين ڦٽي نہ آهي تہ هيٺ ائين ويندا آهن جهڙوڪر ڪهاڙي وڻ تي ٽٽي. منٽن جا فيصلا ٿيو وڃن، ڪرڻ کان پوءِ رڳو ماڻهن جا ڪپڙا هٿ ايندا آهن.“ بيگور ڳالهہ ڪري ڏيان سان بوتل ڏانهن نهارڻ لڳو. ناني يڪدم بوتل کڻي ٻاهر ويئي. بيگور ڪجهہ وقت ويهي پوءِ اٿيو. بت سڄو لڏيس پئي.
”ڊپ ڪرڻ جهڙي ڳالهہ نہ آهي.“ زور سان چيائين، ”پر جهاز ۾ ويهين تہ پائلٽ جي ڪئبن کان اصل پري رهجانءِ،

جيترو پري هوندين، ايترو بهتر. جهاز ۾ ويهڻ جو سٺو هنڌ پڇ وٽ آهي."

بيگور گريون وکون کڻندو در وٽ آيو.

"پاويل کي منهنجا سلام ڏجانءِ."

بيگور کي ايترو جلدي نشي ۾ ڏسي ناني وائڙي ٿي ويئي هئي. بي سرتائيءَ ۾ ڳالهائي سولي ڪانه ڪيائين.

بيگور تون سرت ۾ ڪونه آهين."

"در اصل ڏاڍو ٿڪجي پيو آهيان." بيگور ڪوٽ تان بهه جا ته چنبڙيندي چيو، "آفيسرن کي رڙيون ڪري ڪري ٿڪو آهيان ته ڀائي سڪل گاهه اونهاري ۾ ڪٽايو، اونهاري ۾ ڪٽايو، پر ڪير ٿو مڃي! سڄو ڏينهن ٿا برف سان پريل رستن تي گهلجون. چڪ چڪا اٿئون. پن وڪن جي پنڌ تي الاهي وقت لڳيو وڃي. هن تو واري شراب...." ڪل سان گڏ ڪنڌ به پئي لڏيس." آءٌ هاڻ ٺاٺ آهيان." پلي وچ جهاز تي چڙهي. بچڻ جو ڪو ضرور نه آهي. پر پائلٽ جي ڪئبن ڪان پري رهجانءِ. سڄوڙي!"

"سڄوڙي!" شورڪا جواب ڏنو.

بيگور ٻاهر ويندي گهر جو در ڪايل چڏي ويو ۽ پار تان ڏاڍيءَ خبرداريءَ سان هيٺ لٿو. اڱڻ مان هلندو ٻاهرئين در کي چرڙاٽ سان کولي ٻاهر گهٽي ۾ آيو ۽ هلڪي ٻڏل آواز ۾ ويڪري ۽ چلندڙ سمنڊ بابت گيت جا ٻه اکر ڳائي وري‌يڪايڪ چپ ٿي ويو.

پوڙهي مالانيا دهشت وچان اونداهيءَ دري ڏانهن نهارڻ لڳي.

شورڪا وري بيگور جي ڳالهين تان ورتل نوٽ پڙهڻ ۾ لڳي ويو.

شورڪا! سون کي هوائي جهاز جي سواري ڪندي ڏپ ٿو ٿئي." نانيءَ چيو.

”پيا ماڻهو ڇو ٿا چڙهن.“
”پر انهيءَ کان ريل گاڏي چڱي ڪانهي؟“
”انهيءَ جو مطلب ته منهنجي سڄي موڪل سفر ۾ گذري ويجي.“
”خير، اها ته خبر مون کي نه آهي.“ پوڙهيءَ ٿڌو ساهه کنيو. ”منهنجو خيال آهي ته پاويل کي خط لکون ۽ تار رد ڪرائيندا سين.“
شوروڪا ڪاپي مان پنو ڦاڙيو.
”سو هاڻ جهاز تي ڪونه هلندا سون؟“
”هلون ته گهٽيئي، پر جهاز جي سواري وڏو ويل آهي. چڱو ٿيو جو ڪونه ٿا هلون، نه ته ڪڙا هٽ اچن ها.“
شوروڪا گهري ويچار ۾ پڙجي ويو.
لکينس ته: پيارا پٽ پاويل مون هتي جي ماڻهن ماڻهن سان صلاح ڪئي آهي. “
شوروڪا ڪاغذ تي جهڪي ويو.
”انهن ماڻهن اسان کي جهاز جي سواريءَ کان چڱيءَ طرح واقف ڪيو آهي. مون ۽ شوروڪا اونهاري ۾ ريل ذريعي اچڻ جو فيصلو ڪيو آهي. پر شوروڪا جي موڪل تمام ٿوري آهي.“
شوروڪا پل به پل پڙتران ۾ پئجي ويو ۽ پوءِ لکڻ لڳو.
”چاچا پاويل! هاڻ آءٌ پاڻ توهان ڏانهن لکان ٿو. نانيءَ کي اسان جي سپلاءِ مئنيجر بيگور ڊيچاري وڏو آهي. اوهان ته ڪيس سڃاڻندا هوندا. هن اسان کي هيٺين ڳالهه ٻڌائي. ”هڪ ڀيري جهاز ۾ سفر ڪندي ڪيس درياءَ مان نهاريندي انجڻ ٻرندي نظر آئي، جنهن جو اطلاع پائلٽ کي ڏنائين، پر پائلٽ ڪيس دب ڀمي ماٺ ڪرائي ڇڏيو. آءٌ ته سمجهان ٿو ته جيڪڏهن واقعي انجڻ کي باهه لڳي ها ته جيڪر پائلٽ جهاز جي رفتار وڌائي شعلا ڇنڊي ڇڏي ها. پائلٽ هميشه ائين ڪندا آهن. منهنجي خيال ۾ بيگور جي دل ۾ شڪ ڪري هوندين

اها ڳالهه ويهي رهي هوندي ۽ خواهمخواهه جو مصيبت پيدا ڪئي هوندائين. توهان مهرباني ڪري ناني ءَ کي خط لکي مون واري ڳالهه سمجهايو ته ڏيڻ جو ڪو ضرور نه آهي، نه ته اونهاري جي موڪل ۾ به ڪانه ايندي. ڪيس ڀاڄين جي باغ، ڪڪڙين ۽ سوئرن جي به سنڀال لهڻي پوندي ۽ انهڻ شين کي ڇڏي ناني ڪڏهن به ڪانه ايندي. چاچا، اوهان پاڻ ڏسو ٿا ته اسان ڳوٺاڻا ماڻهو آهيون. پر مون کي ماسڪو ڏسڻ جو ڏاڍو شوق آهي. هيلتائين ماسڪو کي رڳو نقشي ۾ ڏٺو ۽ تاريخ ۾ پڙهيو اٿئون. روبرو اچي ڏسڻ جي پئي ڳالهه آهي. تنهن کان سواءِ چاچي بيگور اهو به ٻڌايو ته مسافرن کي جهاز ۾ چڙهڻ نه ملنديون آهن. اهو ته صفا ڪوڙ آهي. پر ناني ءَ کي انهيءَ ڳالهه تي به اعتبار اچي ويو. چاچا پاويل! ناني ءَ کي ڪجهه شرم ڏياريو. هوءَ اوهان کي ڏاڍو ڀانئي ٿي، انڪري توهان کيس ائين لکو ته تنهنجو پٽ سوويت يونين جو هيرو آهي ۽ ڀلا ڪٿيا اٿس ۽ توکي الائي ڇو گهر ڇڏي محفوظ جهاز ۾ چڙهندي ڊپ ٿو ٿئي. اها ڳالهه پڙهي هوءَ بنا ڊپ جي ساڳئي جهاز ۾ چڙهي هلي ايندي. کيس اوهان تي ڏاڍو فخر آهي. مون کي پڻ اوهان تي فخر آهي. مون کي ماسڪو ڏسڻ جو ڏاڍو انتظار آهي؛ ڇڪو سجوڙي. لکندڙ ايگزينڊر شورڪا."

ساڳئي وقت ناني ءَ به کيس پئي لکرايو.

"اسان ٿورو دير سان ايندا سين. جڏهن آچار تيار ٿيندو، تڏهن اهو توکي موڪلي ڏيندس. ماسڪو ۾ دڪانن جو ٿهيل مال ملندو آهي، جيڪو گهر جي ٺاهيل آچار جهڙو سٺو نه هوندو آهي. سو پيارا، اها حقيقت اٿئي. تنهنجي گهر واريءَ کي منهنجي پاران ٿوري شورڪا جي پاران سلام ڏجانءِ. شورڪا، سڀ لکي ورتئه؟"

"ها، ناني."

ناني ءَ پنو وٺي، ويڙهي لفافي ۾ وجهي مٿس ائڊريس هڻي. هوءَ پنس ڏانهن لکيل خطن تي هميشه پاڻ ائڊريس لکندي هئي جو کيس پڪ هئي ته سندس لکيل ائڊريس وارا خط پڪ

پڪ وچي پڇندا.

”نيڪ. شورڪا پريشان ٿيڻ جو ڪو ضرور نہ آهي. پاڻ اونهاري ۾ هلنداسين.“

”آءٌ تہ پريشان ڪونہ ٿو ٿيان. پر خط سگهو بند نہ ڪر، مٿان وري هلڻ جو ارادو ٿئي.“

نانيءَ ڏوهٽي ڏانهن نهاريو ۽ ڪجهہ بہ ڪانہ ڪڇي.

ان رات شورڪا نانيس ڪي ڪٿ تي پاسا ورائيندي، ٽڏا ساهہ پريندي ۽ پاڻمرادو پڙڪا ڪندي ٻڌو. شورڪا کي بہ ننڊ ڪانہ آئي.

”شورڪا!“ نانيس سڏ ڪيس.

”چا آهي؟“

”منهنجي خيال ۾ پاويل کي ڪريملن ۾ وڃڻ ڏيندا هوندا!؟“

”تنهن ۾ چا ٿيو؟“

”ڪريملن اندر وڃي چوڌاري ڏسڻ ۾ ڏاڍو مزو هوندو.“

”اڄڪلهہ هرڪنهن ماڻهوءَ کي اندر وڃڻ ڏيندا آهن.“

ناني ٿوريءَ دير لاءِ چپ ٿي ويئي.

”هر ڪنهن کي اندر وڃڻ ڏيندا آهن؟“ نانيءَ بي اعتباريءَ وچان ٻيهر پڇيو.

”اسان کي تہ نڪولائي واسيلي وچ پڌايو هو.“

ٻئي چڻا ٻن منٽن لاءِ چپ ٿي ويا.

”ناني، هونءَ تہ تون ڏاڍي دلير آهين، پوءِ هيئنر چو ڊڄي وئي آهين؟“

”ماٺ ڪري سمهي رهہ.“ نانيءَ حڪم ڏيندي چيو، ”آهين تہ تون بہ مڙس دلير، پريانيان ٿي تہ ڀهرين تون سڀڻ پريندين.“

”آءٌ تہ ڪڏهن ڪونہ ڊڄندس. رک شرط.“

”توکي چوان ٿي تہ ماٺ ڪري سمهي رهہ. پوءِ صبح جو دير سان پيو اٿندين.“

۽ شورڪا ماٺ ڪري سمهي پيو.

آگم جا اهم ڪتاب

۱.	سيتا هرڻ (ناول) قرةالعين حيدر	۱۰-۰ رپيا
۲.	بند دروازو (ناول) امرتا پريتم	۶-۰ رپيا
۳.	پاتال ۾ بغاوت (ڪهاڻيون) ماڙڪ	۴-۰ رپيا
۴.	امرت منجهه ڪڙاڻ (ڪهاڻيون) تنوير جوڻيجو	۶-۰ رپيا
۵.	رڳون ٿيون رباب (شاعري) تنوير عباسي	۱۰-۰ رپيا
۶.	جلاوطن (ڪهاڻيون) نورالهدي شاه	۱۲-۰/۲۰ رپيا
۷.	ڌرتيءَ جا گيت (ٻارن لاءِ شاعري) نصير مرزا	۵-۰ رپيا
۸.	سيان جا ٻيجل (ٻارن لاءِ شاعري) سوسن مرزا	۳-۰ رپيا
۹.	خوشبوءِ جي سنگ سنگ (شاعري) نصيرمرزا	۶-۰/۸ رپيا
۱۰.	ڀڻ چڻ ڪان پوءِ (ڪهاڻيون) شرجيل	۱۵-۰ رپيا
۱۱.	آءٌ اهائي مارئي (ڪهاڻيون) ثميره زرين	۱۵-۰ رپيا
۱۲.	هوائن جي آڌار (سفرنامو) فهميده حسين	۱۰-۰/۱۵ رپيا
۱۳.	ڳولا (شاعري) منور سلطانه	۸-۰/۱۲ رپيا
۱۴.	سنڌي ساهت (۹ ڪتابن جو سيٽ)	۳۲-۰ رپيا
۱۵.	نئين ٿهي (ڇهن ڪتابن جو سيٽ)	۱۵-۰ رپيا
۱۶.	نئون نياپو (۱۳ پرچن جو سيٽ)	۵۰-۰ رپيا
۱۷.	ويچار (تنقيد) ممتاز مهر	۱۰-۰ رپيا
۱۸.	زندگيءَ جو وهڪرو (ڪهاڻيون) ممتاز مهر	۴-۰ رپيا
۱۹.	رچنا (سيٽ)	۹-۰ رپيا
۲۰.	ويندڙ وهي لهندڙ سج (ڪهاڻيون) عبدالقادر جوڻيجو	۱۲-۰ رپيا

آگم پبلشنگ ايجنسي

پوسٽ باڪس نمبر 238، حيدرآباد، سنڌ.